

socialno delo

S

Fakulteta za socialno delo, Univerza v Ljubljani

letnik 53 – december 2014 – št. 6

Izdajatelj
Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani
Vse pravice pridržane

Urednik
Bogdan Lešnik

Uredniški odbor
Lena Dominelli, Srečo Dragoš
Tamara Rape Žiberna
Mojca Urek, Darja Zaviršek

Pomočnik uredništva
Borut Petrovič Jesenovec

In memoriam
Jo Campling

Uredniški svet
Gabi Čačinovič Vogrinčič, Bojan Dekleva
Vito Flaker, Andreja Kavar Vidmar, Zinka Kolarič
Anica Kos, Blaž Mesec, Zdravko Mlinar
Marija Ovsenik, Jože Ramovš, Tanja Rener
Bernard Stritih, Nada Stropnik

Naslov
Topniška 31, 1000 Ljubljana
tel. (01) 2809260, faks 2809270
socialno.delo@fsd.uni-lj.si

Spletne strani
www.fsd.uni-lj.si/sd

Subvencije
Javna agencija za knjigo Republike Slovenije

Tisk
Tiskarna Pleško, Ljubljana

Naročnina (cena letnika)
za pravne osebe € 75,00
za fizične osebe € 36,22 (študentje € 31,69)

Oblikovanje
Jaka Modic

Vključenost v podatkovne baze
International Bibliography of the Social Sciences
Linguistics & Language Behavior Abstracts
Mental Health Abstracts
Social Planning/Policy & Development Abstracts
Sociological Abstracts
Studies on Women Abstracts

Časopis izhaja dvomesečno, začeni s februarjem.

Vodila, kako pripraviti in predložiti prispevek za objavo, se nahajajo na spletnih straneh časopisa.

Srečo Dragoš

SOCIALNA RAZDALJA

Paradoks družboslovne misli na Slovenskem je, da takrat, ko govorimo o socialni razdalji (distanci) do etničnih, migrantskih ali verskih skupin, vsi soglašamo, da gre za škodljiv pojav. Konsenz pa izgine pri socialni razdalji med stratifikacijskimi skupinami. Tu so tako v političnih, ekonomskih in tudi socioloških krogih povsem nasprotna mnenja, seveda s pomembno in žalostno značilnostjo: med ekonomskimi in političnimi elitami je več tistih, ki menijo, da je razdalja med klini na lestvici neenakosti premajhna in zelo redki so posamezniki, ki mislijo nasprotno. Zato avtor prispevka problematizira samoumevno krepitev (kulture) socialne razdalje, saj je to večja nevarnost za slovensko družbo, kot pa npr. stagnacija gospodarstva, problematika vrednot ali korupcije. Ko se podcenjevanje fiziološke prisposobe za socialno razdaljo – t. j. bolezní nistagmus, kot jo je razumel Orwell – združi s povečanjem neenakosti in s tveganjem, da v prihodnosti dobimo namesto razrednega boja decilni in celo percentilni boj med družbenimi skupinami, takrat smo na zanesljivi poti v poslabšanje razmer, v katerih živimo.

Ključne besede: socialno delo, neenakost, nistagmus, revščina, kultura.

Srečo Dragoš je sociolog na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani. Ukvarja se z občo sociologijo, sociologijo religije, socialno politiko in socialno državo. Kontakt: sreco.dragos@fsd.uni-lj.si.

SOCIAL DISTANCE

The paradox of social thought in Slovenia is that when we talk about social distance towards ethnic, migrant and religious groups, we all agree that this is a destructive phenomenon. However, consensus quickly disappears on social distance between stratification groups. Here we find completely opposite opinions, of course with a significant and unfortunate characteristic: among political and economic elites, those are prevailing who believe that the distance between rungs on the scale of inequality is too small, and very rare individuals think the opposite. The author therefore challenges the self-evident strengthening of (culture of) social distance. He thinks this is a higher risk for Slovenian society than, for example, stagnation of the economy, lack of values or corruption. When understatement of physiological metaphor for social distance – nystagmus disease, as it is understood by Orwell – is combined with rise of inequality and the risk of getting a decile and even percentile, instead of class struggle between social groups in the future, then we know that we are heading towards deterioration of our living conditions.

Key words: social work, inequality, nystagmus, poverty, culture.

Srečo Dragoš is a sociologist at the Faculty of Social Work, University of Ljubljana. His main interests are general sociology, sociology of religion, social policy and welfare state. Contact: sreco.dragos@fsd.uni-lj.si.

Uvod

Kaj je močnejši dejavnik spreminjanja družb: delovanje ljudi ali moč struktur, v katerih živijo? Seveda je pomembno oboje, a to ni odgovor na vprašanje. Namesto osredotočenja na to, da bi razumeli prepletenost obeh vrst učinkov (v različnih okoliščinah), se pogosto ta problem zaostri s poenostavitvijo v napačno dilemo ali/ali. V sociologiji, na primer, je skušal isto dilemo razrešiti Giddens s teorijo »strukturacije« in požel je kar nekaj kritik zaradi poudarjanja voluntarizma na račun strukturnih determinant.

Ena od bolj posrečenih kritik Giddensove strukturacije je »Castrov argument«, ki ga v polemiki z Giddensom navaja Margaret S. Archer (2010: 238–239). Gre za primer z začetka revolucionarnih oblasti na Kubi, ko je Fidel Castro hotel najprej na hitro odpraviti katastrofalno nepismenost prebivalstva. Predlagal je odlično rešitev: vsaka pismena oseba naj drugo nepismeno osebo nauči brati in pisati. Razmere, v katerih je bil vzpostavljen tako rekoč popoln konsenz vseh, da je načrt koristen, in v katerih je obstajala tudi splošna volja, da se ga uresniči, so idealen laboratorij za preverjanje teorije o tem, kaj je pomembnejše: ali struktura (npr. stopnja nepismenosti družbe) ali prizadevanja posameznikov, v tem primeru ljudskih učiteljev in nepismenih učencev.

Torej – ali lahko ustvarimo pismeno družbo v razmerah, v katerih vsi ljudje sklenejo, da se bodo opismenili, in tako tudi ravnajo? M. Archer meni, da ne. Kajti v nobeni družbi ni mogoče doseči povsem stoddotne pismenosti. A pomembnejši je tale argument: hitrost realizacije cilja je odvisna predvsem od strukture – to je od začetnega deleža pismenih v kubanski družbi – in ne od volje posameznikov. Če se projekt začne v razmerah, v katerih je stopnja pismenosti le en odstotek (= struktura), bo trajal občutno dlje in bo bolj tvegan v pomenu hitre in uspešne realizacije cilja kot pa v razmerah 50- ali 70-odstotne pismenosti. Poanta: strukturnih dejavnikov ne moremo poljubno spreminjati, še manj ignorirati, in to velja celo v primerih, ko obstaja enotna volja, da bodo vsi ravnali v zeleni smeri. Struktura občutno vpliva na časovno realizacijo (negotovost) voluntarističnih prizadevanj, velja pa tudi obratno: brez socialnega delovanja ne moremo spreminjati struktur.

Ali so revni v revščini zaradi strukture družbe, ki jih je pahnila v tak položaj, ali pa je bolj res nasprotno, da trpijo zato, ker so kot posamezniki in skupine (v katerih so socializirani) premalo opremljeni za delovanje v tržno-kompetitivnih strukturah? Če vprašanje razumemo kot dilemo ali/ali, je možno le dvoje. Ali si bomo prizadevali predvsem – oziroma samo – za spremembe struktur, ki proizvajajo revščino? Ali pa izberemo drugo možnost in bomo usposabljali ljudi, da si pomagajo sami, in bomo skupaj z njimi odpravljali ovire, ki jim preprečujejo uspešnost njihovih prizadevanj? Kateri odgovor je z vidika socialnega dela¹ ustrežnejši, prvi ali drugi? Ali potrebujemo »socialno kapico«, da nam ne bi vrhunski inženirji pobegnili na tuje, ali pa je ta tekstilna metafora namenjena davčni razbremenitvi delodajalcev, da s profitom od te olajšave povsem poljubno razpolagajo? Je povečevanje družbenih neenakosti vzrok za zaostrovanje ključnih problemov, ki poslabšujejo življenjske razmere vseh (ne zgolj spodnjih slojev, čeprav njih najbolj)? Ali pa je funkcija povečevanja družbenih neenakosti meritokratska za vse,² ne pa marginalizacijska za tiste, ki so ta hip brez vsega? Lahko država s krčenjem socialnih pomoči in pokojnin privarčuje zato, da lažje subvencionira razvoj gospodarstva, ki bo potem s svojim razcvetom povečalo (prek davkov) državni proračun, iz katerega se izplačujejo pokojnine in socialne pomoči? Lahko baron Munchausen samega sebe za lase izvleče iz neželene situacije?

Namesto konciznih odgovorov na ta vprašanja – o premoči strukture nad voljo posameznikov oz. obratno – je namen tega prispevka skromnejši in pomembnejši. Osredotoča se na razumevanje empiričnih dejstev v smeri, ki se izogiba črno-beli dilemi ali/ali. Hkrati pa v nadaljevanju opozorim, da je večanje socialne razdalje velika nevarnost za slovensko družbo, še večja od stagnacije gospodarstva.

Nistagmus

Nistagmus je medicinski izraz za nenadzorovano in hitro gibanje oči, ki prizadene vidljivost posameznika in lahko celo napoveduje slepoto. Ko izgubimo nadzor nad očmi, postane svet

¹ Navedeni problem ne velja samo za profesijo socialnega dela. Enako vprašanje se (v različnih variantah) postavlja tudi znotraj sociologije, politologije, prava, teologije in še zlasti v tistih profesijah, ki so specializirane za neposredno delo z ljudmi, npr. pedagogika, psihologija, psihoterapija. Predlagam razmislek o tezi (v zvezi z aktualnostjo omenjenega vprašanja znotraj poklicnih doktrin): ne gre za takšno ali drugačno profesijo, pač pa za njen centralen ali periferen položaj v znanstveni delitvi dela, moči, sredstev in ugleda, to pa pomeni, da je marginaliziranost profesij premosorazmerna s pojavljanjem (frekvence in ostrine) omenjene dileme v obliki ali/ali. Kajti velike, ugledne in močne profesije so lažje razbremenjene situacij, v katerih bi se morale ukvarjati s takšnimi dilemami (posameznik/struktura), saj imajo večji vpliv na delovanje struktur od marginaliziranih profesij.

² Gre za tako logiko: ker imamo v Sloveniji eno od najmanjših stopenj dohodkovne neenakosti, takšen kontekst (= struktura) demotivira ljudi, da bi bili inovativni, da bi bili zaposleni učinkovitejši in da bi brezposelni hitreje našli službo, tudi na manj atraktivnih delovnih mest (ob nizki neenakosti ljudje raje parazitirajo na socialnih transferjih, namesto da bi delali), vse to pa zmanjšuje konkurenčnost našega celotnega gospodarstva. S povečanjem neenakosti – in s tem konkurence – pa bi pospešili gospodarski razvoj in s tem povečali celotno družbeno bogastvo, ki je osnova solidarnosti od zgornjih k spodnjim slojem. Eden najglasnejših zagovornikov tega »trickle down« pristopa je Jože P. Damijan (2013).

okrog nas zamegljen oz. popačen. Vizualne informacije, ki skozi oči dosežejo naš center odločanja (možgane), so ključne za presojo zunanje stvarnosti in prav tu se začnejo problemi. Kajti tudi z družboslovnega vidika je bistvo preživetja vseh in vsakršnih organizmov, od amebe do človeka, prilagajanje zunanjemu okolju. Ker smo ljudje (tudi)³ organizmi, nismo izvzeti iz organskih zakonitosti, torej tudi za nas velja, da je meja med človekom in njegovim okoljem prav tam, kjer je meja med vsakim drugim organizmom in njegovo zunanostjo. To mejo lahko – za potrebe tega članka – najkrajše opredelim takole: meja je koža kot ločnica med tistim, kar se nadaljuje onstran našega organizma (telesa).

In kaj to pomeni za človekovo prilagajanje? Odgovor na ta izziv se komplicira zaradi odvisnosti od zaznavanja razmer, v katerih živimo, saj je od kontekstualne presoje okolja odvisno sprejemanje odločitev o tem, kako reagiramo nanj. To pomeni, da disfunkcija oči – nistagmus – blokira prilagajanje že na izvoru informacij. V primeru te organske težave se zgodi izkrivljanje zunanjih podatkov zaradi izgube nadzora nad očesnimi gibi v smereh levo ali desno, navzgor ali navzdol, pri kroženju ali pa v kombinaciji vseh treh nezmožnosti, kot nas pouči medicinska stroka. Najpogosteje je takšna okvara prirojena (*kongenitalni nistagmus*), lahko pa je tudi pridobljena, npr. zaradi bolezni ali poškodb. Problematično in značilno pa je, da ostaja v zvezi s to organsko disfunkcionalnostjo medicina povsem slepa za socialne okoliščine. Pri tem, ko zdravniška znanost v svoji analitični preciznosti razlikuje kar dvajset različnih načinov omenjene bolezni (DMD 2014), ni mogoče najti niti v eni strokovni publikaciji z zdravstvenega področja prav nobenega navedka niti obrobne namiga o tem, da bi lahko bila katera od dvajsetih oblik nistagmusa odvisna tudi od socialnega dejavnika – razen pri Orwellu.

Pisatelj George Orwell je v »romanu« *Pot v Wigan* (2013) popisal svoje raziskovanje rudarskih revirjev na severozahodu Velike Britanije sredi tridesetih let 20. stoletja, torej takoj po veliki gospodarski krizi in v času hudega razrednega izkoriščanja. Navednice pri oznaki »roman« dodajam zato, ker seveda ne gre za pravi roman z izmišljenimi romanesknimi liki, s pomočjo katerih bi avtor razvijal fiktivno zgodbo v takšni ali drugačni literarni zvrsti pisanja. Nasprotno. *Pot v Wigan* je prvovrstna, tako rekoč vzorčna socialno-antropološka študija razmer, v katerih se je avtor zaradi raziskovalnega interesa odločil preživeti del svojega življenja med rudarji (takrat najbolj deklasiranim socialnim slojem), potem pa je izkušnjo po metodi lastne kože⁴ popisal s kombinacijo treh elementov: natančnega poročila, kritične refleksije in emancipacijskih poudarkov.

S takšnim pristopom se njegovo besedilo uvršča v kategorijo družboslovnih raziskav, ki jih je stoletje pred tem začel – ob prav istem problemu in na enaki populaciji – Friederich Engels (1845/1979), v zvezi s teorijo socialnega dela pa jih je pri nas prva afirmirala Mojca Urek (2005: 73–180). Orwell je opazil, da je pri rudarjih prav nistagmus njihova »najznačilnejša poklicna bolezen«, ki se razvije zaradi drobnega premogovega prahu, ki se jim dan za dnem zažira v očne veke, in zaradi neustreznih higienskih razmer, v kakršnih so prisiljeni delati in bivati. A tu se prava kalvarija šele začne. V nadaljevanju Orwell (2013: 50–53) popisuje:

- a) mizerna denarna nadomestila, ki jih bolniki z omenjeno boleznijo prejmejo zaradi delovne nezmožnosti;
- b) negotovost teh prejemkov ob morebitnem stečaju premogovne družbe, ki jih izplačuje, saj za te invalidnine ne jamči noben sklad, ki bi bil npr. državno centraliziran;
- c) drobna, redna in tako rekoč samoumevna ponižanja upravičencev ob vsakokratnih izplačilih, saj so – za razliko od pripadnikov srednjega in višjega sloja – deležni šikaniranja in

³ Ljudje nismo zgolj organizmi, saj presegamo življenje v smer anorganske kompleksnosti veliko bolj, kot to velja za druge najrazvitejše organizme (npr. opice, delfine, slone). Smo tudi psihični sistemi, ki v interakcijah z drugimi tvorimo še dodatno kompleksnost, socialne sisteme. Ti so treh vrst: interakcijski, organizacijski in družbeni (Luhmann 1995: 2).

⁴ Metoda lastne kože je podobna raziskovanju z udeležbo, a se od nje razlikuje v treh značilnostih: a) je manj znanstveno (rigorozno, preverljivo) strukturirana, b) velja za predznanstveno oz. kvaziznanstveno, c) empirija in terenske izkušnje, dobljene pri metodi lastne kože, postanejo predmet konceptualne in teoretske osmislitve večinoma posteriorno, ne pa že v času zapisovanja.

podcenjujoče obravnave⁵ od osebja, služb in zaradi postopkov, izumljenih za izplačevanje teh nadomestil.

Nistagmus torej ni zgolj telesna disfunkcionalnost, pač pa začaran krog socialnih posledic. Orwell se ni ustavil pri prvem vtisu, da prizadeti lahko vidi le »na drugi konec sobe, kaj dlje pa ne« (*ibid.* 51). Takoj je opazil, da je nistagmus indikator socialne razdalje, ki se na biološki ravni kaže kot slepota, na interakcijski kot poniževanje (pri dostopu do denarnih nadomestil), na strukturni pa gre za poglobljanje revščine. Kot poklicna bolezen je nistagmus vse troje in seveda pri tej diagnozi avtor ni imel klasičnih medicinskih skušnjav, da bi nistagmus reduciral samo na eno, fiziološko raven. To spoznanje se je krepilo šele s polstoletnim zamikom. Kot opozarja Mirjana Ule (2003: 61), je šele v devetdesetih letih – zlasti z avtorji, kot so Turner (1993, 1996), Radley (1995), Lupton (1994) – postal medicinski žargon, bolj dojemljiv za poudarke, o katerih je prej pisal Orwell v zvezi z nistagmusom. Zda se pogosteje dihotomija bolezen/zdravje že na ravni jezika opisuje z razlikovanjem med fizičnimi simptomi (angl. *disease*), njihovimi socialnimi konotacijami (*illness*) in družbenimi vlogami prizadetih (*sickness*). Torej odgovor na vprašanje, kaj povzroča nistagmus, ni tako preprost, kot bi lahko sklepali iz prej citirane medicinske enciklopedije (DMD 2014); če zanemarimo socialno in strukturno dimenzijo, ne razumemo ničesar.

Neenakost

Z vidika družbene strukture je nistagmus metafora za socialno razdaljo (*distanco*), ki je posledica neenakosti. Večja ko je razdalja med socialnimi skupinami in bolj ko je ta razdalja statusno utrjena, težji so prehodi med skupinami in hujše so posledice za celotno družbo. Najučinkovitejši mehanizem utrjevanja ali povečevanja socialne razdalje – in najstarejši, kot bi dodali antropologi – je družbena neenakost. Seveda velja, da se v razmerah, v katerih imamo oboje hkrati (neenakost in socialno razdaljo), oboje tudi vzajemno krepi na način vzratnih učinkov. A pri tem ne smemo pozabiti na pr(a)vi začetek problema, neenakost. Kajti izvor socialne razdalje med statusno enako rangiranimi skupinami je zgolj v informacijskem primanjkljaju. In obratno, ko se med statusno neenakimi skupinami poveča informacijski pretok, je ta praviloma podrejen mehanizmom statusnega zapiranja in drugim kulturnim filtrom, ki so močnejši predvsem v višje rangiranih skupinah.

Prej smo videli, da je Orwell prvi opozoril, da nistagmusa, čeprav ima biološke učinke samo na prizadete (rudarje), ne smemo razumeti, kot da prizadene samo njih; oboleli so seveda prva in največja žrtev, a nistagmus vpliva na celotno družbo, podobno kot njena struktura (nesocializiranega kapitalizma) ustvarja ta problem v obliki poklicne bolezni takratnih rudarjev.

Enako velja tudi danes, le da to namerno⁶ odmišljamo. Vrsta življenjsko pomembnih področij je takšnih, da na njih družbena neenakost ne povzroča problemov le tistim na dnu, ki so najbolj prizadeti, pač pa približno sorazmerno vsem družbenim slojem, tudi zgornjim (čeprav njim seveda najmanj). Rušilnim učinkom neenakosti torej ni izpostavljeno le družbeno dno, tam se le koncentrirajo.

Posledice neenakosti pogosto prežemajo celotno družbo, in to na način stopnjevitosti oz. socialnega gradienta.⁷ Eden od značilnih socialnih gradientov je, na primer, pojav najstniških

⁵ »Takšne drobne neprijetnosti in žalitve, ko te pustijo čakati in ko moraš vse delati tako, kot ustreza drugim, so neločljivo povezane z življenjem delavskega razreda.« (Orwell 2013: 52.)

⁶ Ključni poudarki in trendi v zvezi z neenakostjo, ki so bili teoretsko elaborirani že v 19. stoletju in v prvi polovici 20. stoletja (med njimi tudi Orwellovi), so danes zanemarjeni namerno in ne zaradi nevednosti. Gre za ideologijo in ne za pomanjkanje znanja. Kajti v 21. stoletju je kumulacija in diseminacija znanja – njegova dostopnost in možnost splošne uporabe (množično izobraževanje, internet) – večja kot kadarkoli prej v vsej človeški zgodovini. To velja tudi za vse obsežnejše področje verodostojnih empiričnih podatkov na globalni ravni (v tej zvezi sta najboljša in najnovejša primera monografiji: Wilkinson, Pickett 2012 in Piketty 2014).

⁷ V naši družboslovni literaturi se izraz socialni *gradient* sloveni zelo redko, pa še v teh izjemah ga prevajamo kot *prečenje*, to pa je presplošno. Ustreznejši prevod za gradient bi bil *stopnjevitost* oz. *stopnjevanje* (lat. *gradiens* izhaja iz *gradire*: stopati, korakati).

mater. Gre za socialni problem, saj razmere, v katerih otroci rodijo otroke, praviloma sovpadajo – v vseh družbah brez izjeme – z večjo socialno in zdravstveno ogroženostjo staršev in otrok, z večjo stopnjo smrtnosti dojenčkov, splavov, bolezni, kriminala, revščine, brezposelnosti, neizobraženosti, odvisnosti od drog, nasilja, enostarševskih (materinskih) družin kot tudi z večjo verjetnostjo, da bodo v takih razmerah rojeni otroci tudi sami imeli otroke že v najstniški dobi.

A kot rečeno, to ni zgolj socialni problem spodnjih slojev in obrobni skupin. Ker je revščina posledica neenake distribucije dohodkov, bogastva in priložnosti, najdemo najstniške nosečnosti razporejene po vseh družbenih slojih, in sicer sorazmerno s stopnjo neenakosti v okolju, kjer je problem nastal. Večja ko je neenakost v posameznih družbah, večja je tudi omenjena problematika in obratno. Zato najdemo v ekonomsko razvitih državah najvišje stopnje najstniških nosečnosti v ZDA, Združenem kraljestvu in na Portugalskem, najmanj pa na Japonskem, v skandinavskih državah in npr. v Sloveniji.

Enako sliko dobimo s primerjavo ameriških zveznih držav, torej celo znotraj istega kulturnozgodovinskega in normativnega okvirja. V ZDA so z največjimi stopnjami najstniških nosečnosti obremenjene zvezne države Misisipi, Kalifornija, Teksas, New York, Florida, Nova Mehika, Arkansas, Georgia, New Jersey in Tennessee, tam, kjer je tudi družbena neenakost največja, najmanj najstniških nosečnosti pa imajo v državah Utah, New Hampshire, Wisconsin, Vermont, Severna Dakota, Minnesota, tam, kjer je stopnja neenakosti najmanjša od vseh 50 ameriških zveznih članic.

A to še ni vse. Kot rečeno, socialni problemi lahko prizadenejo različne sloje, takrat se pojavljajo na način socialnega gradienta. Na primer, v Združenem kraljestvu je število prvih porodov najstnic pričakovano največje v spodnji, najbolj revni četrtini prebivalstva. Tam znaša 4,8 odstotkov, štirikrat več od stopnje, značilne za najbogatejšo četrtino prebivalcev, v kateri je zgolj 1,2 odstotka najstniških porodov – a ob tem hkrati velja, da je že v drugi najbogatejši četrtini prebivalstva (tam ni revščine) teh rojstev kar dvakrat več kot v prvi četrtini najbogatejših (Wilkinson, Pickett 2012: 125–129).

Podobno je tudi z opuščanjem šolanja oz. nizkimi izobraževalnimi dosežki mladostnikov, z bolezenskimi in številnimi drugimi indikatorji s področja kakovosti življenja. Ko postanejo socialni gradient, so seveda najbolj na udaru najrevnejši, ker so najranljivejši, vendar pa pred to problematiko niso imuni niti srednji niti najvišji sloji, saj živijo v isti družbi in prizadene tudi njih. Zato so zdravstveni in socialni problemi znotraj višjih slojev v zelo neenakih družbah lahko celo pogostejši kot isti problemi znotraj srednjih in nižjih slojev v okoljih z nizko stopnjo neenakosti, kot dokazujejo mednarodni podatki (*ibid.* 195–201).

Pri tem so višji sloji prizadeti najmanj, a dvojno: neposredno ali pa posredno. Prizadetost v prvem pomenu se nanaša na primerljive učinke, ki so značilni tudi za pripadnike spodnjih slojev, npr. nezaupanje do drugih ljudi,⁸ posledice najstniških nosečnosti, zdravstvena tveganja zaradi čezmerne debelosti, zlorabe drog, zaradi nehumanih odnosov na delovnih mestih. Tudi če je žrtev premožna, ni (povsem) imuna pred negativnimi učinki takšnih okoliščin. Posredno pa so višji sloji prizadeti takrat, ko so prisiljeni v višje stroške⁹ za ohranjanje kakovosti lastnega

⁸ Gre za temeljni indikator socialnega kapitala, ki je – skupaj z drugimi, ki občutno vplivajo na kakovost življenja celotne družbe – obratno sorazmeren s stopnjo neenakosti (Wilkinson, Pickett 2012).

⁹ Pri tem je treba upoštevati, da stroški niso nujno zgolj materialni, lahko so tudi psihični in kulturni. Na primer, značilni (sub)kulturni stroški nastanejo, ko pripadniki določene skupine razvijejo specifična pravila za vedenje in ravnanje v socialnih omrežjih zato, da se ubranijo pred neželenimi vplivi drugih skupin; ko se pri kolektivnih akterjih v tej smeri pojavi organizirano oz. načrtno prizadevanje, govorimo o statusnem zapiranju. Zlasti z vidika socialnega dela velja opozoriti na pogosto napako, da se tako na kolektivni kot na individualni ravni pri presoji stroškov in koristi socialnih ravnanj preveč površno zatekamo v običajno binarno logiko. Kajti dejanja določajo motivi, ki so kompleksnejši od preproste logike ali/ali in so zato pogosto tudi manj jasni. Na ravni definicij je na omenjeni problem kompleksnosti izrecno opozorjeno v teoriji izbire. Ta v svoji tretji in četrti definiciji (vseh je 104) opredeli *stroške* kot »karkoli, čemur se ljudje skušajo izogniti«, pojem *nagrade* pa pomeni vse tisto, »za kar si ljudje povzročijo stroške, da bi jih dobili«, to pa velja tudi za nadomestke (kompensatorje) nagrad, ko te niso dosegljive (Stark, Bainbridge 2007: 326).

življenjskega sloga, torej za vzdrževanje socialne razdalje do drugih (ločena naselja, žične ograje, višje zavarovalne stopnje, večja negotovost na ulici ipd.).

Skratka, čeprav neenakost najbolj prizadene tiste, ki imajo najmanj, poslabšuje življenje vseh, tudi onih, ki imajo največ. V družboslovju ne bi smeli – še zlasti ne v socialnem delu in političnih znanostih – ponavljati pogoste napake, da prejšnjo ugotovitev razumemo zgolj pesimistično v pomenu učinka globalizacijskih trendov, pred katerimi so nemočne celo države, kaj šele marginalizirane poklicne skupine ali posamezniki. Zakonitost, da je neenakost vzrok in ne posledica psihosocialnih in zdravstvenih problemov, je optimistična zato, ker velja tudi obratno. Prav zmanjševanje neenakosti je najpreprostejše, najmočnejše, najpomembnejše in najcenejše orodje za reševanje vseh ključnih kolektivnih problemov, ki najbolj bremenijo spodnje sloje in s tem družbe razkrajajo na robovih, hkrati pa se z večjo enakostjo povečuje kakovost življenja celotne družbe, tudi bogatejšim.

Ponazoritev omenjenih korelacij, ki jih lahko uporabimo v prid vseh, je verjetno najbolj presenetljiva – in statistično nazorna – na primeru neenakosti žensk ali pa na področju, kjer bi logično pričakovali drugačne povezave, to je pri odgovoru na vprašanje, kaj najbolj vpliva na količino državnih pomoči manj razvitim državam. V zvezi z enakimi možnostmi žensk je tako v raziskavi znotraj ZDA¹⁰ kot v mednarodnih primerjavah¹¹ ugotovljena jasna korelacija med ne/enakostjo žensk in stopnjo splošne ne/enakosti v družbi. To pomeni, da večja kot je neenakost, večja je tudi zapostavljenost žensk in obratno. Zato v bogatih družbah najmanjše stopnje zapostavljenosti žensk zasledimo spet v skandinavskih državah, največje pa v državah z veliko dohodkovno neenakostjo, v ZDA, Združenem kraljestvu, na Portugalskem, v Italiji, Grčiji (*ibid.* 61–63).

Enako je z mednarodnimi pomoči. Delež bogastva (merjen z odstotkom BDP darovalke), ki ga namenjajo različne države za pomoč deželam v razvoju, ni odvisen od velikosti narodnega dohodka, s katerim države darovalke razpolagajo, niti od številčnosti njihovega prebivalstva, niti od njihove dominantne oz. marginalne vloge na mednarodnem prizorišču, niti od razvitosti ali dolgotrajnosti njihove demokracije, niti od zgodovinske vpetosti v kolonialno tradicijo, niti od njihove kulture (ali npr. religije), niti od njihove izpostavljenosti emigrantskim ali imigrantskim tokovom, niti od pravne normative, kakršno države prakticirajo navznoter. Delež pomoči drugim državam je odvisen od stopnje neenakosti znotraj države darovalke. Zato največje odstotke narodnega dohodka podarjajo skandinavske države, v katerih je neenakost najmanjša, najskromnejše pomoči pa darujejo države z veliko dohodkovno neenakostjo njihovega prebivalstva, ZDA, Združeno kraljestvo, Portugalska, Italija, tokrat tudi Avstralija (*ibid.* 64).

In seveda, ne pozabimo, da bi v primeru zmanjšanja neenakosti izboljšali omenjene kazalce v korist vseh, ne le najbolj prizadetih. Od izboljšanja položaja žensk bi imeli korist tudi pripadniki ter pripadnice zgornjih slojev, ne samo spodnjih, in z večjimi deleži pomoči manj razvitim bi posredno izboljšali življenja tudi prebivalcem v donatorskih okoljih.¹² Pri tem je odgovornost razvitih držav večja od odgovornosti nerazvitih zaradi treh razlogov:

¹⁰ Harvardska raziskava, ki je neenakost žensk v razmerju do moške populacije ugotavljala znotraj ameriških (50) zveznih držav, je uporabila tri indikatorje: udeležba žensk v politiki, njihova zaposlenost in zaslužki ter njihova družbena in gospodarska avtonomija (Wilkinson, Pickett 2012: 61).

¹¹ Pri mednarodni raziskavi pa se je neenakost žensk merila: z deležem žensk v zakonodajnih telesih, z razlikami v dohodkih žensk in moških ter z odstotkom žensk, ki so dosegle univerzitetno izobrazbo (*ibid.*).

¹² Prav migracijski vidik je najbolj zanemarjena in pogubna politika Evropske unije. Na njenih južnih mejah se pri ilegalnih emigrantih iz severne Afrike vsak dan dogaja najbolj brutalno izkoriščanje z najvišjo smrtnostjo, to pa je posledica neenakosti med bolj in manj razvitimi deli sveta. Rešitev v tej zvezi je več – tudi brez radikalne spremembe mednarodnih razmerij – znane in izvedljive so tudi v kombinacijah, nekatere že takoj, celo znotraj liberalnega nacionalizma, ki je še vedno značilen za večino EU (več o tem gl. Kymlicka 2005: 386 ss). Toda realizacija katerekoli rešitve je zelo odvisna od zmanjševanja neenakosti znotraj članic EU kot tudi med njimi. Dokler veljajo nasprotni trendi, postajamo prebivalci EU vse manj empatični ob umiranju na tisoče ljudi pred italijansko Lampeduso, medtem ko se Sredozemsko morje spreminja v eno najbolj smrtonosnejših morij (po kriteriju utopljenici/km2).

- zaradi zgodovinskih: ker so družbenoekonomske prednosti razvitih nastale na račun nerazvitih;
- zaradi pomanjkanja: ker nerazvitim primanjkuje tako sredstev kot znanja, da bi brez pomoči od zunaj dohiteli razvite (in to v razmerah, v katerih se razdalja med obema skupinama držav povečuje)¹³;
- zaradi mejnega učinka ekonomske rasti na kakovost življenja: ker so to mejo razvite države že presegle, nerazvite pa je še niso dosegle.

Zadnji poudarek o mejnem učinku ekonomske rasti na blaginjo prebivalcev pomeni, da korelacije med neenakostjo in ključnimi indikatorji kakovosti življenja veljajo le za razvite države, ne pa tudi za manj razvite (tam ostaja močnejša povezava z BDP na prebivalca). Če nacionalni dohodek na osebo postavimo na absciso, kakovost življenja pa na ordinato in vstavimo podatke o posameznih državah, dobimo precej izrazito krivuljo, v obliki na glavo obrnjene črke J. To pomeni, da na začetku razvoja, ko se države še pobirajo iz revščine, se z ekonomsko rastjo strmo in neposredno povečuje tudi kakovost življenja, a vse počasneje, saj se krivulja pri razvitih državah izravna v skoraj vodoravno smer. Mislim, da bi prav tako morali – v družboslovju in zlasti v socialnem delu – definirati razliko med tako meglenimi pojmi, kot sta razviti in nerazviti. Definicija bi se lahko glasila takole: družbe oz. regije naredijo prehod iz manj razvitih v razvite takrat, ko nadaljnja rast njihovega nacionalnega dohodka ni več povezana s kakovostjo življenja, saj ta postane bolj odvisna od drugih dejavnikov, med katerimi je najpomembnejši družbena neenakost med državljan(kam)i. V ekonomističnem žargonu bi bila ta meja med manj razvitimi in razvitimi nekje v razponu med 13.000 do 19.000 dolarjev dohodka na osebo.¹⁴

Slovenija se s svojimi 22.800 dolarji na prebivalca krepko uvršča med najbolj razvite. Smo članica OECD (kluba gospodarsko najrazvitejših držav) in po nacionalnem dohodku je Slovenija na visokem 25. mestu v svetovnem merilu.¹⁵ Po istem merilu smo med 28 članicami EU na 14. do 15. mestu, po deležu presežka izvoza nad uvozom blaga in storitev pa smo v EU – kljub recesiji – celo na petem mestu (Križanič 2014: 28). Torej tudi za nas velja, da nadaljnjo povečevanje BDP ne vpliva na kakovost življenja v naši državi, prav tako ne njegovo nihanje ali krčenje, če ni ekstremno. Če želimo življenjske razmere izboljšati, moramo zmanjšati družbeno neenakost med prebivalci (premoženjsko še bolj kot dohodkovno!) ali pa vsaj preprečiti, da nam ne vsilijo njenega zvečanja.

Živimo v času, ko celo večina družboslovno izobraženih strokovnjakov naseda političnim in gospodarskim elitam, da je glavni problem naše države gospodarska rast, češ, če je ne bo, ne bomo imeli kaj deliti itd. Gre za demagogijo neoliberalizma, ki kljub jasnim trendom še vedno diskreditira vsa(kršna) opozorila pred neenakostjo. Če so ta opozorila še pred nekaj desetletji veljala za teoretsko vprašanje, so po padcu nekdanjih socializmov postala samoumevna stigma z najbolj rigidno inercijo v perifernih državah.

Prihodnost: razredni ali percentilni boj?

Svetovni trendi v zvezi z neenakostjo niso spodbudni. Po koncu zadnje gospodarske krize, iz katere Slovenija še ni povsem izšla, se neoliberalna smer razmišljanja krepi. Mednarodni

¹³ Pri tem je bila v svetovnem merilu delna pozitivna izjema Evropska unija, in sicer v letih pred zadnjo ekonomsko krizo. V letih 2008 in 2009 se je delež prebivalstva, ki je živel pod 75 % evropskega povprečja (v BDP na prebivalca), nekoliko zmanjšal, in sicer iz 24,3 na 23,7 % evropske populacije, pri tem da se je skrčil tudi delež najmanj razvitih regij, ki niso dosegale niti polovice evropskega povprečja, tu je zaznano zmanjšanje z 8,7 na 7,7 % (velja za EU-27; Krueger 2012: 2).

¹⁴ Kajti znotraj te meje se zgodi prelom naraščajoče krivulje iz strme v vse bolj položno (sodeč po grafih, sestavljenih iz najbolj verodostojnih in obsežnih mednarodnih podatkov, več o tem gl. Wilkinson, Pickett 2012: 6–14).

¹⁵ Gre za primerjavo BDP na prebivalca med 132 državami, za katere je možno dobiti verodostojne podatke (SPI 2014: 7).

indeks FSI,¹⁶ s katerim nevladna raziskovalna organizacija *The Fund for Peace* meri krhkost družbenih sistemov, pokaže, da se število držav, v katerih je izmerjeno izboljšanje v medletnih primerjavah, zmanjšuje, hkrati pa se povečuje število držav, v katerih se razmere poslabšujejo. Hkrati pa ostaja število držav, v katerih ni bilo statistično opaznih sprememb, nespremenjeno; kategorija teh – v njih ni izmerjeno niti izboljšanje niti poslabšanje glede na predhodne meritve – ostaja vseskozi bistveno manjša od držav iz prvih dveh kategorij (FSI 2014: 12).

Pri tem je zanimiva časovna dinamika trenda. Ta obrat – torej zmanjševanje kategorije držav, ki jim gre na bolje in sovpadanje s povečevanjem števila kriznih držav – se je začel od leta 2012, torej že po koncu zadnje svetovne gospodarske krize. Kot vemo, se je tudi zadnja kriza končala zato, ker je javni sektor (davkoplačevalci) pokril finančno luknjo zasebnega sektorja (bank)¹⁷, ki je bil glavni krivec za nastanek krize. In kaj to pomeni? Po optimistični razlagi, ki jo ponujajo tvorca omenjenih meritev (*ibid.*), gre svetovnemu gospodarstvu in s tem tudi državam, globalno gledano, na bolje, saj krizo zamenjujejo začetki konjunktura in dejstvo je, da so – kljub prej omenjenemu trendu – številčno še vedno v majhni prednosti tiste države, v katerih opažajo izboljšave, v primerjavi z onimi, ki opažajo nazadovanje.

A iste številke je možno razumeti tudi pesimistično in to se mi zdi verjetnejša možnost. Kajti če se kljub trenutni majhni številčni prednosti perspektivnih držav nad slabimi državami kategorija prvih iz leta v leto zmanjšuje, medtem ko se številčno povečuje kategorija ranljivih, potem to pomeni, da se iz krize nismo naučili ničesar in da se nadaljujejo isti trendi, ki so nas pahnili vanjo. To je tudi logično, saj bi bilo neoliberalne trende mogoče korigirati v smeri bolj socializiranega kapitalizma predvsem z intervencijami in omejitvami na mednarodni ravni. Za kaj takega pa nimamo transnacionalnih institucij, ki bi bile tega zmožne in bi bile to pripravljene storiti. Prav to je tudi eden od poglobitvenih poudarkov najnovejše študije francoskega ekonomista Thomasa Pickettya, ki opozarja, da brez globalnih instrumentov za preprečevanje neenakosti ni rešitve za kapitalizem; pri tem omenja kot enega od najnujnejših ukrepov globalno obdavčitev kapitala (Picketty 2014: 516 ss). Za ilustracijo neenakosti, ki je predvsem posledica neenake porazdelitve lastništva nad kapitalom, v preglednici 1 povzemam podatke, ki jih na različnih mestih navaja Picketty (*op. cit.*: 247–249).

Kako razumeti preglednico?

1. Iz podatkov izhaja, da so stopnje neenakosti (celo znotraj najrazvitejših in najbogatejših držav na svetu) izjemno različne. Gre za poanto Andersenove pravljice o cesarjevih oblačilih, teh podatkov nikakor ne smemo jemati kot nekaj samoumevnega, in sicer zaradi treh razlogov:
 - ker kljub svetovni prevladi neoliberalizma ni vseeno, za kakšno pot se odločimo; ni res, da so posamezne države in nadnacionalne regije povsem nemočne pred globalizacijo;
 - hkrati pa ni verjetno, da bi bili (kot ugotavlja tudi Picketty) problemi z rastočo neenakostjo dolgoročno rešljivi brez *nadnacionalnih* mehanizmov;
 - tretja poanta, ki je bolj pesimistična od klasične marksistične, je v zvezi z načinom kapitalistične ureditve gospodarstva: kapitalizem lahko celo v najbolj propulzivnih svetovnih

¹⁶ Indeks FSI (Fragile States Index) primerja države glede na skupino šestih socialno-ekonomskih in šestih politično-militarističnih kazalcev. Vsak od kazalcev znotraj obeh skupin je sestavljen iz več kazalcev, ki se gibljejo v razponu od štirih do enajst. V tej raziskavi, v katero je zajetih 178 držav, vsako leto obravnavajo na milijone statistično preverljivih dokumentov (FSI 2014: 9–10).

¹⁷ V Sloveniji znašajo proračunski stroški sanacije bank več kot tri milijarde evrov. Primerjava: gre za enako vsoto, kot so skupni stroški denarnih in izrednih denarnih socialnih pomoči za dvajset let (če bi jih izplačevali v enaki višini in številu upravičencev kot leta 2013; gl.: DSP 2014). Še en primer: isti znesek, porabljen za sanacijo bank, je enak stroškom za več kot 3,8 milijonov minimalnih bruto delavskih plač, kar bi zadoščalo za dobrih šest let (glede na število prejemnikov minimalne plače leta 2013; gl.: UMAR 2014: 176). Ne podcenjujmo te primerjave, saj je politično vedno znova aktualna: ob zadnjem povečanju zneska minimalne plače za zgolj pet evrov (zaradi inflacije) je predsednik Gospodarske zbornice Slovenije, Samo Hribar Milič, izjavil, da tega dviga gospodarstvo ne bo preneslo in da bi zato minimalno plačo morali celo znižati (Žurnal 2014).

Preglednica 1: Dohodkovna neenakost v Skandinaviji, Evropi in ZDA.

PARTICIPACIJA		NEENAKOST DOHODKOV, pridobljenih iz: dela (D), kapitala (K), dela in kapitala skupaj (D+K) – vse v %											
Deleži prebivalstva pri distribuciji (celotnega) dohodka		MAJHNA: Skandinavija (1970–1980)			SREDNJE VELIKA: Evropa (2010)			VELIKA: ZDA (2010)			EKSTREMNA: ZDA (2030?)		
		D	K	D+K	D	K	D+K	D	K	D+K	D	K	D+K
Zgornji »razred«	zgornji 1 % naslednjih	5	20	7	7	25	10	12	35	20	17	?	25
	9 %	15	30	18	18	35	25	23	35	30	28	?	35
	skupaj 10 %	20	50	25	25	60	35	35	70	50	45	?	60
Srednji »razred«	srednjih 40 %	45	40	45	45	35	40	40	25	30	35	?	25
Spodnji »razred«	spodnjih 50 %	35	10	30	30	5	25	25	5	20	20	?	15
Indeks neenakosti	Gini koeficient	0,19	0,58	0,26	0,26	0,67	0,36	0,36	0,73	0,49	0,46	?	0,58

ekonomijah prosperira v obeh primerih, tako v primeru majhne stopnje neenakosti in visoke stopnje varovanja človekovih pravic (Skandinavija), kot v primeru zelo velikih neenakosti in razmeroma nizke stopnje pravic (ZDA).

- V prvem stolpcu preglednice je beseda »razred« postavljena v navednice (že pri Pickettyu) zaradi dveh razlogov.
 - Najprej zaradi klasičnega sociološkega poudarka: pojem razreda je preveč ohlapna in presplošna kategorija za razumevanje neenakosti. Čeprav je analitična prodornost »razreda« bila vprašljiva že v času Karla Marxa in je izgubila prepričljivost v času Maxa Webra (Đurić 1987, Haralambos, Holborn 1995, Bilton *et al.* 1996, Outhwaite, Bottomore 1998, Ritzer 2012), je danes kategorija »razreda« povsem neuporabna,¹⁸ razen za politične manifeste in ulične grafite.
 - In drugič, ker se konfliktno povečevanje socialne razdalje med različnimi premoženjskimi skupinami dogaja predvsem med decili in celo percentili, ne pa med presplošno formuliranimi razredi. Kot je razvidno iz preglednice, razvpiti zgornji en odstotek prebivalstva

¹⁸ Danes je pojem razreda smiselno le še metaforično, ne pa statistično, še manj analitično. Kajti prav takrat, ko »razred« oz. »razredni boj« razumemo dobresedno, zameglimo problematiko neenakosti kot tudi produkcijo družbenih napetosti v tej zvezi. Pomislimo samo na dva ekstremna primera v zvezi z definicijo razredov, na zelo splošnega in pa zelo konzicnega, oba sta v sodobnih družbah neuporabna. Prvi je klasičen, Marxov, ki je razred definiral glede na lastništvo produkcijskih sredstev. Po tej definiciji bi danes v spodnji, izkoriščani razred sodile tako različne kategorije, kot so: najslabše plačani gradbeni delavci, prekariat, vrhunski in najbolj plačani menedžerji, vsi javni uslužbenci, vključno s tistimi, ki imajo v državi najvišje plače (ker pač niso lastniki produkcijskih sredstev), hkrati pa bi se po omenjenem Marxovem merilu znašli v nasprotnem, izkoriščevalskem razredu, denimo, tudi družinski lastnik majhne trgovinice, kmetije ali obrtne delavnice, ki živetarja na robu preživetja in nima zaposlenega niti enega meznega delavca. Nasprotni primer (poskusa) zelo jasne definicije razredov pa srečamo pri Goldthorpu (1987: 305), ki razlikuje – in tudi empirično testira – kar sedem razredov. Poanta: če opustimo neustrezno definirane kategorije razreda, to ne pomeni, da postanemo slepi za razredna nasprotja, prav nasprotno. Primer za to so različni pristopi znotraj neomarksističnega družboslovja, ki jih povezujejo štirje poudarki: a) nihče več dogmatsko ne izhaja iz zastarele definicije razreda, kot jo najdemo pri K. Marxu; b) ob množstvu definicij ni konsenza o alternativni oz. boljši definiciji razreda; c) pomembno razhajanje med neomarksisti je pri omenjenem vprašanju v tem, ali se bolj nagibajo k teoretski tradiciji, ki izhaja iz Marxa, ali pa bolj k tisti, ki izhaja iz M. Webra; č) bolj ko se skuša pojem razreda jasneje definirati in tudi operacionalizirati, večje so težave z razmejitvijo med razredi in družbenimi sloji. Več o tem v: Haralambos, Holborn (1995: 40–128).

poseduje v skandinavskih državah (»le«) sedem odstotkov celotnega bogastva, v manj premožnih 50 % skandinavske družbe pa še vedno ohranja štirikrat večjo vsoto od omejenega »top 1 %«. Nasprotno pa ima v ZDA spodnjih 50 % populacije le 20 % vsega družbenega bogastva, prav toliko, kot si ga je prisvojil vrhovni en odstotek najbogatejših v isti družbi. A pri tem je treba dodati, da je realnost še veliko hujša, kot jo prikazujejo navedeni podatki (Bratanič 2014). Razlogi so trije: ker se Pikettyevi podatki nanašajo na stanje izpred petih let, saj zaradi metodološko rigoroznih zahtev zajemajo le verodostojni (dokazljivi) del empirije; ker je stvarno slabšanje razmer v povezavi z obravnavano temo hitrejše od ažurnosti uradnega zajemanja podatkov na nacionalnih ravneh; tretjič, ker so ključni podatki nedostopni (davčne oaze, mimikrija¹⁹ anketiranih respondentov ipd.).

3. Kot vidimo, je Gini koeficient (v spodnji vrstici preglednice)²⁰ različen po državah in regijah, a pri tem zanemarjamo, da ne variira zgolj geografsko. Razlike v stopnjah neenakosti so znotraj regij in držav še večje kot med njimi, šele navznoter postanejo mere neenakosti zares ekstremne. Gini koeficient, ki meri kumulativno neenakost dohodkov, pridobljenih tako iz dela kot iz kapitala (D+K), se med regijami razlikuje približno za dobro tretjino: zgleđna Skandinavija ima za tretjino nižji koeficient od še vedno vzdržne Evrope, ki ima tretjino nižjega od škandaloznih ZDA.²¹ Bolj ekstremne (in neverjetno prezrte) pa postanejo razlike, ko omenjen koeficient računamo samo na podlagi dohodkov iz dela (D) in tako dobljeno neenakost primerjamo s premoženjem, pridobljenim samo iz kapitala (K). Tu so razlike kar trikratne v Skandinaviji, v Evropi malo manj kot trikratne, v ZDA pa dvakratne. To pomeni, da bolj ko je izkoriščana delovna sila (prenizke mezde), večja je neenakost v celotni družbi, to je značilno za ZDA in povsem obrnjeno v Skandinaviji. Ta ima res najvišjo razliko med obema vrstama neenakosti – med tisto iz dela in ono, ki je posledica lastništva kapitala – a se zato oba načina distribucije dobrin med prebivalstvo dogajata na občutno nižji ravni od povprečja EU ali ZDA. In prav tu je edina rešitev znotraj tržne ekonomije. Ker je bistvo kapitalistične dobičkonosnosti v tem, da se vložki povrnejo v čim krajšem času, so bolj nagradjeni tisti, ki se spuščajo v investicije, od onih, ki sredstva akumulirajo iz plač. Dokler se ne domislimo česa boljšega od kapitalizma, je treba mehanizme za zajemanje in preusmerjanje dohodkov naravnati tako, da se bo inertnost tega pohlepa dogajala na čim nižji ravni. Nasprotno ravna neoliberalizem, grabežljivost načrtno – sistemsko – pospešuje.

In kje je tu Slovenija? Po uradnih podatkih smo izrazito boljši od evropskega povprečja in celo bolj skandinavski od nekaterih skandinavskih držav. Gini koeficient za Slovenijo je 0,24 – a ta podatek se nanaša zgolj na neenakost dohodkov iz dela. Pri neenakosti, ki izhaja iz lastništva nepremičnin, je razmerje med najrevnejšo in najbogatejšo desetino prebivalstva pri nas ekstremno in znaša 1:530, s tem da so nepremičnine seveda zgolj tisti del kapitala, ki je najbolj viden (celo iz satelita). Večina preostalega kapitala je skrita v davčnih oazah ali pa drugače nevidna za davčni nadzor.

Na podlagi preglednice 1 je smiselno predpostaviti, da tudi pri nas neenakost v posedovanju kapitala nekajkrat presega tisto stopnjo neenakosti, ki je uradno izmerjena kot posledica dohodkov iz dela. Bistvo slovenske neenakosti niso plače in menedžerske nagrade, ampak lastništvo kapitala. Temu je bila namenjena (se še spomnimo?) tudi prva največja gospodarska reforma takoj po osamosvojitvi – denacionalizacija – ki je bila v najbolj radikalni in totalni obliki uzakonjena prav v Sloveniji, vse druge nekdanje socialistične države so jo izvajale v veliko milejši obliki.

¹⁹ Najbolj celovito je problem mimikrije – v svetovnem merilu – obravnavan v slovenski monografiji Marjana Smrketa (2007: 96–116; izrecno o ekonomski, statusni in vojaški mimikriji).

²⁰ Gini koeficient meri stopnjo neenakosti in se lahko giblje med 0 in 1 kot ekstremnima vrednostma. Bolj ko se giblje proti vrednosti 0, manjša je neenakost med prebivalstvom, in obratno. Če bi Gini koef. dosegel vrednost 1, bi to pomenilo, da vse bogastvo družbe poseduje en sam človek, medtem ko so vsi drugi brez vsega. Pri teoretski vrednosti 0 pa bi imeli popolno egalitarnost, kar bi pomenilo, da 10 % prebivalstva poseduje točno 10 % vseh dobrin, naslednjih 10 % prebivalstva naslednjo desetino dobrin, 1 % ljudi pa le 1 % dobrin.

²¹ »ZDA ima tako veliko neenakost v porazdelitvi bogastva, da sodi, globalno gledano, med največje kleptokracije tega planeta in ne med razvite države, kamor so sodile nekdanje.« (Buren 2014.)

Danes pa je najbolj zavzeta diskusija med političnimi strankami z izmišljanjem dodatnih načinov, kako bi razbremenili najbogatejši sloj. Vse to se dogaja v razmerah, ki se na socialnem in delovnem področju v Sloveniji slabšajo hitreje od povprečja EU (več o tem gl. Dragoš 2013, 2014); prvič od druge svetovne vojne se nam je občutno poslabšal celo kronski argument nacionalne vitalnosti, to je smrtnost dojenčkov,²² povišanje je z 1,6 na kar 2,9 na 1000 živorojenih (SURS NIJZ 2014).

Tudi pod zdajšnjo, novo vlado, ki se deklarira za levo-sredinsko, nihče ne razmišlja o večjih socialnih prispevkih delodajalcev (ki so bili razbremenjeni te obveznosti za polovico, seveda v imenu gospodarske konkurenčnosti) ali o zvišanju davka na dohodek pravnih oseb, tudi ta je bil v imenu konkurenčnosti znižan s 25 na 17 odstotkov, precej pod evropskim povprečjem. Namesto tega si ekonomske in politične elite prizadevajo za uvedbo »socialne« kapice. Ukvarjanje s to tekstilno metaforo je izraz socialne razdalje, ki se mnogim zdi (npr. Damijan 2013, Mramor 2014: 43) samoumevna, zaslužna, koristna in premajhna.

Viri

- Archer, M. S. (2010), Morphogenesis versus structuration: on combining structure and action. *The British Journal of Sociology, Special Issue: The BJS: Shaping sociology over 60 years*, Vol. 61, Issue Supplement 1: 225–252.
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Skinner, D., Satanworth, M., Webster, A. (1996), *Introductory sociology*. London: MacMillan Press.
- Bratanič, J. (2014), Bogati bogatejši, kot smo si mislili. *Dnevnik*, 11. avgust. Dostopno na: <http://www.dnevnik.si/posel/novice/bogati-bogatejsi-kot-smo-si-mislili> (11. 8. 2014).
- Buren, V. P. (2014), In today's America, a rising tide lifts all yachts. *The Nation*, 3. Junij. Dostopno na: <http://www.thenation.com/article/180095/todays-america-rising-tide-lifts-all-yachts> (13. 8. 2014).
- Damijan, J. P. (2013), *O ekonomiji in ostalem*. Objavljeno 23. 1. 2013. Dostopno na: <http://damijan.org/2013/01/23/najnižja-stopnja-reenakosti-v-sloveniji> (26. 2. 2014).
- Dragoš, S. (2013), Erosion of Slovenian social policy. *Ljetopis socijalnog rada*, 20, 1: 143–170.
- (2014), Žabji sindrom. *Socialno delo*, 53, 1: 51–53.
- DMD (2014), Nystagmus. *Dorland's Medical Dictionary*. Dostopno na: <http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/nystagmus> (1. 8. 2014).
- DSP (2014), *Število prejemnikov denarne socialne pomoči v letu 2013*. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti RS. Dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/word/sociala/DSP_upravicenci_sredstva_2013.doc (14. 8. 2014).
- Đurić, M. (1987), *Sociologija Maksa Vebera*. Zagreb: Naprijed.
- Engels, F. (1845/1979), Položaj delavskega razreda v Angliji; po lastnem opazovanju in avtentičnih virih. V: Marx, K., Engels, F., *Izbrana dela, I. zvezek*, 1979. Ljubljana: Cankarjeva založba (535–890).
- FSI (2014), *The Fragile States Index 2014*. The Fund for Peace: Messner, J. J. (ur.). July-August edition of *Foreign Policy* magazine. Dostopno na: <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/cfsir1423-fragilestatesindex2014-06d.pdf> (1. 3. 2014).
- Goldthorpe, J. H. (1987), *Social mobility and class structure in modern Britain*. Oxford: Clarendon Press.
- Haralambos, M., Holborn, M. (1995), *Sociology: themes and perspectives*. London: Collins Educational.
- Križanič, F. (2014), Igre z državo. *Mladina*, 8. avgust, 32: 28–29.
- Krueger, A. (2012), Regional Gross Domestic Product dropped sharply in 2009, but not all regions were hit in the same way. *Eurostat: Statistic in focus*, 41/2012: 1–8.

²² Gre za smrtnost živorojenih otrok do enega leta starosti, torej brez mrtvorojenih in brez perinatalne smrtnosti (mrtvorojeni + smrtnost dojenčkov v prvih sedmih dneh).

- Kymlicka, W. (2005), *Sodobna politična filozofija*. Ljubljana: Krtina.
- Luhmann, N. (1995), *Social systems*. Stanford: Stanford University Press.
- Lupton, D. (1994), *Medicine as culture: illness, disease, and the body in Western societies*. London: Sage.
- Mramor (2014), Slovenija je zadnjih deset let vrgla stran (intervju). *Mladina*, 20. maj, 22: 39–43.
- Orwell, G. (2013), *Pot v Wigan*. Ljubljana: Študentska založba.
- Outhwaite, W., Bottomore, T. (ur.) (1998), *The Blackwell dictionary of twentieth-century social thought*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Piketty, T. (2014), *Capital in the twenty-first century*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Radley, A. (1995), *Making sense of illness*. London: Sage.
- Ritzer, G. (ur.) (2012), *The Wiley-Blackwell companion to sociology*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Smrke, M. (2007), *Družbena mimikrija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- SPI (2014) – Porter, M. E., Stern, S., Green, M., *Social Progress Index 2014: Executive Summary*. United States: The Social Progress Imperative.
- Stark, R., Bainbridge, W. S. (2007), *Teorija religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- SURS NIJZ (2014), Umrlji, Slovenija, 2013 – končni podatki. *Statistični urad Republike Slovenije*. Dostopno na: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=6315 (13. 8. 2014).
- Turner, B. S. (1993), *The body and social theory*. London: Sage.
- (1996), *The body and society: explorations in social theory*. London: Sage.
- Ule, M. (2003), *Sprevidana razmerja: o družbenih vidikih sodobne medicine*. Maribor: Aristej.
- UMAR (2014), Minimalna plača. V: *Poročilo o razvoju 2014, kazalniki razvoja Slovenije*. Ljubljana: Urad za makroekonomske analize (176–177). Dostopno na: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2014/IV/4_10.pdf (14. 8. 2014).
- Urek, M. (2005), *Zgodbe na delu*. Ljubljana: založba *cf. (73–180).
- Wilkinson R., Pickett, K. (2012), *Velika ideja: zakaj je enakost boljša za vse*. Novo mesto: Penca idr.
- Žurnal (2014), Minimalna plača se dviga za 5 evrov bruto. Sindikati: Premalo! Delodajalci: Preveč! *Žurnal 24ur.com*, 17. Januar. Dostopno na: <http://www.24ur.com/minimalna-placa-se-dviga-za-5-evrov-bruto-sindikati-premalo-delodajalci-prevec.html> (14. 8. 2014).

Jasna Magić

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL FACTORS INFLUENCING REPORTING OF HOMOPHOBIC HATE CRIME

Existing research in Slovenia shows that more than two thirds of gay men and lesbian women have been a victim of antigay violence; the data also suggest this type of violence is significantly underreported. This is a global problem, and while the majority of research on homophobic hate crime focuses on the psychological impact of these incidents, little research exists addressing reporting behaviour and/or explaining why some people report homophobic hate crime, but most seem not to. With the key question in mind 'What informs the decision to report homophobic violence?' this study examined the willingness of lesbian, gay and bisexual people to report homophobic incidents and the role of the Slovene reporting (police) and support system (NGOs) in this process. The results clearly demonstrate different perceptions of violent incidents and crime significantly influence the willingness to report as well as the decision of which agency to report to. In its conclusion the study relates the findings to social work practice and suggests that more active involvement of social services might also contribute to building the trust of gay and lesbian communities in non-LGBT services and in long term result in improving reporting levels for this particular minority.

Key words: antigay violence, police, victim support services, gay, lesbian, social work.

Jasna Magić is a PhD Candidate at INDOSOW (International Doctoral Studies in Social Work) at the Faculty of Social Work, University of Ljubljana. She is an executive board member of Slovene NGO Information Centre Legebitra and the ILGA-Europe. Contact: jasna.magic@student.anglia.ac.uk.

DRUŽBENI IN PSIHOLOŠKI DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA POROČANJE O HOMOFOBNEM NASILJU

Obstoječe raziskave v Sloveniji kažejo, da sta bili več kot dve tretjini gejev in lezbijk žrtve homofobnega nasilja; podatki tudi kažejo, da ta vrsta nasilja velikokrat ostane neprijavljena. To je globalni fenomen. Večina raziskav o homofobnem nasilju se osredotoča na psihološki vpliv teh incidentov, obstaja pa le malo raziskav o prijavljanju oz. iskanju razlag, zakaj nekateri homofobno nasilje prijavijo, večina pa ne. Na podlagi ključnega vprašanja »Kaj vpliva na odločitev o prijavi homofobnega nasilja?« je raziskava preučila pripravljenost lezbijk, gejev in biseksualcev, da prijavijo homofobno nasilje, ter vlogo, ki jo imata v tem procesu slovenska policija in podporni sistem (nevladne organizacije). Rezultati jasno kažejo, da percepcija nasilja odločilno vpliva na pripravljenost prijaviti nasilje kot tudi na odločitev, na katero organizacijo se obrniti. V sklepnem delu raziskava poveže rezultate s prakso socialnega dela in predlaga, da bi aktivnejše vključevanje socialnovarstvenih služb lahko povečalo zaupanje skupnosti LGBT v splošne podporne storitve in vodilo k povečanju prijav homofobnega nasilja.

Ključne besede: protigejevska nasilje, policija, storitve za podporo žrtvam, gej, lezbijka, socialno delo.

Jasna Magić je doktorska študentka programa INDOSOW na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani. Je članica izvršilnega odbora slovenske nevladne organizacije Informacijski center Legebitra in mednarodne organizacije ILGA-Europe. Contact: jasna.magic@student.anglia.ac.uk.

Introduction

Hate crime has commonly been noted as a criminal act which is motivated by hatred, bias or prejudice against a person, community or property, based on the actual or perceived race, ethnicity, gender, religion or sexual orientation of the victim (Ardley 2005, Stotzer 2010). Grattet and Jenness (2001: 283) note that in the US, but also elsewhere, the idea of hate crime emerged through several social movements, most notably the black civil rights movement, the women's movement, the gay and lesbian movement, the disabilities rights movement, and the crime victim movement:

Even though these movements differ in important ways, historically they have shared a common commitment to publicizing, framing, and combating violence directed at minorities because of their minority status.

The main source for the prohibition of hate crime in Slovenia, including homophobic violence, is the Criminal Code. Kogovšek Šalamon (2012) observes that the fact that sexual orientation is included as an aggravating motive is the result of very recent developments. The Slovene

police however are not required to keep separate statistics on homophobic violence, nor is the perception of the victim a determining factor in resolving the motive of the offender. Moreover, up to now only one criminal case concerning hate crimes on the grounds of sexual orientation has been decided by the criminal courts in Slovenia.¹ Kogovšek Šalamon describes how on 25th June 2009 during the Pride week in Ljubljana, a group of masked men, using torches, stones and blocks of granite attacked a gay friendly bar, Open Café. One of the patrons suffered light bodily harm and there was also material damage. Three of presumably eight attackers were identified, caught and prosecuted for various crimes, including for the crime of incitement to hatred, violence and intolerance. Each defendant was also consequently sentenced to imprisonment for 18 months; however, after appeals the sentences were ultimately lowered to seven months for two and to five months for the third defendant².

Despite there being no official police statistics on homophobic incidents, research in Slovenia conducted by Kuhar, Magič, and Kogovšek (2008), demonstrated that more than 60% of gay men and lesbian women had experienced a high level of verbal and physical antigay violence within the previous five years. Furthermore, data shows that around 90% of these incidents were never reported, either to the police or non-police services. Whilst the findings do not discuss why the victimisation is rarely reported to non-police services, the limited data relating to the police suggests trivialization of violence and the belief that 'police could not have done much' seem to be the main reasons for homophobic violence going unreported in Slovenia. The data also implies that there is fear within the LGBT community of a negative reaction by the police; although the authors of the research suggest this fear seems mostly anticipated rather than based on actual experience.

Most of the studies examining hate crime in relation to its consequences for an individual, tend to focus on the characteristics of the crime, type of violence and the impact of hate crime, along with the appropriate practical and emotional support needs of victims (Bosick *et al.* 2012, Kuehnle, Sullivan 2003). Little academic research exists on reporting practices addressing the question of why some people report homophobic hate crime but most seem not to (Peel 1999, Wong, Christmann 2008).

The present research aims to address this gap and bring to light some of the social and psychological factors behind the reporting of homophobic hate crime. Specifically, the research seeks to address how perception of violence and the perceived competence of reporting and support systems, e. g. police and NGOs, impact on the decision to report. With the key question in mind 'What informs the decision to report homophobic violence?', the study employed a qualitative and quantitative (mixed method) approach to identify and examine various situational factors that need to be understood and met if reporting is to take place. The study draws on the findings and recommendations of prior research on the victim decision-making process and police attitudes towards gay men and lesbian women (*cf.* Bernstein, Kostelac 2002, Peel 1999, Wong, Christmann 2008) and the results of an activist-research project on rights violations against lesbian women and gay men in Slovenia (Kuhar *et al.* 2008).

In its conclusion the article positions homophobic hate crime and its implications within the social work domain and argues that social work as a science and profession should develop an active interest in addressing systematically the issue of hate crime including actively engaging with lesbian, gay, bisexual and transgender LGBT community/ies offering support, expertise and knowledge from the field. Still present heterosexist practices and services are often criticised and the inaccessibility of mainstream social services to those who identify as LGBT is regularly observed by scholars (Charnley, Langley 2007, Chinell 2011).

¹ Slovene Court Decisions On-Line: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisaSodnaPraksa?id=ZAKO5050&loadAll=true&izbranClen=297#> (In Slovene only), (28. 7. 2014).

² E.g. Obdolženci za napad na Open danes pred sodiščem: <http://www.narobe.si/myblog/domnevni-napadalci-na-open-danes-pred-sodiscem> (27. 7. 2014). Mladim homofobom za napad na Cafe Open zaporne kazni: <http://www.delo.si/clanek/101148> (27. 7. 2014).

On the other hand, hate crime reports continue to claim social services' role in both prevention and the post-victimisation process as crucial (Bell Associates 2006, Kelley 2008, Perry 2009). The conclusion also highlights the view that responding to hate-crime cannot only be a task for the law enforcement and other directly affected services (e. g.: LGBT organisations) but that strategies are needed that include professional and inclusive social services offering support to victims.

The study reported here is part of a larger action research project applying an interdisciplinary approach connecting the fields of psychology, sociology and criminology with social work practice. The overall research hopes to influence and develop policy and practice within the existing reporting and victim support services in Slovenia, specifically in relation to the police and Information Centre Legebitra³. Within the context of this article, however, only selected preliminary data is presented.

Sample and method

The study took place in Slovenia, between April and August 2013 and drew upon a sample of 30 self-identified gay, lesbian and bisexual individuals who took part in 6 focus groups, along with an internet survey which included 260 respondents. The study employed a mixed method approach, combining quantitative data from the survey and qualitative data from the focus groups to provide both width and depth in understanding the experience of the LGBT community.

The overall study employed non-probability, convenience sampling, primarily targeting those over 18, who identified as LGB and/or T. With non-probability sampling, the sample cannot be considered random or truly reflective as there is no way of checking if this kind of sample is in any way representative (Bettinger 2010). Nevertheless, even though the study could not produce representative samples of the population, the methods were implemented with the utmost consideration of their advantages and disadvantages for the population studied, allowing the results to provide high quality information about the group taking part in the research, as well as new insights that can be addressed and used in the future research.

Internet survey

Despite the fact that online surveys often result in limited sampling and respondent availability, e.g. certain populations are less likely to have internet access to respond to online questionnaires, researchers note that online research nowadays is one of the best options to gather data when studying hidden groups such as sexual minority populations (Swank, Fahs 2012). With hidden groups, online surveys are also convenient as, due to the lack of personal contact, respondents may be more willing to share personal information because they are not disclosing it directly to a particular person.

Participants were recruited online via online LGBT discussion boards (forums), community and social networking websites, and via e-mails sent to LGBT networks or personal contacts. The survey was anonymous in order to encourage participation by LGBT-identified persons, who may not have disclosed their sexual orientation, and asked participants to complete the questionnaire in full. They were informed that failure to do this would mean their (partial) data would not be included in the study. The online questionnaire was based partly on the

³ The police are usually the first contact for a victim and their behaviour significantly influences the victim's emotions, feelings and perception of his or her own situation and attitude towards law enforcement and the legal system (Areh *et al.* 2009). Therefore it is important to understand the perception and expectations of the LGBT community towards the police when encouraging hate crime reporting. As a social service agency, Information Centre Legebitra is established LGBT human rights NGO in Slovenia, one of the two NGOs that actively promote hate crime reporting and the only NGO formally cooperating with social services, health professionals and legal services, including police, in combating and mitigating the consequences of homophobic incidents.

model developed by Wong and Christmann (2008) in their study examining the role of victim decision-making in reporting of hate crimes⁴. For the purpose of this article the key themes addressed in the survey include:

1. perception of homophobic violence and biased crime,
2. willingness to report incidents of homophobic violence and
3. perception of reporting and victim support system.

The criteria for inclusion of respondents in the data analysis were as follows: (a) self-identification as gay, lesbian, bisexual and/or transgender person; (b) over 18 and c) fully completed questionnaires.

Of the 260 participants who completed the online survey, 235 were eligible for further analysis with 48.5% identifying as gay, 36.6% as lesbian, and 14.9% as bisexual. The age range was 18–65, with 78.3% falling into the 18–35 category. Older LGB people and those living outside of urban areas proved especially difficult to access, resulting in a disproportionate number in the 18–35 age group compared to 35+, and the prevailing number of respondents identifying as living in urban areas (85.6%). It is most likely that the survey being publicised mostly by means of social networks influenced the diversity of respondents with regard to age and location in the sample. In terms of relationship status, 60.4% of respondents stated they were in a relationship with a same sex partner and almost 60% of respondents claimed to be ‘mostly’ open about their sexual identity or gender expression. In addition, 87.4% stated they are comfortable identifying as a lesbian, gay, or bisexual person.

Relating to their level of engagement with/in the LGBT community, 75% of the respondents stated they were not members of, nor actively involved in any of the existing organisations or civil initiatives advocating for LGBT human rights, but 43% self-identified as being otherwise involved in social or political processes which did address LGBT human rights.

Focus groups

As a method of collecting data focus groups have become increasingly popular especially in social sciences such as social work research. Many consider focus groups to be a form of group interview enabling the researchers to collect a wide range of information on the subject discussed (Linhorst 2002) in a short space of time. Scholars note that the main purpose of the focus group approach is to ‘gain insight into the views, feelings, experience and reaction of the participants, which would not be possible using other methods’ (Švab, Kuhar 2005: 34), and emphasise interaction as a crucial element of all focus groups, enabling the participants to question and reflect on their own views in the context of various shared experiences.

The sample was obtained by the snowball method (Heckathorn 2011), the starting point for which was the organisational network of Information Centre Legebitra. Selected representatives of active LGBT NGOs in Slovenia were also crucial in the process of publicising information and recruiting participants via their own networks. Six focus groups in all were organised between May and August 2013, four (4) groups took place in the city of Ljubljana and two (2) in the city of Maribor. There were 30 participants in total, most of whom also filled in the online survey. The average group size was five participants.

The focus groups included 21 men (70%) and 9 women (30%). The majority were from the city of Ljubljana and the city of Maribor (83%) and 17% were from smaller towns or from the countryside. The majority of participants were in the 26–35 (47%) or the 18–25 (40%) age groups, and the rest, 13%, belonged to the 36–45 age group. The level of disclosure among the participants was quite high, 70% claiming to be mostly open about their sexual orientation. At the time of conducting the focus groups, the majority of participants were in a relationship with a same sex partner (54%).

⁴ The model was used and adapted with the permission of the authors.

Methodological challenges and limitations

Social work academics and practitioners writing on action research unanimously emphasize the specific characteristic of action research, which lies in its social interdependency between a researcher and the researched, implying often that action research is the self-study of 'action often with the intent to lead to better action, but it is special in that it is carried out by the people directly responsible for action' (Stake 2010: 159). Even though action research developed as a result of the limitations of quantitative and qualitative methods of traditional science (Karim 2001) it is however not without limitations. In fact it is its most characteristic feature, the relationship between the researcher and the researched that is mostly the subject of various critiques.

To a large extent the present research is rooted in the results of a small-scale, activist-research project on rights violations against lesbian women and gay men in Slovenia (Kuhar *et al.* 2008). As one of the co-authors of the research, as well as a service manager of the hate-crime reporting program at Legebitra and the co-founder of the organisation, I hold a unique position within the present research, as I have a previously established relationship with most of the participants, especially those engaged in focus groups. Some know me as an LGBT activist, co-worker, co-counsellor, co-manager of an LGBT NGO or as an acquaintance; with others I have forged close personal relationships. Last but not least, quite a few members of the Slovene LGBT community were actively involved in the development of the present research.

This complex relationship, my personal experience and my familiarity with the community, I believe is particularly reflected in the degree of participation, which I consider beyond satisfactory. However these circumstances, which I have also helped to create, undoubtedly influence participation in this research, my view and perspective. Understanding this unique position, with its advantages, but also its pitfalls, I acknowledge I am *a priori* biased in my position, perception, values and narrative. On the other hand, recognition that action research is highly motivated by the goal of changing things also by the involvement of the 'researched' calls for acknowledgment of a lack of objectivity also on behalf of the participants. This makes impartiality on the whole, not only within this article, but research overall, impossible.

The analysis of results will thus apply a pluralistic approach recognising the diversity of views and stands as a contribution to the understanding of the situation. Accounts and data findings will not be generalised to develop a single story, nor will I aim to generalise my own understanding and knowledge generated by this research and deliver it as the community's needs.

Key findings: questionnaire and focus groups data analysis

Goudriaan *et al.* (2004) note that existing literature often assumes that the victim's decision to report any crime to the police is made on the basis of a cost-benefit calculation to determine whether contacting the police is worth the effort. The cost-benefit factor in relation to homophobic hate crime is also observed by Peel (1999) and Bosick *et al.* (2012). Interestingly though, despite quantitative data, Peel's study shows that aspects influencing the actual decision of lesbian women and gay men to report to the police are similar to those influencing any social group; the author recognises that qualitative data obtained within the study contrasts with the quantitative data and that many respondents, given a chance for lengthier narrative, base their decisions outside of an individualistic and situational context and, rather, locate it within a much broader (situational) social and political context.

Wong and Christmann (2008), studying reporting factors relating to general hate crime reporting in the UK, note that there is a complex interaction of factors that influence the decision process. The most obvious elements include recognition that a hate-crime has taken place, consideration of what to do, the responses of family and friends and the characteristics of victims. They assume that for homophobic hate-crime victims some factors may be more important than others and suggest that the willingness to report the incident to any agency primarily depends on the severity of the incident.

Drawing on these conclusions the present study considers both micro-social and mezzo-social level factors (*cf.* Goudriaan *et al.* 2004) taking into account aspects such as: perception of homophobic violence and biased crime, willingness to report incidents of homophobic violence, and perceived competence of police and victim support system, to establish some of the factors influencing the decision to report within the Slovene context.

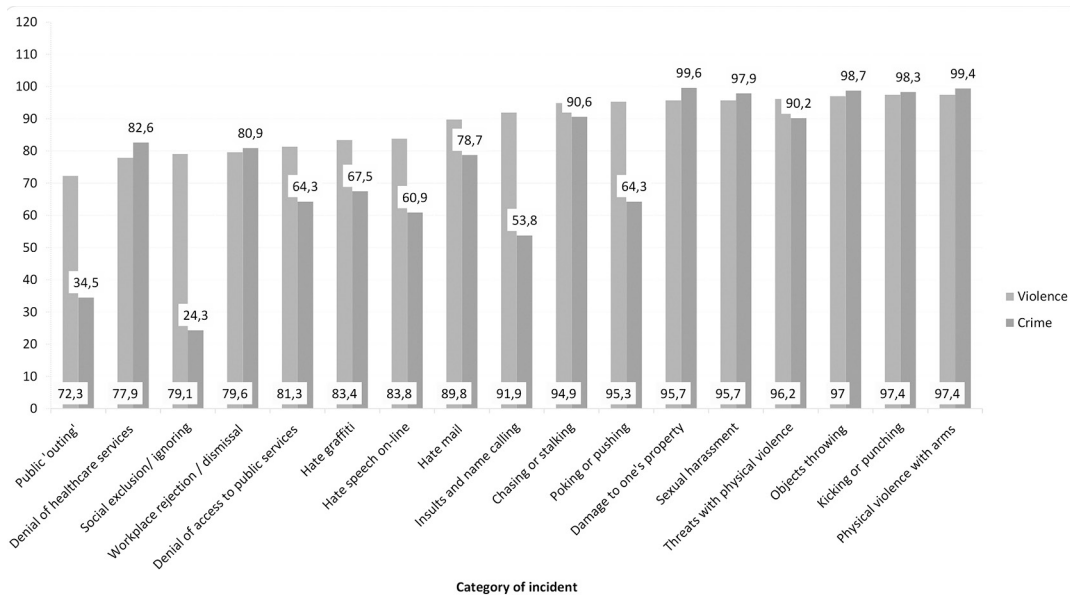
The data presented below are drawn from both the questionnaire and focus group discussions.

Perception of violence and crime

The first thing the study wanted to explore was the disparity between what is perceived as violence and what is perceived as, legally defined, crime. This was done with the aim to test the premise that when an act of violence is perceived as a crime or an act of discrimination punishable by law it increases the likelihood that it will be reported. Namely, the criminology literature consistently demonstrates that the higher the perceived seriousness of a crime the greater the probability that this will be reported to the police (*ibid.*).

This was tested via a presentation of a wide range of categories of incidents, which varied by severity (from the mildest: i.e. public outing, to the most violent: i.e. physical violence with arms). The respondents were first asked to indicate whether they perceived these categories as violent and furthermore whether in their perception they constituted a crime. Table 1 presents the responses to what participants regarded as violence and crime in the internet questionnaire, ranked by frequency (in %) and summarises the responses to the questions 'Which of the following do you regard as an act of violence' and 'Which of the following do you regard as a crime'.

Table 1: Perception of violence vs. crime (%).



The study found that the perception of various situations as violence is quite linear and consistent throughout the sample ranging from 72 % (public outing) to 97 % (physical violence with arms), suggesting that awareness of diverse forms of violence, including psychological violence, and diverse forms of homophobic discrimination (e.g. social exclusion) is quite high. However, perception of what constitutes a crime is less linear; figures on the one hand dropping to 24 % (social exclusion) and increasing all the way to 99 % (damage to one's property). Nevertheless, except for 'public outing' and 'social exclusion' all the other incidents

including 'poking and pushing' and 'denial of access to public services' received quite a high level of agreement from the sample (both at 64 %) that these do constitute a crime.

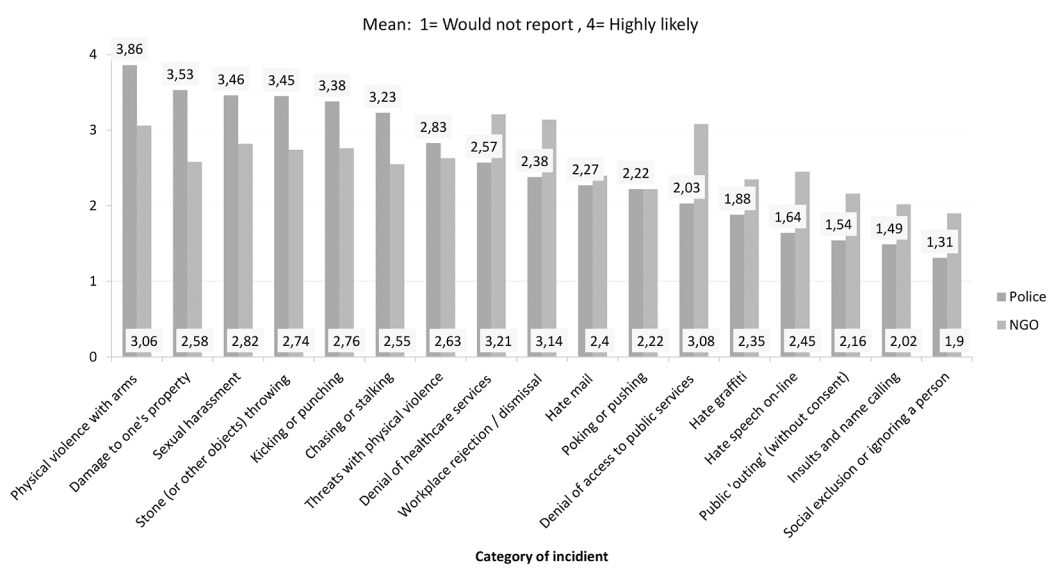
Not surprisingly, the agreement on incidents perceived both as violence and crime is the highest in the following categories: damage to one's property (99.6 %), physical violence with arms (99.4 %), throwing stones (or objects) (98.7 %), kicking or punching (98.3 %), sexual harassment (97.9 %), chasing or stalking (90.6 %) and threats with physical violence (90.2 %). These are also the categories which most criminological scholarship regards as severe crimes and are within existent literature identified as most likely to get reported (Peel 1999, Wong, Christmann 2008).

Willingness to report homophobic violence

Within this context the study explored willingness to report the above defined categories of violence to police or non-police services (NGOs) and also tried to examine some of the conditions that need to be met for the reporting to take place.

Table 2 demonstrates that the incidents most likely to be reported to the police are those perceived as 'severe', whereas NGOs are more likely to receive non-physical homophobic incidents, such as incidents of homophobic discrimination.

Table 2: Willingness to report



This suggests a clear divide in willingness to report what is perceived as 'serious' crimes as opposed to what is perceived as 'non-physical', 'minor' or 'trivial' incidents, as one of the respondents notes:

I seriously cannot be bothered with name calling ... What is more, I honestly think I'd be laughed at if I even attempted to report name calling to the police.

With previous studies on the topic, and also within this sample, the police are perceived as the primary agency for reporting of severe violence; on the other hand what is perceived as 'minor' violence or crime is less likely to be reported to any agency. Exceptions to this, however, can be noted with incidents of homophobic discrimination such as: 'workplace rejection', 'denial of public services' and 'denial of health services', where the findings suggest these particular types of incidents are very likely to get reported to NGOs.

Across the focus group discussions the participants agreed they were willing to report any kind of homophobic crime or discrimination as long as they could substantiate its occurrence and there was a legislative mechanism to sanction it, as one of the focus group respondents noted:

If name calling and social exclusion were criminal offences, I would not hesitate to report.

As with the quantitative sample, participants were especially keen to report incidents of homophobic discrimination and harassment occurring in the workplace. It can be safely assumed that hypothetical willingness to report this particular type of antigay behaviour might be due to the fact that any kind of discrimination in the workspace is clearly sanctioned within national anti-discrimination legislation, such as the Principle of Equal Treatment and the Employment Relationship Act.

On the other hand both quantitative and qualitative findings suggest that ‘hate graffiti’, ‘hate speech on line’, ‘public ‘outing’ and, foremost, ‘insults and name calling’ as well as ‘social exclusion’ are unlikely to get reported – to any agency. This is especially relevant since these forms of psychological violence are, at present, considered the most common form of homophobia (Chinell 2011, Kuhar *et al.* 2011). Relating to the findings above, the fact that ‘hate graffiti’ and ‘hate speech online’ are unlikely to get reported is slightly surprising, as any form of hate speech is clearly defined as a crime under the Slovene Penal Code under articles Violation of Equality (131) and Incitement to Hatred, Violence and Intolerance (297). What this suggests is that either respondents are not aware of this particular legislative framework or might not perceive it as an efficient mechanism in tackling homophobic hate crime. On the other hand, existing research shows that ‘insults and name calling’ and other forms of verbal violence are, among LGBT individuals ‘experienced so routinely as not to be worth reporting’ (Wong, Christmann 2008: 24).

The focus group discussions also brought out that willingness to report increased with frequency of violent incidents. For example, even though respondents across all focus groups were in agreement that minor offence or verbal violence generally would not be taken up with the police or other reporting agencies, some mentioned that within certain contexts, such as family, workplace and school setting, frequency of experienced violence, even if verbal, would have some bearing on the willingness to report. Also there was a prevailing reluctance across all focus groups to report to the police if the likelihood of identification of the perpetrator (and consequently prosecution) was small.

The quote below demonstrates a central message articulated in a number of different ways across all six focus groups relating to categorisation of violence, willingness to report and perception of police and non-police services in this process:

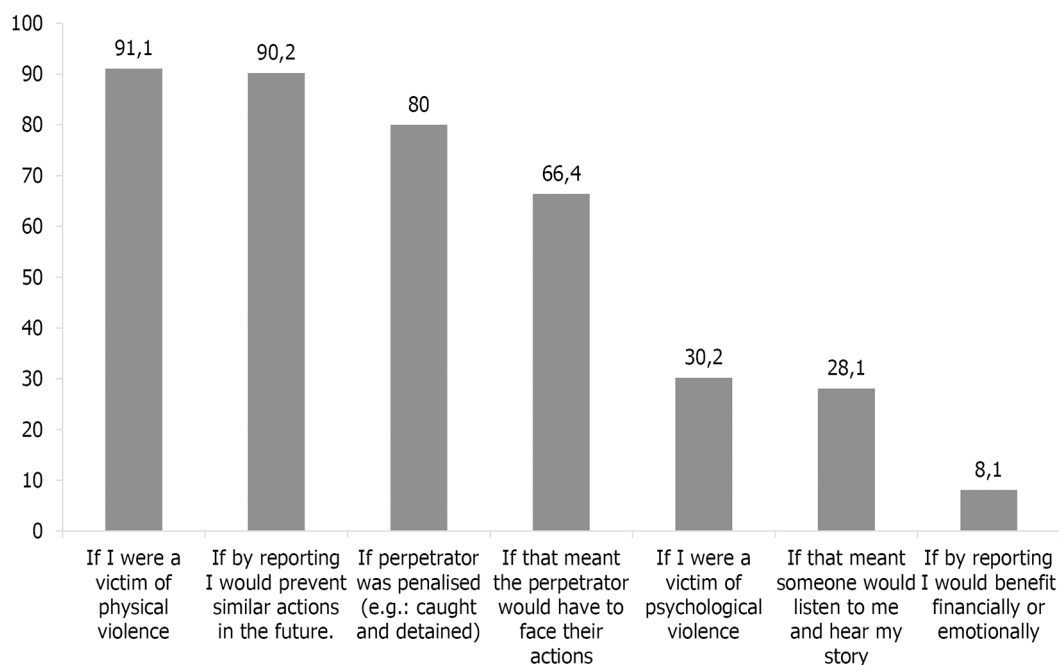
Whether I would report would highly depend on what happened. If it was severe and of physical nature, I’d go to the police, however with name calling, even threats ... I would not want to deal with the police ... If I could not handle it myself, I would probably turn to an NGO. (Focus group participant.)

Factors for reporting or not reporting homophobic violence

Exploring the conditions to be met if the reporting is to take place, Table 3 sums up a question ‘What would significantly inform your decision to report homophobic violence?’. The results again confirm that severity of the incident is vital for the decision-making process (91%), however equally important psychological or social factors also seem to be related to the feeling of safety, one’s own or of others (90%), police response in the form of reprimand and detention (80%) and the chance to confront the abuser with their actions (66%). On the other hand the responses clearly reaffirm that within the sample psychological violence will in most cases stay unreported to any agency.

What might be slightly surprising is that within the sample the ‘emotional or financial’ compensation seems to have little role in the decision making process. Goudriaan *et al.* (2004)

Table 3: Factors informing the decision to report (to any agency, in %).



and other scholars (*cf.* Peel 1999) place a perceived chance to receive some sort of compensation (e. g., recovery, repair, punishment of offender, payment by insurance company, etc.) among relevant cost/benefit considerations relating to reporting to the police in response to criminal victimisation.

In addition to the above, the focus groups brought out a number of other reasons for non-reporting. Among others, a recurrent topic of the discussions was the relationship between the victim and the perpetrator within the familial, intimate and educational setting. The majority of respondents would be reluctant to report to the police particularly if the violence took place within a family setting or in a same-sex partnership due to ‘unnecessary trouble’ they believed such reporting would inevitably bring. On the other hand mistrust in the efficiency of social services was the primary reason homophobic violence remains underreported in schools:

When I came out in high school I faced a lot of abuse, including physical abuse and name calling. I considered reporting, but never did. Maybe because I didn't feel it was an option...I didn't feel the complaint would actually be taken on by the school's social services. (Focus group participant.)

However, experience of homophobic violence in familial setting and in schools is very likely to be shared with NGOs albeit with a different purpose. Whilst some of the participants would expect NGOs to concretely react, link with schools and the media when homophobic violence was reported, dealings with (a) homophobic family member/s would in most cases not seek public attention, but counselling and other psycho-social support. Within these contexts, the role of social services was emphasised as crucial, especially if violence was perceived as severe emotional and physical abuse. The discussion also brought out the need for social workers in secondary schools to be more informed of LGBT needs and visibly inclusive of LGBT issues.

In relation to partnership abuse, participants across all groups speculated police as well as non-police services have little experience with cases of same-sex domestic violence. The discussions also revolved around same-sex intimate partner violence not being addressed visibly by LGBT NGOs; all this considerably influencing the willingness to report this type of violence to any agency.

A major factor influencing non-reporting to the police was also a previous negative or at least an inefficient personal or second hand encounter with the police; some of the participants

described diverse, mostly non-crime related encounters, where the experience for the individual would be, in most cases, if not negative then ‘confusing’, or somewhat ‘unpleasant’, and the police would be perceived as ineffective or ignorant. As one of the participants recalls, ‘I was involved in a minor traffic accident sometime ago, and the arrogance I experienced from the police on that occasion was unbelievable’.

The focus groups also touched upon the threat of possible consequences of reporting if anonymity is not guaranteed, especially if the incident happened in a smaller community: ‘I reported a smaller incident, and only caused more problems for myself.’ Other situational or psychological factors mentioned across the focus groups relevant to non-reporting to any agency were also an individuals’ comfort with their sexual identity, level of involvement with the LGBT community and the visibility of agencies’ work in the area of homophobic hate crime.

Finally, findings from both qualitative and quantitative parts of the study confirm that those participating in the research were much more familiar with the work of the NGOs in the area of homophobic hate crime than with the police work and competence in the field. The quantitative sample demonstrates that almost 48% of all participants believe they have excellent or good knowledge of police work in comparison to almost 71% in relation to the work of Information Centre Legebitra on homophobic hate crime. This information is relevant as Wong & Christmann (2008) suggest reporting can also be impacted by, among other factors, improving access to support services and the visibility of specific reporting services or programs. Not surprisingly, Legebitra and other NGOs were across all the focus groups also perceived as safer spaces for reporting, when compared with the police, relating to the LGBT experience:

For me the key difference with reporting to the police or an NGO is the knowledge that when I come to Legebitra, I have no worries over how people there will react to the fact that I am gay. I know I will feel safe there. I have doubts about the police though, and fear that the fact I am gay might be an issue even before I report anything. (Focus group participant.)

Discussion and implications for social work practice

Bearing in mind the methodological limitations of this research the main findings of the current study are largely in line with the findings of previous studies on hate crime, establishing that if a violent incident is perceived as grave that increases its probability of being reported. The data also demonstrates that respondents tend to make a clear distinction between what they perceive as ‘serious’ and ‘less serious’ violence and crimes.

Relating to perception of ‘seriousness’ of violence in relation to general reporting, Goudriaan *et al.* (2004: 946) observe that the presence of a weapon of any kind considerably influences the perception of crime seriousness, and emphasise that seriousness of a crime or violent incident is usually defined in terms of the degree of injury or loss:

Large losses make it worth the victim’s while to mobilize the police, since the police offer some hope of recouping those losses. The same is true for events with serious injury. The more severe the injury, the less likely it is that victims are able to help themselves and the more likely they are to seek help from others including the police.

The present research defines seriousness of violence and crime mostly by drawing on self-perceptions of focus group respondents, who through their narratives overtly distinguish between physical violence and non-physical violence, the latter being perceived as ‘serious’ violence and/or crime and the former, depending on the category, ‘less serious’, ‘minor’ or ‘trivial’ violence. The analysis also considers the division on ‘serious’ and ‘less serious’ violence as demonstrated throughout the study by Wong and Christmann (2008) which served as a basis for this research. Consequently homophobic incidents such as: damage to one’s property, sexual harassment, threats with physical violence, stone throwing, kicking or punching and physical violence with arms are within this text considered more serious than homophobic

incidents without weapons or physical contact (e.g. public 'outing' [without consent], denial of healthcare services, workplace rejection, hate graffiti and insults and name calling).

Incidents most likely to be reported to the police are those perceived as 'serious', whereas NGOs and social services are more likely to receive cases of 'less serious' homophobic crimes or discrimination. The findings also suggest that the frequency of incidents, as well as whether they can be prosecuted within the framework of national anti-discrimination legislation considerably increases the willingness to report, to both police and non-police agencies.

Verbal abuse and other forms of psychological violence are unlikely to be reported to any agency; this is mostly due to these particular types of violence being regarded as too trivial by the victim, or due to perceived limited competences of non-police agencies to deal with this particular form of violence in such a way that it would bear concrete and satisfactory outcomes for the victim. Within the sample 'emotional or financial' compensation seems to have little role in the decision making process as it is suggested in some literature on the topic.

Reasons for non-reporting were social, psychological or situational. Within these contexts the type of relationship between the victim and the perpetrator was discussed a great deal, the results suggesting that antigay violence occurring within the context of familial or intimate relationships is unlikely to be reported to the police. In relation to intimate relationships, among other factors, the reluctance to report also stemmed from the respondents' speculation that police as well as non-police services have little experience with cases of same-sex domestic violence. Due to the majority of respondents being permanently employed or students, reporting was also often discussed in relation to workplace and school settings, the results suggesting antigay violence in a school is unlikely to get reported to school social services, while homophobic harassment and discrimination in the workplace is very likely to get reported to NGOs.

Other relevant factor discussed in focus groups, relevant to non-reporting to any agency, were also a previous unpleasant or at least an inefficient personal or second hand encounter with police, individuals' comfort with their sexual identity, level of involvement with the LGBT community and the visibility of agencies' work in the area of homophobic hate crime.

The findings clearly emphasise that there is a complex interaction of factors, relating to social, psychological and cultural context within the sample that influences the decision to report antigay violence. However, the decision, which on one hand seems personal and situational, might also be structural and cultural as within the context of this research key findings suggest low reporting is a result of individual perceptions of violence and crime, existence of legislation framework and visibility and perceived competence of the reporting services. To increase the reporting of anti-gay violence would foremost require changing attitudes and perceptions of the LGBT community, as suggested by this and previous research on the topic (Peel 1999, Wong, Christmann 2008), especially in relation to psychological violence. Alternatively, this would require police and non-police reporting agencies to specifically acknowledge and raise awareness of the harm of psychological violence, establish or increase the visibility of anti-gay violence reporting programs, as well as to develop strategies to encourage anonymous reporting, and competently and rigorously document all forms of anti-gay violence.

Modern critical social work and [reporting of] hate violence/crime

In the introduction to this article I argue that responding to hate-crime cannot only be a task for the law enforcement and other directly affected services (e. g. LGBT organisations) but that strategies are needed that include professional and inclusive social services offering support to victims, which in turn might also impact reporting rates. This reasoning is based on both personal experience and past and present research findings. As a manager of a support service for victims of homophobic violence, which was run within Legebitra's hate crime monitoring program, I was often contacted by various mental health and social workers, working in various settings, from schools to mental health centres. These practitioners would

often seek advice ranging from basic information about the situation of LGBT individuals in Slovenia, to more complex knowledge relating to gender identity development, the process of overcoming internalized homophobia and supporting LGBT individuals in the process of coming to terms with homophobic violence and/or crime. Within this context the importance of reporting homophobic violence to appropriate institutions was often debated and so were the strategies of how to efficiently support victims in the process.

Within the context of mitigating internal and external consequences of anti-gay violence and its most violent manifestation, hate crime, the framework of anti-oppressive practice and anti-discriminatory social work provide practical as well as theoretical underpinning of how to work with LGBT service users. In her study on using an anti-oppressive framework in social work practice with lesbians, for example Hines (2012: 22) considers anti-oppressive practice as one of the most appropriate frameworks to work with lesbian service users as it involves taking and supporting action to advance both individual and structural change to improve the lives of lesbian clients.

In addition, Hines (2012) emphasises anti-oppressive practice characteristics that consider individuals' personal, institutional, cultural, and economic background and compels the practitioner to reflect and take into account all of these factors, including the knowledge of how these factors influence individuals' attitudes as a person living within an oppressive context.

Within the context of this research modern anti-oppressive practice and its poststructuralist framework (Brown 2012) suggests privileging rather than marginalising the identity and the voice of an individual victim as it brings about the claim that hate crime cannot be approached in a universal and unified manner but that it impacts different communities and individuals differently and that, consequently, the needs of those communities and groups, regardless of their identity/s base, are also different. Concretely this framework enables the identification of an individuals' position and status in relation to structures of power and provides an insight into how these affect the experiences and politics of resistance of LGBT individuals including their attitudes toward state run services (police), their understanding of homophobic violence and their decision to interact with the state or non-state support agencies in the process of reporting hate crime/violence.

Hate crime scholars often emphasise the role of social workers, particularly within post victimisation experiences of hate crime victims. Perry (2009: 2005) for example notes:

Social workers can specialise in a host of fields, including family, child and school issues or medical and public health or mental health and substance abuse. Given the likelihood that crime victims in general who seek professional assistance will at some time in the process interact with a social worker, many representatives of the social work profession see themselves as victims' rights advocates.

However, concretely addressing social work practice with LGBT individuals experiencing violence, Swigonski (2006) stresses that social work practice must go 'beyond healing the wounds of violence, hate speech, and hate crimes'. Swigonski recognises therapeutic work with victims as important, but not sufficient as it 'leaves the door open for future violence' (*ibid.*: 364) and introduces three levels of practice strategies to address homophobic hate crime and can establish practitioners to act as allies to LGBT individuals and communities. Within the framework of 'tertiary prevention' the role of the social worker is to assist victims to overcome the feeling of oppression, vulnerability and powerlessness. Swigonski suggests the main function of this strategy is to 'heal the wounds' (*ibid.*: 374).

This should be done by a mutual decision between the service user and practitioner on whether there is a need for crisis intervention, based on the type and frequency of homophobic violence experienced. If 'tertiary prevention' is focused on the concrete interaction between the victim and the social worker, 'secondary prevention' suggests social workers actively engage with LGBT and anti-violence organisations, working to end the current violence, by addressing short term socio-political goals.

Within this context social workers might contribute to documenting and monitoring of homophobic incidents, publicising the phenomenon of such violence to law enforcement

agencies, government officials, and the general population, advocating within the criminal justice system and contribute to or conceive campaigns to educate and raise awareness on the nature and extent of such violence. In the end Swigonski introduces 'primary prevention' within which the practitioner is to identify long term goals of political and social transformation and should aim to work on the changes affecting the social, economic, cultural and political constructions. Swigonski observes this strategy compels social workers to develop a critical consciousness based on social justice, care and human rights based attitudes and approaches.

Critical consciousness, however, should be combined with concrete action strategies needed to implement the long-term goal of a human rights based society, such as 'social workers contributing to the creation of social movements and to the development of social structures and interpersonal interactions' (*ibid.*: 380).

Conclusion

The problem of not reporting homophobic incidents has a decisive influence on the fact that violence and discrimination against gay men and lesbian women remain invisible; in the eyes of law enforcement and other public institutions as well as the public eye. Inadequate and inaccurate information about characteristics of homophobic acts also prevent more effective support services as well as anti-hate crime policies or initiatives for raising the awareness of society about the appearance, frequency and consequences of such violence. All this consequently creates an environment that not only accepts this kind of violence but even allows it (Kuhar *et al.* 2008, Loudes, Paradis 2008).

Although responsibility for responding to homophobic hate violence seems to be primarily allocated to the police, social workers work in various settings and might come across service users who have experienced homophobic violence. Knowing the main characteristics of hate violence, including situational, social and psychological factors influencing the decision to report, and being familiar with community resources that address homophobic hate violence, can concretely assist practitioners in working with LGBT victims or assist in educating societies about this problem.

Globally, other professional and academic fields, including psychology, sociology, law and criminology have already begun to address disparities and injustices associated with homophobic hate crime; however it seems social work, arguably the most skilled discipline in the area of community organizing and social justice, is still shying away from the issue (Charnley, Langley 2007, Pollack 2009). As in other situations concerning matters applicable to small populations, it may require the dedication and commitment of lesbian and gay individuals within the profession of social work to begin the process – a task this research is willing to take on in its own way.

References

- Ardley, J. (2005), Hate crimes: a brief review. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 25, 12: 54–66.
- Areh, I., Meško, G., Umek, P. (2009), Attribution of personal characteristics to victims of rape – police officers' perspectives. *Studia Psychologica*, 51, 1: 85–100.
- Bell Associates, M. (2006), *Crime & prejudice: the support needs of victims of hate crime: a research report*. London: Victim Support National Office (83).
- Bernstein, M., Kostelac, C. (2002), Lavender and blue: attitudes about homosexuality and behavior toward lesbians and gay men among police officers. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 18, 3: 302–328.
- Bettinger, T. V. (2010), Ethical and methodological complexities in research. *New Horizons in Adult Education and Human Resource Development*, 24, 1: 43–58.
- Bosick, S. J., Rennison, C. M., Gover, A. R., Dodge, M. (2012), Reporting violence to the police: predictors through the life course. *Journal of Criminal Justice*, 40, 6: 441–451.

- Brown, C. G. (2012), Anti-oppression through a postmodern lens: dismantling the master's conceptual tools in discursive social work practice. *Critical Social Work*, 13, 1: 34–65.
- Charnley, H. M., Langley, J. (2007), Developing cultural competence as a framework for anti-heterosexist social work practice: reflections from the UK. *Journal of Social Work*, 7, 3: 307–321.
- Chinell, J. (2011), Three voices: reflections on homophobia and heterosexism in social work education. *Social Work Education*, 30, 7: 759–773.
- Ellis, S. J., Kitzinger, C., Wilkinson, S. (2002), Attitudes towards lesbians and gay men and support for lesbian and gay human rights among psychology students. *Journal of Homosexuality*, 44, 1: 121–38.
- Goudriaan, H., Lynch, J. P., Nieuwebeerta, P. (2004), Reporting to the police in western nations: A theoretical analysis of the effects of social context. *Justice Quarterly*, 21, 4: 933–969.
- Grattet, R., Jenness, V. (2001), Examining the boundaries of hate crime law: Disabilities and the 'dilemma of difference.' *Journal of Criminal Law & Criminology*, 91, 3: 653–697.
- Hines, J. M. (2012), Using an anti-oppressive framework in social work practice with lesbians. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 24, 1: 23–39.
- Karim, K. (2001), Assessing the strengths and weaknesses of action research. *Nursing Standard*, 15: 33–35.
- Kelley, P. (2008), *Filling in the blanks: homophobic hate crime in London*. London: Galop (94).
- Kogovšek Šalamon, N. (2012), Traits of homophobia in Slovenian law: from ignorance towards recognition? In: Trappolin, L., Gasparini, A., Wintemute, R. (Eds.), *Confronting homophobia in Europe: social and legal perspectives*. Oxford: Hart Publishing (319).
- Kuehnle, K., Sullivan, A. (2003), Gay and lesbian victimization: reporting factors in domestic violence and bias incidents. *Criminal Justice and Behavior*, 30, 1: 85–96.
- Kuhar, R., Kogovšek Šalamon, N., Humer, Ž., Maljevac, S. (2011), *Obrazi homofobije*. Ljubljana: Mirovni Inštitut (159).
- Kuhar, R., Magić, J., Kogovšek, N. (2008), *ACTIVATE! - Against discrimination on the basis of sexual orientation and gender expression*. Ljubljana: Legebitra (54). Dostopno na: http://www.ilga-europe.org/home/how_we_work/ilga_europe_as_a_funder/completed_projects/call_iii/slovenia_activate_against_discrimination_on_the_basis_of_sexual_orientation_and_gender_expression (1. 12. 2014).
- Linhorst, D. M. (2002), A review of the use and potential of focus groups in social work research. *Qualitative Social Work*, 1, 2: 208–228.
- Loudes, C., Paradis, E. (2008), *Handbook on monitoring and reporting homophobic and transphobic incidents*. Brussels: ILGA Europe (95).
- Peel, E. (1999), Violence against lesbians and gay men: decision-making in reporting and not reporting crime. *Feminism & Psychology*, 9, 2: 161–167.
- Perry, B. (2009), *Hate crime: the victims of hate crime*. Westport, Connecticut, London: Greenwood Publishing Group (1200).
- Pollack, D. (2009), International legal note: hate crimes and social work: an international perspective. *International Social Work*, 52, 3: 409–415.
- Stake, R. E. (2010), *Qualitative research: studying how things work*. New York: The Guilford Press (244).
- Stotzer, R. L. (2010), Sexual orientation-based hate crimes on campus: the impact of policy on reporting rates. *Sexuality Research and Social Policy*, 7, 3: 147–154.
- Švab, A., Kuhar, R. (2005), *The unbearable comfort of privacy: the everyday life of gays and lesbians in Slovenia*. Ljubljana: Peace Institute (160).
- Swank, E., Fahs, B. (2012), An intersectional analysis of gender and race for sexual minorities who engage in gay and lesbian rights activism. *Sex Roles*, 68, 11–12: 660–674.
- Swigonski, M. E. (2006), Violence, hate crimes, and hate language. In: Morrow, D. F., Messinger, L. (Eds.), *Sexual orientation & gender expression in social work practice: working with gay, lesbian, bisexual & transgender People*. New York: Columbia University Press (513).
- Wong, K., Christmann, K. (2008), The role of victim decision making in reporting of hate crimes. *Community Safety Journal*, 7, 2: 19–35.

Gabrijela Simetinger

MEDICINSKI DISKURZ O IMPERATIVU NARAVNEGA ZNOTRAJ KONTRACEPCIJE NA PRIMERU PREKINJENEGA SPOLNEGA ODNOSA

Namen raziskave je ovrednotiti poglede in stališča ginekologinj in ginekologov o imperativu naravnega znotraj kontracepcije na primeru prekinjenega spolnega odnosa. Kvalitativna raziskava vključuje 27 polstrukturiranih poglobljenih intervjujev z ginekologinjami in ginekologi s celotnega geografskega območja Slovenije o prekinjenem spolnem odnosu kot kontracepcijski metodi. Intervjuji so bili izvedeni med 31. decembrom 2010 in 25. majem 2011. Številne ginekologinje in ginekologi verjamejo v imperativ naravnega in nekatere ginekologinje zaupajo naravnim metodam kontracepcije, med katere večina ginekologinj in ginekologov prišteva tudi prekinjen spolni odnos. Velik del ginekologinj na podlagi osebnih stališč in prepričanj kljub drugačni medicinski doktrini prekinjen spolni odnos še vedno svetuje. Pri svetovanju in predpisovanju kontracepcije so osebna stališča ginekologinj in ginekologov pomembnejša od strokovnih medicinskih priporočil. Pokazalo se je, da so ginekologinje prenašalke tradicionalne seksualne kulture s propagiranjem tradicionalnih metod kontracepcije.

Ključne besede: ginekologi, seksualna kultura, spolna medicina, reproduktivno zdravje, medikalizacija.

Gabrijela Simetinger je zdravnica, specialistka ginekologije in porodništva, evropska specialistka spolne medicine ter socialna delavka. Habilitirana je na Medicinski fakulteti v Ljubljani kot asistentka za področje ginekologija in porodništvo. Na Fakulteti za družbene vede je doktorska študentka ter raziskuje družbeno in medicinsko konstrukcijo kontracepcije v povezavi s spolnostjo. Kontakt: gabrijela.simetinger@siol.net.

MEDICAL DISCOURSE ON THE IMPERATIVE OF THE NATURAL WITHIN CONTRACEPTION IN THE CASE OF COITUS INTERRUPTUS

The aim of the study was to determine gynaecologists' views and opinions on the imperative of the natural within contraception in the case of coitus interruptus. A qualitative study on contraception and coitus interruptus, which included 27 semi-structured in-depth interviews with gynaecologists from various geographical parts of Slovenia, was carried out between December 2010 and May 2011. Many gynaecologists believe in the imperative of the natural and trust natural methods of contraception, where they also place coitus interruptus. Due to their personal views and opinions, a significant number of gynaecologists, mainly female, still recommend natural methods of contraception despite the opposing medical doctrine. Thus, personal gynaecologists' views and opinions dominate when it comes to choosing a contraceptive method. Female gynaecologists proved to be carriers of traditional sexual culture by promoting traditional methods of contraception.

Key words: gynaecologists, sexual culture, sexual medicine, reproductive health, medicalisation.

Gabrijela Simetinger is a medical doctor, a gynaecologist and obstetrician, a FECSM (Fellow of the European Committee of Sexual Medicine), a social worker, and a teaching assistant at the Department of Gynaecology and Obstetrics at the Faculty of Medicine, University of Ljubljana. She is also a PhD student at the Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana, doing a research on social and medical construction of contraception in connection with sexuality. Contact: gabrijela.simetinger@siol.net.

Uvod

Prepričanje, da je vse, kar je naravno, boljše in bolj zdravo, postaja vse pomembnejši ideološki konstrukt današnje družbe. Imperativ naravnega srečujemo na različnih ravneh družbenega delovanja in ustvarjanja. Tako je dogma o naravnem prodrlo tudi v pogled na kontracepcijo in vpliva na osebne poglede in stališča ginekologinj in ginekologov o kontracepciji, ki s tem posredno ali neposredno vplivajo na uporabnice in uporabnike kontracepcije. Pomembnost imperativa naravnega znotraj kontracepcije je tudi, da se z njegovo utemeljitvijo istovetijo nasprotniki modernih metod kontracepcije (Müller 2006).

Ideološko, v skladu s tem konceptom, med naravne metode kontracepcije poleg koledarske, termalne ali simptomtermalne metode sodi tudi prekinjen spolni odnos. Ta je v nasprotju z drugimi zahodnoevropskimi državami še vedno zelo razširjena metoda kontracepcije v Sloveniji in zaradi njene neučinkovitosti je narejenih največ prekinitev nosečnosti med vsemi metodami kontracepcije. V Sloveniji je po podatkih iz nacionalnega poročila iz leta 1996 (Kožuh-Novak *et*

al. 1998: 57) uporabljalo prekinjen spolni odnos kot obliko kontracepcije 15,6 % uporabnikov, več jih je uporabljalo le hormonsko kontracepcijo (32,4 %).

O razširjenosti prekinjenega spolnega odnosa v Sloveniji lahko razberemo iz raziskave Klavs iz leta 2000, v kateri je slabi dve tretjini moških in žensk uporabilo to metodo pri prvem spolnem odnosu (Bernik, Klavs 2011: 142). Iz podatkov, objavljenih v nacionalnem poročilu EU *Reproductive Health Report* iz leta 2011 vidimo, da je prekinjen spolni odnos v Estoniji najbolj uporabljena metoda kontracepcije, in sicer v 24,3 %, v Sloveniji v 13,1 %, v Franciji pa je po obstoječih podatkih najnižja, 0,7 %. Za Švedsko, Nizozemsko in Združeno kraljestvo podatki o uporabi te metode niso na voljo, a v evropskem poročilu je ocenjeno, da je v teh državah redke (Oliveira da Silva 2011: 52–65). To kaže na veliko informiranost in ozaveščenost žensk. Iz podatkov prijav fetalnih smrti, ki jih zbira Nacionalni institut za javno zdravje (NIJZ), vidimo, da je bilo po zadnjih podatkih leta iz 2011 narejenih 766 splavov zaradi prekinjenega spolnega odnosa ali 17,9 % od vseh 4263 splavov (*Zdravstveni statistični letopis* 2012).

Glede na te podatke vidimo, da je prekinjen spolni odnos še vedno razmeroma pomemben dejavnik spolno reproduktivnega zdravja v Sloveniji, zato je bil prekinjen spolni odnos tudi predmet moje raziskave¹. Raziskava je ob tem razkrila pomen imperativa naravnega v kontracepciji. Namen članka je predstaviti stališča in prepričanja ginekologinj in ginekologov o navzočnosti imperativa naravnega znotraj kontracepcije. Njihova stališča je mogoče dobro razbrati v pogledih na eno od tradicionalnih vrst kontracepcije – prekinjen spolni odnos.

Teoretsko-konceptualni okvir

Pri konceptu (pojmu) naravnega gre za način, na katerega ljudje vidijo in se sklicujejo na vrsto predmetov ali situacij, ki temeljijo na zaznavanju ljudi in povezovanju stvari v okolici. Beseda naravno se uporablja v številnih pomenih, ki so se v zgodovini in različnih družbah glede na njeno uporabo spreminjali. Na splošno je imperativ naravnega vse pomembnejši in postaja norma današnjega človeka, ki nam jo vsiljuje kultura in z njo mediji, pravzaprav je postal novi konstrukt potrošniške družbe. V imperativu naravnega vidimo popačen biološko-ekološki vidik prepričanja ljudi, ki verjamejo, da se zgledujejo po naravi v oblikovanju svojega okolja, v vedenju do narave, v uporabi sredstev iz narave in, to je ključno, v upiranju vsemu, kar po njihovih normah ni naravno, ni videti naravno oziroma je zanje umetno.

Naravno danes velikokrat enačijo s fiziološkim, čeprav to vsekakor ni isto. Fiziološko pa enačijo z zdravim. Ta konstrukt se je pojavil, ko je medicina posegla oziroma se razširila tudi na področje preventive in svetovanja (Foucault 1973). Imperativ naravnega je bil v medicini navzoč in je še danes navzoč v odnosu do spolnosti, spolnega odnosa in tudi do same kontracepcije.

V zahodnih družbah, ki so bile zadnjih nekaj stoletij pod vplivom medicine, se je utrdilo prepričanje, da je spolnost nekaj naravnega. Alfred Kinsey, začetnik moderne seksologije, je svojo raziskavo leta 1948 utemeljil na naturalizmu in ideji, da fiziološki odgovor, ki ga ljudje pokažejo navzven in se z njim dokazujejo, v celoti temelji na konceptu naravnega. William Masters in Virginia Johnson sta leta 1966 prav tako spolnost opredelila kot obliko naravne funkcije in s tem potrdila njen naravni kontekst. Menila sta, da je bazalna kapaciteta penilne erekcije, vaginalne vlažnosti in orgazma naravna in genetično vprogramirana v telo. Pozneje, po letu 1983, sta to obžalovala in menila, da je spolnost sestavljena iz prirojenega spolnega odgovora in spolnega odgovora, ki je produkt kulturnih razmer spolne socializacije (Irvine 2005: 63). Po tisočletni zgodovini kaznovanja, prepovedi in mistifikacije spolnosti so seksologi z imperativom naravnega povsem ignorirali družbeno politično konstrukcijo seksualnosti. Seksologinja Helen Kaplan je leta 1979 spoznala, da je poleg imperativa naravnega kulturni vpliv zelo močan in da jasneje

¹ Članek je rezultat empirične raziskave, opravljene v okviru doktorskega študija z naslovom družbena in medicinska konstrukcija kontracepcije: primer prekinjenega spolnega odnosa, smer sociologija vsakdanjega življenja na Fakulteti za družbene vede.

kot lahko izraziš svoje biološko dediščino, bolj zadovoljen se boš počutil v spolnosti (*op. cit.*: 153). Torej bližje kot si svoji naravi, ki jo lahko izraziš v okviru kulturnega, bolj zadovoljen si s svojim življenjem.

V sedemdesetih letih 20. stoletja je sociobiolog Donald Symons ugotovil, da obstajajo naravne razlike, kako moški in ženske doživljajo spolno željo, ljubosumje, spolni užitek in orgazem. Feministke se niso strinjale s tem, da bi na podlagi uporabe metafore naturalizma določali, kakšne naj bi bile ženske in kakšne naj bodo, ter da bi na podlagi tega presojali o njihovi spolnosti. So pa že v šestdesetih in sedemdesetih 20. stoletja feministične teoretičarke in raziskovalke začele raziskovati številne vplive socializacije in socialnih struktur na spolne razlike in govoriti o ideji številnih vzrokov, zaradi katerih se pojavijo razlike med spoloma, kot kontrast naravnemu in biološkemu determinizmu. (Tiefer 2004: 36–37.)

Poleg feministk je v osemdesetih letih 20. stoletja govoril o naturalizmu oziroma diskurzu naravnega v spolnosti Stephen Heath (1982: 62–63). Spraševal se je o naravni sposobnosti imeti orgazem, o njegovem naravnem obstoju in ali lahko rečemo, da imajo ljudje, moški in ženske, naravno zgodovinsko sposobnost kot človeška bitja, da se lahko naučijo uživati v spolnosti. Nihče ne more sklepati, da se to zgodi zaradi presoje naravne sposobnosti, ki naj bi bila skupek bioloških danosti in spolnih izkušenj v specifičnem in definiranem kontekstu. Nekdaj so zdravniki verjeli, da narava omogoča moškim in ženskam, da imajo orgazem. Tiefer (2004) to, da spolnost ni nekaj naravnega, pojasni z vsakdanjimi preprostimi vplivi iz okolja, ki lahko zmotijo sam spolni akt. Hkrati opredeljuje kulturne in družbene vplive na naše celostno spolno vedenje, ki nam določajo, kdaj in kje sploh lahko imamo spolni odnos.

V času ko je Heath opisal imperativ naravnega, ga ni povezoval z medikalizacijo seksualnosti, pokazal pa je na moč najpomembnejše znanstvene avtoritete tistega časa – medicine. Glavni tezi naravne spolnosti sta postali spolnost brez težav in posameznikova pravica do spolne sreče (Heath 1982: 77).

Spolni odnos človeka je še v prvi polovici 20. stoletja veljal za nekaj naravnega in danega od narave (Tiefer 2004). Vaginalni spolni odnos je še danes norma naše seksualne kulture in velja za nekaj, kar je vredno več kot vse druge oblike spolnega odnosa. Opredeljen je kot normalen in naraven ter pomeni intimnost, bližino in ljubezen v heteroseksualnem odnosu (Gavey *et al.* 1999). Ko je spolni odnos kot nekaj naravnega postal del splošnega prepričanja, del tradicionalne restriktivne seksualne kulture (Švab 2010), je to pomenilo za medicino in torej za celotno družbo stanje dobrega funkcioniranja v spolnosti. Pojavilo se je prepričanje, da lahko »po naravi« vsi doživimo orgazem in da je temeljna prevladujoča oblika spolnosti vaginalni spolni odnos, ki je izraz funkcioniranja v spolnosti. Heath kritizira tudi izraze naravna seksualnost, naravno izražanje čustvenega življenja in naravna orgazmična spolna zadovoljitev. Razumevanje spolnega odnosa kot izmenjave ugodij med žensko in moškim, ki so zapisane v človekov obstoj kot naravne in utemeljene na podobno utemeljenih »naravnih« spolnih razlikah, je razlaga, ki je aktualna še danes.

Diskurz naravnega ima pomembno vlogo tudi znotraj medicinskega diskurza pri opredeljevanju kontracepcije. Stare metode kontracepcije veljajo za »naravne«, ker niso v obliki zdravilnih preparatov, kot so tablete, obliži ali drugi tujki, ki se vstavijo v telo (The European Society of Contraception and Reproductive Health 2011: S9). Tablete in tujki so nove moderne metode, ki vsebujejo hormone, so umetne in zato niso naravne. Za pridobitev katerekoli moderne »nenaravne« metode kontracepcije je treba obiskati zdravnika, ljudje pa lahko stara »naravna« kontracepcijska sredstva izbirajo in uporabljajo sami brez tuje pomoči.

Constance Lindemann je leta 1977 (v Bancroft 2009: 444) pod vtisom takratne osredotočenosti na »naravno« oblikovala tri oblike (angl. *stage*) kontracepcijskega vedenja. Vedenje brez uporabe kontracepcije je imenovala »naravno« (angl. *natural stage*); sledi vedenje vrstnikov (angl. *peer stage*), ki pomeni, da se kontracepcijske metode naučimo od vrstnikov in jo uporabljamo kot vrstniki. Zadnja oblika je vedenje poznavalcev (angl. *expert stage*), to so osebe, ki glede uporabe kontracepcije poiščejo nasvet strokovnjaka. Kot »naravno« spolno vedenje je označila spolno

aktivnost, ki ni podvržena upravljanju, ker je brez kontracepcije in ker populacija, ki jo prakticira, ni obremenjena s strahom pred neželjeno nosečnostjo. Po navadi gre za nenačrtovan spolni odnos, ki je nepredviden, večinoma nereden in redek. Spontani spolni odnos je s tega stališča videti naraven, medtem ko je kontracepcija obravnavana kot umetna. Na splošno gre tu pri posamezniku za nizko stopnjo zavedanja možnosti zanositve. Takšen spolni odnos navadno vodi izkušnja spolne aktivnosti, ki v prejšnjih izkušnjah ni povzročila nosečnosti (*op. cit.*: 444–445). Za Lindemann pomeni naraven spolni odnos tudi spolni odnos brez uporabe tradicionalnih metod kontracepcije.

Rimskokatoliška cerkev v vseh razlagah človeške spolnosti temelji prav na argumentu naravnega. Ves čas se sklicuje na naravno spolnost, ki je po njenih moralnih normah v več stoletjih postala norma heteroseksualnega para in pridobila status naravne spolnosti. Pri tem se pri razlagi svojega stališča do spolne morale sklicuje na obstoj naravnega moralnega zakona, ki ga primerja z obstojem vesti posameznika (Müller 2006: 194). Ljudje se z argumentiranjem uporabe naravnih metod kontracepcije kot naravnih niti ne zavedajo kulturnega vpliva Rimskokatoliške cerkve na njihovo mišljenje. Cerkev dovoljuje samo uporabo naravnih metod kontracepcije in je v celoti proti umetni oploditvi, saj naj bi ločila telesni vidik od duhovnega ljubezenskega, ki je edini pravi. Hkrati Cerkev obsoja spolni nagon oziroma spolno poželenje, ki je vsakemu človeku lastno, prirodno in ne pridobljeno, ter zagovarja abstinenco med dvema menstruacijama v reproduktivnem obdobju ženske. Abstinenca v tem obdobju, ko gre za najmočnejšo spolno željo, se kontradiktorno imenuje spolno občevanje v varnih dneh ali »naravno« urejanje rojstev oziroma naravno načrtovanje družine. Naravno načrtovanje družine naj bi bogatilo zakonsko življenje, ker sta se zakonca zaradi uporabljene metode prisiljena več pogovarjati in bolj ozirati drug na drugega. Če je plodnost zaradi vse večje starosti ali bolezni ločena od smisla ljubeče združitve zaradi kakšnega naravnega vzroka, Cerkev to imenuje, da je plodnost prekinjena po naravi in takrat odobrava spolne odnose med zakoncema. Ne odobrava hormonske kontracepcije, češ da ne obstaja kontracepcijska tabletki, ki bi povzročila začasno fiziološko neplodnost, ker da gre pri kontracepciji samo za manipulacijo z ženskim hormonskim ravnovesjem (Müller 2006: 178).

S stališča Cerkve je v spolnosti naraven samo heteroseksualni vaginalni spolni odnos, to je spolni odnos, ki omogoča reproduktivno funkcijo, in vsako poseganje v takšen spolni odnos je nenaravno. Naravno je tudi vse, v kar ne posegamo s hormoni, tujki ali celo operativnimi posegi.

V postmoderni družbi, ki se opira na znanost in tehnologijo, sodobni človek živi oddaljeno od načina življenja prehranjevanja in gibanja pračloveka. Ob tem si hkrati želi naravnega načina življenja, brez odpovedi udobju, ki ga mu ga zagotavljata znanost in tehnologija. Ljudi danes vedno bolj zanima vse, kar je »naravno«, ki je povzdignjeno že skorajda na raven nove religije, znane kot biomanija (Tiefer 2010). Biomanija je bolezen današnjega časa in se kaže v vedenju posameznika – biomaničnosti – in pomeni slepo sledenje in zaupanje vsemu, kar se promovira in prodaja kot naravno. Novo družbeno gibanje vse bolj preplavlja tudi samo medicino, najintenzivneje na področju dermatologije in estetske kirurgije. Posega tudi na področje ginekologije in porodništva. Ženske želijo uporabljati naravne metode kontracepcije in si želijo naravnega poroda. Med naravne metode kontracepcije nekateri prištevajo tudi prekinjen spolni odnos.

V tem tisočletju so internetni forumi postali pomembno mesto za izmenjavo informacij in tudi izkušenj o naravnih metodah kontracepcije. Pri tem so zelo aktivne prav spletne strani, ki jih imajo v domeni različne verske institucije². Na teh forumih razberemo, da je za uporabo naravnih metod kontracepcije potrebna dnevna uporaba različnih nenaravnih pripomočkov (termometer, ovulacijski monitor, mikroskop ipd.), o tem, ali so potem te metode še sploh naravne, se sprašujejo tudi bralci na forumu. Pri uporabi naravnih metod kontracepcije je največji poudarek na odgovornosti in odgovornem opazovanju telesa osebe, ki jo uporablja, s tem pa naj bi bila povezana tudi zanesljivost metode. Uporabniki forumov, ki niso v domeni verskih institucij³, naravnih metod kontracepcije nimajo za naravne in jih ocenjujejo kot nezanesljive.

² Spletna stran Iskreni.net (Naravna kontracepcija v zakonu 2014).

³ Spletna stran Med.Over.Net (Starševstvo in medsebojni odnosi 2014).

Njim pristop naravnega med metodami kontracepcije ni sprejemljiv. Na teh forumih prekinjen spolni odnos ni omenjen med naravnimi metodami kontracepcije.

Glede na to, da kulturne norme označujejo vaginalni spolni odnos kot naraven, normalen (Gavey *et al.* 1999) in fiziološki, prekinitev spolnega odnosa ni naravno dejanje. Stališče, da prekinjen spolni odnos ni fiziološki, je že v tridesetih letih zavzel Van de Velde (1936: 25–26), saj ga ima celo za nenormalno spolno dejanje, ki ne sodi v fiziologijo človeka. Prav tako za Lindemann naraven spolni odnos pomeni spolni odnos brez uporabe prekinivitve (Bancroft 2009: 445).

Medicina kot biološko determinirana je stoletja zagovarjala imperativ naravnega. Nastopala je z vidika moči ter je med medikalizacijo ženske reproduktivne vloge in seksualnosti razvila tudi kontracepcijsko tabletko. Sama kontracepcijska tabletko je žensko osvobodila, ji dala moč za obvladovanje telesa in omogočila drugačen položaj v spolnosti. Pri tem je nadzor nad izbiro vrste kontracepcijske tabletko še vedno v rokah medicine oziroma ginekologinj in ginekologov, ki kontracepcijo predpisujejo. Medicina danes zagovarja moderne kontracepcijske metode, ki so postale del sodobne medicinske doktrine. Glede na uvodne podatke vidimo, da kljub temu številne ženske ne uporabljajo modernih metod kontracepcije. V raziskavi me je zanimalo, kakšen je vpliv ginekologinj in ginekologov na zdajšnjo prakso uporabe kontracepcije v družbi in kakšna so njihova stališča in prepričanja glede predpisovanja kontracepcije in prekinjenega spolnega odnosa. V članku me zanima tudi, kako se v njihovih prepričanjih in stališčih kaže imperativ naravnega.

Uporabljena metodologija

Opravljen je bil kvalitativna raziskava s poglobljenimi osebnimi intervjuji o prekinjenem spolnem odnosu. O tej kontracepcijski metodi do zdaj v Sloveniji še ni bilo opravljene raziskave. V okviru širšega raziskovalnega preučevanja medicinske in družbene konstrukcije kontracepcije na primeru prekinjenega spolnega odnosa sem intervjuvala ginekologinje in ginekologe ter ženske iz njihovih ginekoloških ambulant, ki so želele sodelovati v raziskavi. Zanimali so me pogledi in stališča ginekologinj in ginekologov do koncepta naravnega v odnosu do kontracepcije na splošno in njihov pogled na imperativ naravnega znotraj tradicionalne kontracepcijske metode prekinjenega spolnega odnosa.

Podatke sem pridobila z izvedbo polstrukturiranih intervjujev z ginekologinjami in ginekologi. To je najprimernejša oblika za raziskovanje opisane problematike, z njo poskušamo razumeti področja vsakdanjega življenja iz posameznikove perspektive. Namenjen je pridobivanju opisov življenjskega sveta intervjuvane osebe za interpretacijo pomenov opisovanega fenomena (Kvale 2007: 10). Polstrukturiran intervju je odprt intervju, pri katerem ne uporabljamo vnaprej do potankosti pripravljenega vprašalnika, ampak zgolj vodilo ali predlogo za intervju, to je seznam okvirnih tem, ki pa niso uporabljene kot vsakdanji pogovor (Mesec 1998: 80). Omogoča prožen in odprt raziskovalni pristop za razumevanje sočloveka. Pri intervjuju med pogovorom pridobivamo znanje v interakciji med raziskovalcem in intervjuvancem (Kvale 2007: 3). Odprta vprašanja omogočajo »globinsko kopanje«, pri tem pa sta pomembni fleksibilnost in empatija raziskovalca, še posebej pri tematikah človeške seksualnosti (Fontana, Frey 1994: 371). Zaradi vseh teh lastnosti, ki jih polstrukturiran intervju ima, mi je bilo omogočeno, da sem v odgovorih prepoznala pomembnost koncepta naravnega pri ginekologinjah in ginekologih znotraj pogledov in stališč, ki vplivajo na predpisovanje kontracepcije.

Rezultate celotne raziskave sem analizirala s tehniko »krpanka« (angl. *bricolage*) (Kvale 2007: 115–117): menjala sem različna analitična orodja, na primer kodiranje, deskripcijo, kategorizacijo, klasifikacijo in interpretacijo. Med kodiranjem sem po celotnem intervjuju prepoznala odgovore, ki so se vezali na imperativ naravnega, in sem jih potem med analizo kategorizirala kot teoretski koncept imperativa naravnega. Oblikovala sem kategorije: sprejemanje in odklanjanje imperativa naravnega, sprejemanje in odklanjanje imperativa naravnega znotraj pogleda na kontracepcijo, svetovanje in nesvetovanje naravne kontracepcije in

prekinjenega spolnega odnosa. V te kategorije sem vpisovala odgovore o stališčih in prepričanjih ginekologinj in ginekologov.

Načrtovanje in vzorčenje

Izvedla sem 27 polstrukturiranih intervjujev z ginekologinjami in ginekologi. Pri številu sem upoštevala pravilo, da bo število intervjujev določeno na koncu raziskave in ne na začetku. Intervjuvati sem nehala, ko je bila dosežena točka saturacije, po njej nisem več dobila novih informacij, odgovori so se začeli ponavljati (*op. cit.*: 43) in sem jih lahko že predvidevala.

Izbor intervjuvancev sem sestavila najprej v svoji širši formalni socialni mreži ginekologinj in ginekologov, da bi pridobila ginekologinje in ginekologe s celotnega geografskega območja Slovenije: Ljubljane, Štajerske (Celje, Maribor, Ptuj), Dolenjske (Novo mesto), Primorske (Nova Gorica, Izola), Koroške (Slovenj Gradec, Ravne), Gorenjske (Jesenice, Kamnik, Škofja Loka) in Prekmurja (Murska Sobota). Merila za sodelovanje v intervjujih so bila geografska razpršenost vzorca ter starostna in spolna razporejenost vzorca.

Izvedba intervjujev

Vsebinska zasnova polstrukturiranih intervjujev je nastala med oktobrom in novembrom 2010. Intervjuje sem izvedla med 31. decembrom 2010 in 25. majem 2011. Polstrukturirane vprašalnike sem najprej preverila s pilotno raziskavo, v kateri sem intervjuvala dve ginekologinji in enega ginekologa.

Vprašalnik raziskave je obsegal 42 odprtih vprašanj. Odprta vprašanja se niso neposredno nanašala na v članku opisano tematiko, razen eno, pri katerem sem ginekologinje in ginekologe povprašala, kaj menijo o trditvi, da je prekinjen spolni odnos privlačen predvsem zato, ker je videti »naraven«, kot nekaj, kar je zastoj in vedno pri roki, lahko dostopno, brez recepta. Preostala vprašanja so se nanašala na njihove poglede in stališča glede kontracepcije in prekinjenega spolnega odnosa ter občasno na oboje v povezavi s spolnostjo. V prvem sklopu vprašanj sem se osredotočila na informacije, ki so jih pridobili o kontracepciji in prekinjenem spolnem odnosu v času študija in specializacije. Sledil je sklop vprašanj o njihovih zdajšnjih pogledih na kontracepcijo, o njihovem odnosu do kontracepcije, spremembah v predpisovanju, oblikah in učinkih kontracepcije z medicinskega vidika. Tretji sklop se je nanašal na vprašanja, kakšna vloga ima kontracepcija v današnji družbi, kakšna je njena vloga med partnerjema, med spoloma in kakšen je vpliv kontracepcije na spolnost. Drugi del vprašalnika je bil osredotočen na prekinjen spolni odnos kot tradicionalno »naravno« metodo kontracepcije. Zanimala so me mnenja ginekologinj in ginekologov glede njegove razširjenosti, kaj je ključno za njegovo uporabo glede na široko dostopnost modernih kontracepcijskih metod, ob vsem tem pa še, kakšna sta pri tem vloga in vpliv ginekologinj in ginekologov.

Posnela sem 26 intervjujev ob predhodnem soglasju ginekologinj in ginekologov. Intervjuji so bili pretipkani, opravljena je bila transkripcija, citate za analizo sem spremenila iz pogovornega v knjižni jezik. Ginekologi in ginekologinje so imenovani po številkah.

Socio-demografske značilnosti vzorca

Med 27 intervjuvanci je bilo 19 ginekologinj in 8 ginekologov⁴. Njihova povprečna starost je bila v času intervjuja 50,8 let. Starost intervjuvancev je bila v razponu od 36 do 80 let, bili so rojeni od leta 1931 do leta 1975. Štiriindvajset oseb je redno zaposlenih (dve po pogodbi, ena je upokojena). Večina (24) ginekologinj in ginekologov je končala Medicinsko fakulteto

⁴ Po podatkih Zdravniške zbornice Slovenije, pridobljenih 12. 3. 2013 po elektronski pošti od planerja analitika Zdravniške zbornice, je bilo 1. 8. 2012 v Sloveniji uradno 262 ginekologinj in 156 ginekologov.

v Ljubljani, drugi v Zagrebu, Beogradu in Gradcu. Vsi so naredili specialistični izpit na Ginekološki kliniki v Ljubljani. V povprečju imajo 21,4 let delovnih izkušenj v ginekologiji (največ 52 let in najmanj 7 let)⁵.

Rezultati

V rezultatih so predstavljena prepričanja in stališča, ki so jih ginekologinje in ginekologi izražali o imperativu naravnega v celotnem intervjuju. Imperativ naravnega se je izražal v odgovorih na zelo različna vprašanja. V prispevku razdelim ginekologinje in ginekologe na tiste, ki so proti naravni kontracepciji in jih imperativ naravnega v kontracepciji ne prepriča, ker upoštevajo strokovno medicinsko doktrino, in na tiste, ki podpirajo naravne metode kontracepcije. Še posebej me je zanimal pogled ginekologov na imperativ naravnega v odnosu do prekinjenega spolnega odnosa in do spolnega odnosa na sploh.

Stališča in pogledi ginekologinj in ginekologov na imperativ naravnega pri kontracepciji

Večina ginekologinj in ginekologov ne podpira naravnih metod kontracepcije in jih med metodami kontracepcije niti ne omenja. Upoštevajo doktrino uradne medicine in tudi svetujejo uporabo kontracepcijskih metod z medicinskega vidika po medicinski indikaciji z upoštevanjem želje ženske. Nekateri jasno izrazijo svoje mnenje proti pogledu na naravno.

Edino, kar mogoče v zadnjem času večkrat slišim, da ženske rečejo, da nočejo hormonov, ker to ni naravno. Potem jim pa povem, da je bilo naravno pred sto leti, da si umrl, če si bil noseč, zaradi krvavitve in tako naprej. Tako je to, kar se naravnega tiče. (Ginekol. št. 16, 32.)

Se je pa ena od ginekologinj spomnila, da so v njenih študentskih časih sami študentje propagirali naravne metode, medtem ko jih profesorji niso.

O naravni metodi, o teh naravnih, bi rekla, merjenju bazalne temperature, izogibanju spolnih odnosov v času ovulacije, smo imeli pa na seminarju. Študenti so pripravili to. Ena skupina takšnih bolj aktivistov. (Ginekol. št. 13, 10.)

Nekatere ginekologinje so naravne metode kontracepcije in med njimi tudi prekinjen spolni odnos sprejemale in same uporabljale v preteklosti. Dve ginekologinji sta jih zaradi lastne slabe izkušnje z naravnimi metodami opustili, obe sta namreč zelo hitro z uporabo prekinjenega spolnega odnosa zanosili in ga potem kot ginekologinji tudi nista svetovali. Obe sta ga uporabljali v nasprotju z medicinsko doktrino zaradi svojih stališč in prepričanj, da je metoda naravna.

Nikoli, saj sem že povedala, da sem med študijem zanosila s to metodo. (Ginekol. št. 20, 15.)

Nekatere ginekologinje so imele osebno odpor do kontracepcije zaradi vcepljenega strahu pred stranskimi učinki. Osebno mnenje ene od teh ginekologinj o kontracepciji in njeni uporabi v času študija:

Na začetku naravne metode zaradi strahu pred stranskimi učinki, ki mi jih je vcepila mama, sedaj sprejemam vse, tudi hormonsko kontracepcijo. (Ginekol. št. 9, 11.)

Dodaja:

Jaz sem takrat čisto napačno razmišljala, priznam, ker se niti nisem v to ne vem kako poglobljala. V tem smislu, da mi ni bilo treba, ker sem ves čas uporabljala naravne metode in sem takrat prisegala na naravne metode. Iz svojih lastnih izkušenj sem videla, da je to to, ker ni bilo nič nosečnosti. In jaz sem takrat bila prepričana, da mi tabletko ni treba jemati. (Ginekol. št. 9, 11.)

Pove, da je še profesorja na izpitu hotela prepričati v dobre strani naravnih metod kontracepcije.

⁵ Pri citatih so v oklepaju poleg številke ginekologinje ali ginekologa navedena leta delovnih izkušenj.

Takrat sem še vedno bila za tiste naravne variante, on me je pa v kontra smer in jaz sem bila malo proti in sem zagovarjala naravne. In potem me je on v bistvu preko vprašanj postavil ... da so pa res tabletko najboljše. (Ginekolo. št. 9, 11.)

Druga se je šele po jemanju kontracepcije zaradi medicinske indikacije navdušila nad hormonsko kontracepcijo.

Ja, iz tistega, ko sem bila totalno proti, sem potem s težavami, ki sem jih sama imela, z močnimi in prepogostimi menstruacijami, sem potem sama poskusila s kontracepcijo in sem se malo bolj navdušila. Definitivno se je to spremenilo, sploh odkar sem bila na ginekologiji. Takrat sem začela sploh uporabljati kontracepcijo. (Ginekolo. št. 11, 16.)

Druge ginekologinje so naravno kontracepcijo, tudi prekinjen spolni odnos, same uporabljale daljše obdobje kljub medicinski doktrini in znanju, zaradi prepričanja o konceptu naravnega in ker so verjele, da so to zdravju neškodljive metode. Od teh so prekinjen spolni odnos nekatere svetovale tudi ženskam, druge pa ne. Ena ginekologinja se je pohvalila, kako učinkovito je uporabljala to metodo.

Sem jo pa uporabljala in to zelo učinkovito. Nikoli nisem zanosila. (Ginekolo. št. 21, 14.)

Ista ginekologinja še danes dvomi v sodobno kontracepcijo in se zavzema za koncept naravnega.

Veš, kako, jaz v svojo kontracepcijo majčkeno dvomim. Zakaj? Iz enega preprostega razloga, ker to ni stvar, ki bi bila neobhodno potrebna za zdravje ljudi. To nam v bistvu omogoča kvalitetnejše življenje, ne pa zdravja. Predvsem omogoča kvalitetnejše, bolj sproščeno življenje, zlasti seksualno življenje in ni nuja. Ima pa vsak vnos kakršnegakoli tujka ali pa zdravila tudi določene stranske učinke. (Ginekolo. št. 21, 14.)

Velik delež ginekologinj in ginekologov je sprejelo imperativ naravnega kot del svojih prepričanj in stališč, ki posredno in neposredno vplivajo na kontracepcijsko svetovanje. Več ginekologinj in ginekologov svetuje naravne metode zaradi imperativa naravnega kot pa zaradi verskega prepričanja, ki prepoveduje uporabo kontracepcije.

Kljub temu da sem ginekologinja, pa da vem, katere metode so bolj zanesljive kot druge, se še vedno nekje bolj k naravnim zatekam. (Ginekolo. št. 7, 12.)

Večina ginekologinj in ginekologov verjame, da je prekinjen spolni odnos »nekaj naravnega« oziroma naravna metoda kontracepcije. Od tega jih je osem izjavi, »da je prekinjen spolni odnos nekaj naravnega, nekaj, kar je zastoj in vedno pri roki,« popolnoma pritrdilo. Drugi menijo, da je to absolutno boljše kot nič in izjavi pritrujejo, vendar imajo pomisleke glede zanesljivosti metode in en ginekolog ima pri tem pomisleke tudi glede spolnega zadovoljstva moškega. Ta ginekolog je hkrati poudaril užitek kot biološki in naraven.

Narava je pač tako naredila. Če ne bi bilo to obojestransko zadovoljstvo, bi izumrli, naša vrsta, in vsaka. To je pa v naravi, od polža naprej uživajo vsi. (Ginekolo. št. 8, 45.)

Ginekologinje in ginekologi, ki se z izjavo niso strinjali, so se v svojih odgovorih predvsem opredeljevali glede zanesljivosti metode in dejstva, da je metoda naravna, niso omenjali.

Osem ginekologinj in ginekologov je prekinjen spolni odnos svetovalo v preteklosti, še več jih v imperativ naravnega verjame, vendar ga ne svetuje.

Mislím, dejansko prekinjen spolni odnos, potem Knausoginova oziroma meritev sluzi, temperature in teh stvari, to je zelo naraven način. Samo to ni zdaj zaščita, ki bi zdaj dejansko odtehtala, da bi lahko ti, recimo, trikrat na teden imel odnose, pa se ne bi nič zgodilo. Zdi se mi kar v redu, recimo, uporaba samega kondoma, pri rednih spolnih odnosih pa absolutno tabletko. (Ginekolo. št. 14, 14.)

Od teh osmih je prekinjen spolni odnos v preteklosti svetoval samo en ginekolog, ki je deloval kot ginekolog že pred iznajdbo kontracepcijske tablete in ga je takrat tudi svetoval, ker ni imel druge izbire. Pozneje, ko so se pojavile sodobne metode kontracepcije, ga ni več. Druge

ginekologinje so ga svetovale ženskam ob naravnih metodah kontracepcije, manj plodnim ženskam, hkrati s postkoitalno kontracepcijo, ob plodnih dnevih, ko prekinjenemu spolnemu odnosu dodaš še kondom in ob dojenju ali tistim, ki niso prenesle drugih metod kontracepcije zaradi njihovega občutka ali, kot pravijo ginekologinje, medicinske indikacije. Ginekologinje večkrat svetujejo kombinacijo različnih naravnih metod v povezavi s prekinjenim spolnim odnosom. Ginekologinje tako imperativ naravnega vpletajo med medicinske indikacije.

Sčasoma sta dve ginekologinji pri svetovanju postajali vedno bolj navdušeni nad prekinjenim spolnim odnosom in ga svetujeta še danes.

Da je pa vseeno to metoda, ki je pa, če ne drugega, vsaj tisti trenutek prisotna. Enostavno tudi dostopna. Tako da mislim, da ji absolutno oznake nič ne moremo dati. Lahko ji daš oceno ena do dve. Ne moreš dati pa nulo ali pa ga v pekel vreči. ... Ne, to se mi tako zdi. Za mene samo, kot človeka, kot zdravnika. Ker imam občutek, da sem res dobila tista sporočila, da bi ga bilo treba kar na grmado vreči, ta prekinjen odnos. Saj sigurno reši kakšno situacijo. Ni najboljši, je pa. Ne moreš reči, tole je grozno, ljudem roke odsekat, potem pa nič v zameno dati, recimo. Če jim pa ne moreš dati nečesa tako enostavnega, potem je boljše, da to uporabljajo. (Ginekol. št. 12, 21.)

Ena ginekologinja je znana kot zagovornica naravnih metod kontracepcije in k njej se zatekajo ženske, ki želijo tako kontracepcijo. Ona osebno naravne metode svetuje zaradi verskih razlogov in zato prekinjenega spolnega odnosa ne zagovarja.

K meni jih več pride, take, ki želijo imeti naravne metode, ali pa ki želijo, da jih v tem potrdim. (Ginekol. št. 24, 18.)

Ženske želijo nekaj naravnega, tako večinoma ginekologinje in ginekologi zagovarjajo svetovanje prekinjenega spolnega odnosa oziroma ženske želijo njihovo potrditev pri izbiri naravne kontracepcije. Drugi menijo, da zato, ker v javnosti vlada mnenje, da je najboljše to, kar je naravno, na to pa, po njihovem, vplivajo potrošniško usmerjena družba in različni mediji.

Pri tem so ginekologi omenili, da ženske zahtevajo naravno kontracepcijo, ker v današnji kulturi vse bolj prevladuje parola »Nazaj k naravi«. Ženske vse bolj želijo kontracepcijo, ki posnema naravni cikel ženske.

Pa začne nazaj k naravi; in zdaj se mi zdi, da bi naravno sredstvo sprejeli samo toliko, kolikor bi bilo možno posnemati cikel, se pravi, da je Trinovum taka kot »naravna kontracepcija«, ampak podobna, naravi podobna. (Ginekol. št. 3, 23.)

Druge ginekologinje menijo, da naravne metode uporabljajo ženske samo zaradi verskega prepričanja in tiste, ki pač želijo živeti čim bolj naravno.

Zdaj, katere uporabljajo naravne metode? Na eni strani tiste, iz verskega prepričanja, ki izrecno želijo, da neka stvar ni abortivna. Na drugi strani pa tiste, ki nekako želijo čim bolj naravno živeti. Tukaj pa ni treba, da so verne, ki želijo naravno ... (Ginekol. št. 24, 18.)

Ena od ginekologinj je ženske, ki želijo živeti naravno in ne želijo uživati nobenih kemikalij, imenovala »naturalke«.

Če ne sprejema nekkih kemičnih metod ali pa če ima neke predsodke pred materničnimi vložki, ji to ponudiš kot eno opcijo, ki je povsem naravna. S tem pač, da jo opozoriš. (Ginekol. št. 23, 11.)

Naturalke. Nekatere preprosto hočejo naravno živeti, in rečejo: »Jaz pa ne bi jemala kontracepcije. Zakaj bi si nekaj vnašala v telo. Meni je za enkrat tako dobro. Nama z možem to paše.« (Ginekol. št. 21, 14.)

Druga pa meni, da je najbolj naravna kontracepcija kondom.

Katera pravi, da »bi imeli kaj naravnega.« Jaz nikoli ne govorim o prekinjenem spolnem odnosu, ampak je to zame potem to kondom. Ker se mi zdi, da se še nekako najbolj približa naravnemu spolnemu odnosu, samo da je vmes pač ta nesrečna gumica. (Ginekol. št. 25, 20.)

Tiste ginekologinje, ki zagovarjajo koncept naravnega, verjamejo, da naravna kontracepcija polepša partnerski odnos, če se partnerja dopolnjujeta v konceptu naravnega. Lep partnerski odnos za nekatere ginekologinje pomeni tudi dopolnjevanje v konceptu naravnega.

Ja, zelo vpliva, samo to so zdaj različne kvalitete partnerskega odnosa. Zdaj, včasih partner reče: »Ne, ti se pa že ne boš zastrupljala s kemijo. Bom že jaz za vse poskrbel.« To je en tak zelo lep partnerski odnos. (Ginekol. št. 5, 15.)

Hkrati pa tiste, ki zagovarjajo dovoljene naravne metode v Cerkvu zaradi verskega stališča, prav tako verjamejo, da naravne metode kontracepcije izboljšajo partnerski odnos, ker so te metode večinoma vezane na cikel in povezane z vzdržnostjo – abstinenco, s tem pa se mora strinjati tudi partner.

Ugotovitve

Večina ginekologinj in ginekologov ne podpira naravnih metod kontracepcije, to pomeni metod, ki jih po medicinski definiciji in definiciji Rimskokatoliške cerkve uvrščamo med naravne metode in kamor sodijo koledarska, termalna in simptotermalna metoda. Vidimo pa, da je imperativ naravnega pri številnih ginekologinjah in ginekologih v njihovih pogledih in stališčih navzoč, z različno intenzivnostjo. V odgovorih so predstavljene številne različice, od tega, da večina ginekologinj in ginekologov prekinjen spolni odnos dojema kot nekaj naravnega, prek verjetja v imperativ naravnega ali sprejemanja imperativa naravnega kot golo dejstvo, ki je navzoče v današnji kulturi, do nesprejemanja naravnih metod kontracepcije pri večini ginekologinj in ginekologov. Med številnimi različicami je ginekologinja, ki svetuje naravne metode enakovredno drugim metodam kontracepcije in ženske, ki jih prevzamejo in uporabljajo, ideološko podpira.

Raziskava je pokazala, da so ginekologinje in ginekologi v svoji osebni zgodovini spreminjali odnos do kontracepcije oziroma naravne kontracepcije in prekinjenega spolnega odnosa zaradi različnih družbenih in kulturnih dejavnikov, vplivov različnih institucij družine, šole, Cerkve. Odnos do tega vprašanja so spreminjali tudi na podlagi lastnih osebnih izkušenj. Predvsem so naravnim metodam zaupale in jim še danes zaupajo ginekologinje. Odnos ginekologinj in ginekologov do naravnega se je spreminjal predvsem pri ginekologinjah in ginekologih, če je temeljil na imperativu naravnega, ni pa se spreminjal pri tistih, ki so izhajali iz verskega prepričanja; to se je pokazalo v njihovem odnosu do uporabe naravne kontracepcije in prekinjenega spolnega odnosa.

Naravne metode in prekinjen spolni odnos se ginekologinjam zdijo sprejemljivi, ker jih ženske želijo zaradi mnenja, ki prevladuje v javnosti, da je naravno najboljše, ter zaradi verskega prepričanja posameznice. Svetujejo jih glede na vedenje žensk v družbi, njihove spolne navade oziroma navade para, na primer pri občasnih spolnih odnosih, glede na oblike partnerskega odnosa (stalni partner, priložnostni), ter z občasno hkratno rabo zanesljive kontracepcije – kondoma ali postkoitalne kontracepcije. Pojavlja se tudi hkratno svetovanje dveh »naravnih« metod kontracepcije, to so po definiciji prej omenjene naravne metode kontracepcije ali prekinjen spolni odnos v kombinaciji z dojenjem. Prekinjen spolni odnos zagovarjajo tudi v primeru, če menijo, da zaradi medicinske indikacije ni sprejemljiva nobena od sodobnih metod kontracepcije, čeprav to po medicinski doktrini ne vzdrži, kajti ne obstaja medicinska indikacija, ob kateri bi ne bila dovoljena nobena od sodobnih zanesljivih kontracepcijskih metod. Tudi če po medicinski indikaciji ne pride v poštev nobena hormonska in intrauterina metoda ali sterilizacija, še vedno ostane kondom. V primeru alergije na kondome iz lateksa obstajajo kondomi iz poliuretana. S tem ginekologinje poskušajo imperativ naravnega utemeljiti kot medicinsko indiciran in ga umestiti v medicinsko doktrino, naravne metode kontracepcije in prekinjen spolni odnos pa s tem legitimizirati kot metode kontracepcije.

Nekatere ginekologinje širijo cerkvene dogme, da naravne metode kontracepcije in prekinjen spolni odnos izboljšujejo partnerski odnos. To razlagajo s strpnostjo, pogovorom obeh partnerjev

pred uporabo metode in sodelovanjem obeh partnerjev med samim spolnim odnosom. V času nevarnih dni predvidevajo abstinenco ali prekinjen spolni odnos, ki ga opredeljujejo kot prijaznost moškega oziroma partnerja do ženske, kajti ko se odreče svojemu popolnemu užitku, s tem ustrezne partnerki ter zaščiti žensko in njeno telo pred nevarno posledico nosečnosti. V kontracepcijo se z imperativom naravnega umeščajo cerkvene dogme.

V raziskavi se je pokazalo, da ginekologinje in ginekologi prekinjen spolni odnos uvrščajo med tako imenovane »naravne metode«, poleg tega pa sodi tudi med tradicionalne metode kontracepcije, ki se uporabljajo znotraj patriarhalne kulture v restriktivni seksualni kulturi. Glede na to, da ljudje označujejo koitus – vaginalni spolni odnos – kot najbolj naraven spolni odnos in se hkrati v družbi fiziološko pogosto enači z naravnim, je vprašanje, ali je prekinjen spolni odnos res naravna metoda. Prvotni biološki namen spolnega odnosa je reprodukcija, zaploditev potomca se med vaginalnim spolnim odnosom pri drugih oblikah zgodi težje.

Znotraj imperativa naravnega je prekinjen spolni odnos definiran kot naravna kontracepcijska metoda v pomenu, da ženska v telo ne vnaša tablet ali drugih tujkov, ne vsebuje kemije ali umetnih snovi in za uporabo te metode ne potrebuje zdravstvene službe, ni pa prekinjen spolni odnos naravna metoda v pomenu fiziologije spolnega odnosa. Prekinitev fiziološko ni naravna oziroma, čeprav jo ginekologinje in ginekologi obravnavajo kot naravno, takšen spolni odnos ni fiziološki. Prekinitev spolnega odnosa ni fiziološka, je produkt kulture in oblika spolnega odnosa tradicionalne seksualne kulture.

Ginekologinje in ginekologi tega, da je sam spolni odnos nekaj naravnega, niso omenjali. Je pa eden od ginekologov opisal užitek kot nekaj naravnega, čeprav se v tradicionalni restriktivni seksualni kulturi, kakor tudi pri drugih ginekologinjah in ginekologih, ne omenja kot nekaj naravnega (Gavey *et al.* 1999).

Na podlagi izsledkov raziskave vidimo, da obstaja velik delež ginekologinj, ki še vedno promovirajo prekinjen spolni odnos in naravne metode kontracepcije zaradi osebnih stališč in prepričanj, čeprav te niso del medicinske doktrine. Osebna stališča in prepričanja o imperativu naravnega prepletajo s profesionalnim delovanjem. Prek imperativa naravnega ginekologinje promovirajo tradicionalne metode kontracepcije, ki postavljajo žensko v podrejeni položaj in so s tem prenašalke tradicionalne restriktivne seksualne kulture (Leskošek 2002).

Sklep

Velika navzočnost naravnih metod kontracepcije in prakse prekinjenega spolnega odnosa v Sloveniji (v nasprotju z drugimi zahodnoevropskimi državami) je delno posledica prepričanj in stališč ginekologinj in ginekologov o imperativu naravnega. Na svetovanje ženskam glede kontracepcije bolj vplivajo osebna prepričanja ginekologinj in ginekologov kot medicinska doktrina. V raziskavi so se ginekologinje pokazale kot prenašalke tradicionalne seksualne kulture s propagiranjem tradicionalnih metod kontracepcije.

Viri

- Bancroft, J. (2009), *Human sexuality and its problems*. Edinburgh: Churchill Livingstone (3. izdaja).
- Bernik, I., Klavs, I. (2011), *Spolno življenje v Sloveniji*. Maribor: Aristej.
- Fontana, A., Frey, J. (1994), Interviewing: the art of science. V: Norman, D., Lincoln, Y. (ur.), *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications (361–376).
- Foucault, M. (1973), *The birth of the clinic*. New York: Vintage Books.
- Gavey, N., Mc Phillips, K., Braun, V. (1999), Interruptus coitus: heterosexuals accounting for intercourse. *Sexualities*, 2, 1: 35–68.
- Heath, S. (1982), *The sexual fix*. London: Macmillian Press.

- Irvine, J. (2005), *Disorders of desire: sexuality and gender in modern American sociology*. ZDA: Temple University Press (2. izdaja).
- Kožuh-Novak, M., Obersnel-Kveder, D., Černič Istenič, M., Šircelj, V., Vehovar, V. (1998), *Rodnostno vedenje Slovencev: nacionalno poročilo*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC.
- Kvale, S. (2007), *Doing interviews: the SAGE qualitative research kit*. London: Sage Publications.
- Leskošek, V. (2002), *Zavrjnena tradicija*. Ljubljana: Založba / *cf.
- Mesec, B. (1998), *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Müller, M. (ur.) (2006), *Cerkev in spolnost*. Maribor: Slomškova založba.
- Naravna kontracepcija v zakonu (2014). Dostopno na: <http://www.iskreni.net/forum/viewtopic.php?t=1932> (4. 5. 2014).
- Oliveira da Silva, M. (2011), *The reproductive health report: the state of sexual and reproductive health within the European Union*. EU: AIDFM.
- Starševstvo in medsebojni odnosi (2014). Dostopno na: <http://med.over.net/forum5/read.php?151,3240071> (5. 5. 2014).
- Švab, A. (2010), Med tradicionalno in permissivno seksualno kulturo: percepcije seksualnosti in prisotnost seksualnih imperativov pri študentkah. *Družboslovne razprave*, 26, 65: 65–83.
- The European Society of Contraception and Reproductive Health (2011), The Reproductive Health Report 2011. *The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care*, 16 (Suppl. 1): S1–S70.
- Tiefer, L. (2004), *Sex is not a natural act and other essays*. New York, Oxford: Westview Press (2. izdaja).
- (2010), *The selling of female dysfunction: 10 years of disease mongering and activist resistance*. Predavanje na 10. kongresu Evropske federacije seksologov, 9.–13. maj 2010, Porto. Portugalska.
- Van de Velde, T. (1936), *Popolni zakon II*. Ljubljana: Umetniška propaganda.
- Zdravstveni statistični letopis* (2012). Dostopno na: <http://img.ivz.si/janez/2326-7216.pdf> (12. 2. 2014).

Philipp Günther, Asja Hrvatina, Maja Ivačič, Alexander Rehm

BORDERS OF SOCIAL WORK

Detention centre in the light of citizenship, criminalisation and state power

The article is a reflexion on a visit in a detention centre and on the EU policies of migration. It discusses the idea of establishing border from four different starting points: space, gender, social work and citizenship. It shows how borders extend beyond territorial ones and are internalised by state's organisation. Foucault's concepts of biopower and criminalisation are presented as a generator of the unmaking of citizenship. Authors point out how genderization of the Other moulds the differences in the perception of migrant bodies. Compatibility of social work practice and a detention centre is discussed. The concept of citizenship as resistance is suggested and a need for redefinition of citizenship is proposed.

Key words: human rights, exclusion, migration, control, triple mandate, transmigrant.

Philipp Günther is a student of Transcultural Studies at the University of Bremen, Germany. His academic interests concern migration, borders, subcultures and matters of representation, notably from a critical and post-colonial perspective. The motive force of his work is the connection between theory and activism. Contact: philipp.g@systemli.org.

Asja Hrvatina studies at the Faculty of Social Work, University of Ljubljana. She is interested in community mental health services. She is an anti-authoritarian activist in many social movements and autonomous spaces. Contact: lovely.asja@gmail.com.

Maja Ivačič studies at the Faculty of Social Work, University of Ljubljana. Her academic interests lay within the fields of marginalization, gender, queer commentaries and migration. Contact: ivacic.maja@gmail.com.

Alexander Rehm is a student of social work at the FH Vorarlberg, University of Applied Sciences, in Dornbirn, Austria. His study interests are social work practice with children and families as well as the field of immigration, refugees and asylum seekers. Contact: alexander.rehm@students.fhv.at.

MEJE SOCIALNEGA DELA: CENTER ZA TUJCE V LUČI DRŽAVLJANSTVA, KRIMINALIZACIJE IN MOČI DRŽAVE

Članek je refleksija o obisku centra za tujce Veliki otok pri Postojni in o politiki EU do migracij. Avtorji razpravljajo o ideji razmejevanja iz štirih zornih kotov: prostora, spola, socialnega dela in državljanstva. Pokažejo, da meje presegajo ozemeljske meje in da so zaradi organizacije države ponotranjene. Foucaultov koncept biooblasti in kriminalizacije predstavijo kot gonilno silo pri odvzemanju državljanstva. Pokažejo, kako genderizacija drugega vpliva na doživljanje teles migrantov. Razpravljajo o združljivosti med prakso socialnega dela in centrom za tujce, na koncu pa razmišljajo o državljanstvu kot uporu. Poudarijo, da bi bilo treba definicijo državljanstva spremeniti.

Ključne besede: človekove pravice, izključevanje, migracije, nadzor, trojni mandat, transmigrant.

Philipp Günther je študent transkulturnega študija na Univerzi v Bremnu. Študijsko se zanima za migracije, meje, subkulture in reprezentacije, zlasti iz kritične in pokolonialne perspektive. Pri delu ga žene želja po povezovanju teorije in aktivizma. Kontakt: philipp.g@systemli.org.

Asja Hrvatina študira na Fakulteti za socialno delo na Univerzi v Ljubljani. Študijsko jo najbolj privlači organizacija skupnostnih služb za duševno zdravje. Je aktivistka proti avtoritetam v več družbenih gibanjih in avtonomnih prostorih. Kontakt: lovely.asja@gmail.com.

Maja Ivačič študira na Fakulteti za socialno delo na Univerzi v Ljubljani. Študijsko se največ ukvarja s področji marginalizacije, spolov, queer komentarjev in migracij. Kontakt: ivacic.maja@gmail.com.

Alexander Rehm študira socialno delo na Visoki šoli v Vorarlbergu, na Univerzi uporabnih znanosti v Dornbirnu v Avstriji. Študijsko ga najbolj privlači področje prakse socialnega dela z otroki in družinami pa tudi priseljenci, begunci in iskalci azila. Kontakt: alexander.rehm@students.fhv.at.

Introduction

From the outside, the detention centre in Veliki otok near Postojna, Slovenia, looks insular.¹ The first things we saw were a fence and surveillance cameras. After entering the building, the police-chief welcomed us. After he had explained some facts and before we got a guided tour through the detention centre, he expressed his gladness, as this would be the chance for

¹ The article was written as a part of the process of visiting a detention centre and discussing policies of migration during the course of Independent advocacy in practice. The course was run by Jelka Zorn and Ana Marija Sobočan at the Faculty of social work, University of Ljubljana, in the second semester of 2013/2014.

him to clarify some things and we would get the possibility to see and hear the 'truth' about the detention centre. The 'truth' was that the image of the centre is bad, but this negative view would miss the actual situation. During the guided tour through this labyrinth of corridors, he stressed out that this would not be a prison and that most detained people would like to 'return' voluntarily anyway and the detention centre would be a part of the providing structure to afford their return².

During the visit we were also accompanied by one of the social workers employed by the detention centre. The first thing that caught our eye was her appearance – she was wearing a light-blue, nurse-like uniform. During the tour we heard the police-chief in a hushed tone telling her: 'You can say, what you wish...', but soon it became obvious she knew about which things she is and is not allowed to talk about, choosing her words carefully. From the way she spoke – using words like 'we here', 'us' when talking about the employees – it became obvious she was identifying with the detention centre. This raised a question for us: how can the work done by social workers still be called social work, if they themselves represent an extension of the controlling state?

We did not have the chance to talk to any detainees. But the grilled windows, the fence, the camera surveillance within the building and the police-officers carrying guns reminded us, somehow, that we nevertheless saw a prison from the inside.

The article discusses the idea of establishing border as a process, conceptualizing border as more than strict division between nation-states (or other political organizations) but rather as a complex set of mechanisms bordering and constructing our realities. Each part of the article tries to revise the concept of bordering as a process from different starting points: space, gender, social work and citizenship. The first part of the article will try to show how borders are not merely of territorial nature, but go beyond that, how they are internalized by state's organization and also influence the organization of the welfare state. Also, we will briefly try to show how these processes create new migrant subjectivities.

The second part tries to revisit Foucault's concept of biopower through processes of criminalization of bare existence of human beings and tries to point out how bordering continues internally (within nation states), within the public space and functions as a generator of the unmaking of citizenship. Thus, we demonstrate how Foucault's concept, in the context of citizenship, needs to be redefined.

Analysing the concept of border through genderization of the Other, we will try to point out how the construction of gender moulds the differences in the perception of migrant bodies (inside the detention centre and the society as a whole) and discuss how genderization continues and perpetuates the process of bordering.

Towards the end of the article we focus on the borders of social work and discuss how social work can(not) be done within institutions such as a detention centre. We try to demonstrate how bordering is a process that moulds (and limits) the profession of social work and why the abolition of the border regime should be a goal of social work as a profession. We will, additionally, finish the article by discussing the concept of citizenship as resistance and think about ways of redefinition of citizenship and doing politics.

² This statement needs to be contextualized in the 'European Return Fund' programme of the European Union until 2013 (*Official Journal of the European Union* 2007). Additionally, it needs to be mentioned that one argument for this fund is, that it is cheaper and more humane compared to deportation. The economic paradigm of migration-policy of the EU is obvious here.

Borders as space

This part of the article should clarify and analyse the introduced thoughts about the relation of borders as material and discursive structures. Borders are neither natural nor a strict line between two states (Balibar 2004). We find borders as discursive power within oneself, within societies, within nations and between them. We will concentrate here on the geopolitical dimension of borders and focus on the relation between EU borders and migration. This relation is not just one-dimensional (migrations depends on borders), but dialectical. It needs to be emphasized, that migration questions borders constantly and that politics³ reacts. This reaction in the EU politics is currently based on the idea of 'protection' and 'control'⁴: protection of welfare, protection from terrorism and organized crime or simply protection from the 'other' and, in addition, of controlling population, demographic changes and the flow of human beings (*op. cit.*). It is therewith an extrapolation of post-colonial circumstances, too (Hess 2012: 10).

However, the controlling aspect implies the semi-permeable effect of current border policy. The aim is not to stop every single border-crossing, but it is a selecting approach. In current border policy, migrants are distinguished as 'desirable' or 'undesirable' ones. This differentiation takes place under the hegemonic economic paradigm of migration. By this official perspective migration should lead to a balance of economic and demographic aspects within the EU and is, thus, part of ensuring national prosperity (Castro Varela, Mecheril 2011).

As we mentioned above, borders around the European Union are constructed as spaces and as discourses that concern literally everyone – inside and outside the EU. Borders within the European Union and on the edges have changed their meaning for the nation-state drastically:

The state is no longer the proverbial Westphalian nation-state in which sovereignty and territoriality are exclusively combined (Overbeek 2002: 7).

While borders within the EU have become highly permeable and for most citizens of the European Union nearly non-existing, borders on the edges are affected by the control of human flows and, furthermore, they expand to other countries outside the EU.

Protection strategies and migration policy of the EU focused, especially at the beginning of the 21st century, on south-eastern Europe. For instance, Turkey was demanded to generate an asylum law and a civilian frontier defence; or Greece and Serbia were claimed to construct 'reception camps' and detention centres (Hess 2012: 14). This adjustment of border policy and the growing of new local and international (non- or semi-governmental) institutions in this area produced a new actor: the transmigrant. He/she is characterized by a mobile existence and flexibility (*ibid.*). The transmigrant is the figuration of the 'transit migration dispositif', which is 'something new – a dispositif formed around time, space, economy and culture of transit' (Walters 2009: 136).

The aspect of the 'transmigrant' produced, moreover, the classification of 'transit states'. This classification closes the gap between 'countries of arrival' and 'countries of origin' and, hence, all countries are potentially part of the European border policy (Hess 2012: 14). The premise of this is the perspective of borders as large areas and not as lines on the map. The controlling policy of the EU

focused not any longer to the concrete crossing of a borderline, but takes explicit focus on the transnational routes and the mobility of migration (*ibid.*).

While we analysed above the aspect of the extension to the outside, borders are also extending to the inside. The detention centre in Veliki otok near Postojna is one part of this border extension within the country. Detention centres in general, the 'Schengen Information System

³ 'Politics' as the general term of 'doing politics'. As a differentiation, 'policy' is used here with a connotation to its substance meaning.

⁴ The discursive aspect of protection and controlling concerns mainly human beings. Border politics concerning goods, commodities and information work differently in times of globalization and neo-liberalism.

(II)⁵, as well as airports, and their 'transit-zones', (border-)police or customs or welfare social agencies are all part of the internal border control. We need to consider both internal and external border spaces as two parts of the same. As the European Commission describes it:

Internal security [...] is therefore important to ensure coherence and complementarity between the internal and external aspects of EU security (European Commission 2010 a).

Therefore, it is important to have in mind, that borders are not somewhere far away, but that they are part of our daily life, too.

We can notice them not only when talking about the internal border control, but also when talking about accessibility of social services or social rights in general. The access to most of health services and social welfare agencies is conditioned with citizenship (or another form of a status in a county), thus (re)creating inner borders between those who deserve it and those who do not. Social work as a profession should not allow itself to reproduce internalization of borders and it should critically assess its own role in the process of internalizing borders. If social workers are to work in accordance with the ethics of their profession, rethinking and redefining the structures of social agencies are necessary (Humphries 2004).

Criminalization of the Other

In this next part of the article we try to revise the concept of biopower, point out some of the paradoxes and put it into the context of citizenship. We will discuss biopower through concepts of border as a process, criminalization and citizenship as resistance. Foucault (2003: 239–265) defines biopower as a set of regulatory mechanisms focused on the population ('man as species') and the prolongation of its life, elimination of accidents and diseases (or at least reducing their costs and consequences); it is, in short, the power to make life. Its focus is the well-being of the population, rendering it available to extract labour, disciplinary force for as long as possible. Biopower must not let die. Foucault differentiates it from the sovereign, disciplinary power that centralized on the individual body, the power as force; where the sovereign had complete power to take life.

Establishing border as a process

As mentioned above, border should not be equated with something static, an entry point – rather it should be thought as a process. As Aas (2005, in Rygiel 2010: 53) explains it:

The border is a much thicker, more complicated site of practices; it is not 'primarily a place, but a process'.

We understand the mechanisms of control and subjugation to the borderlines to be multiple and embedded in our bodies, social tissue and the spaces we navigate through. Governance of territory is no longer one of exercising sovereign's force over the population; rather it is a deterritorializing biopower affecting our bodies through multiple power relations. Restriction of movement, detention and patrolling borderlines are just the most visible aspects of structural violence sustaining the existing border regime. However, there is a set of less visible violent forces constructing everyday reality; border as a process functions through constituting the Other, but also through bordering the public space, enclosing it from transgressive bodies.

⁵ The 'Schengen Information System' is an intergovernmental database in the EU. 'It is used by border guards as well as by police, customs, visa and judicial authorities throughout the Schengen Area. It holds information on persons who may have been involved in a serious crime or may not have the right to enter or stay in the EU' (European Commission 2010 b). 'Schengen Information System II' is an extension and has enhanced functions, for instance it uses biometrical data.

Citizenship has historically been constructed and constituted on the basis of exclusion of the Other (the constitutive Other was changing through time, assuming different identities: women, slaves, homeless, vagabonds, barbarians, *sans papiers* etc.) (Beznec 2009), denying the Other the right to political participation. Today, while the situation is similar, we are also witnessing the process of the unmaking of citizenship: excluding those formerly included, creating more and more of those 'who have no part' (Rygiel 2010). What Sommers names 'the statelessness of citizens' (in Pajnik 2009: 142) is in reality systematically denying an ever greater majority the rights to exist in public space; it is an extension of border process:

Following Margaret Sommers the contemporary statelessness should be revised through exclusion from public sphere, the absence of certain parts of the population, like the jobless and poor, in the public space. Belonging to a nation-based community doesn't condition stateness.

Pajnik questions whether citizenship is really a means of obtaining other rights. She argues (and we agree with her) that this is not the case.

Here we have in mind Foucault's idea of biopower and the first paradox we encounter. We summarised biopower earlier as a set of practices, intended to prolong the life of a population and its well-being; but when thinking of the process of the unmaking of citizenship, we cannot ignore how this is in contradiction to the idea of biopower. Austerity measures exercised now are forcing states to undergo the privatization of public services – these being the institutions of the state where biopower was typically exercised – thus systematically disallowing a growing number of citizens access to these services.

In Greece, public hospitals are being privatized (reducing numbers of beds, staff, wards, even medical supplies). In Spain, the changes in legislation concerning health care, define long-term illness as an 'expense', therefore forcing afflicted individuals to pay for the treatments, regardless of their economic situation. On the other hand, all attempts to self-organization of autonomous services, needed for population's well-being (e.g. alternative clinics, social centres), are facing repression and dismantlement by the state. In the latter case, social centres of Athens faced systematic evictions in the last few years, autonomous spaces of Ljubljana are constantly harassed and fined by the police and just recently the oldest social centre in Barcelona (Can Vies) has been demolished, although it provided services for the needs of the whole neighbourhood.

Here it is evident that biopower as a practice is transformed by the interests of capital accumulation (in the case of privatization) and state's fear of the multitude (in the case of repression of autonomous organization). Rather than functioning as a service for the citizens, the state is a transmitter, providing capital the infrastructure and organization for easier accumulation – so it is relevant to start questioning the legitimacy of the state.

Foucault does offer a useful reflection on regulating anomalies, deviations of the population from the norm (he mentions criminality and madness), which allow biopower to exert violence over the parts of social tissue in order to ensure the well-being and prosperity of the rest of the population. In these cases biopower functions as a justification of the right to take life, to kill. He defines killing as

[...] not simply murder as such, but also every form of indirect murder: the fact of exposing someone to death, increasing the risk of death for some people, or, quite simply, political death, expulsion, rejection and so on. (Foucault 2003: 256.)

Although useful to some extent, it does not resolve the paradox of disallowing access to services that provide well-being. Especially since an ever greater majority of the population is falling into anomalies⁶ over which violence can be exercised (we could say that anomalies are becoming the prevailing state): as more and more living world becomes criminalized, the

⁶ The process goes two ways: firstly, the concept of *anomalies* broadens so as to include more and more different categories of the population (variety of living worlds), and secondly, the number of people fitting into specific anomaly is growing (social issues are accompanied by strategies of survival defined as criminal).

number of those who can be let die is outgrowing the number of those lives worth preserving. We believe evictions, poverty, precarity, growing unemployment, working without exercising workers rights, lack of housing, isolation are all manners of 'indirect murder', affecting and criminalizing the majority.

Unmaking of citizenship is done through the process of criminalization – pushing human bodies into a permanent state of transgression, under constant threat of being penalized, detained, left to die. The state creates situations in which segments of population are forced to use illegal strategies of survival ('grey economy', sex work, stealing, squatting, crossing borders illegally) in their everyday life, individualizing the blame and criminalizing them. Through process of criminalization of existence, public space is becoming cleansed of all bodies not creating profit or of those whose living worlds transgress invisible borders (the homeless, prostitutes, junkies, migrants, the poor and the resisting).

The streets of European cities are facing heavy surveillance, police presence, enclosure and changes in legislation, disallowing the presence of bodies in public space. In Hungary, sleeping in the streets is criminalized; in Spain, dumpster-diving and street vending (a source of income for a great number of migrants) are criminalized; in the UK, constructions on the floor (spikes) are being built to prevent homeless from sleeping there; in Slovenia, begging is criminalized. Just like territorial borders are employed to regulate movement of bodies according to the needs of capitalist system (cheap labour force, surveillance of labour force etc.), in the same way these deterritorialized borders function to extract profit from public space and control the access to it. Public space is becoming bordered, the entering of those 'who have no part' in the public space (what Rancière defines as doing politics) is increasingly important to challenge the power structures emerging from the territory⁷, where mere existence in the space becomes a form of political articulation, challenging criminalization and systemic violence. We agree with Zdravković (2013: 65) who explains the intentions of criminalization:

[...] its sole intention is to camouflage the state's, objective, economic violence that is sustaining the 'natural' state of things as a state of inequality.

Individual bodies are being sanctioned for demonstrating (and challenging) the effects of systemic violence. We believe that social tissue is reconfiguring in a way (through criminalization, anomalies and resistances) that biopower as a practice is disintegrating. The state's response to this is the strengthening of a violent, sovereign-like power, manifested in the right to take life. Disallowing access to public services, criminalization of living worlds and the unmaking of citizenship create tears in the existing order as more and more resistances are erupting in countries with biggest scarcity (Turkey, Bulgaria, Bosnia, Slovenia, Spain). Economic scarcity is followed by politicization of needs (a resurfacing of the personal is political) which build a perspective of self-reproduction, constructing the basis of counter-power. Social centres, squats, alternative economies, social clinics are all forms of radicalizing everyday life – when even self-reproduction becomes a tool of resistance. Also these places/projects offer time-space where the Other(s) can come together and politicize their experience of otherness. We believe that these processes show how capital accumulation modified biopower⁸ to the extent that it no longer controls the population in order to ensure its well-being but also, how it is politicizing and radicalizing everyday life of those 'who have no part'. Although these tears are being brutally repressed (through direct violence or administrative procedures) and repression is spilled in everyday life, they function as a perspective of destituting power, calling for the redefinition of citizenship.

⁷ See the concept of city as a battleground (*Metropolis*), where Agamben (2005), through Foucault, reflects on the territory as a battleground, where different forces collide and create dynamics in the space.

⁸ This process might be accompanied by processes of re-traditionalization of the society – some states (Spain, Lithuania) are launching an attack on woman's reproductive rights – where biopower is penetrated by sovereign's power to take life (the state having monopoly here).

Gendered Other

In the following part we will try to shortly elaborate on how the body of the Other is gendered and how social construction of genders influences the way the Other is (not) seen as a (potential) political subject.

The EU migration policies⁹ create a discourse describing and producing not only the political Other (the non-citizen), but also the symbolical, dangerous Other – the Other who should be feared (as a threat), detained (to contain this threat) and removed (to prevent any harm). These processes are done through different policies and practices from border control (e.g. averting persons with ineligible papers), assignment of work permits (e.g. enforcing policies and strict regulations to limit the access to permits, forcing migrants to work either as seasonal or temporal workers administratively completely subjugated to the employer, etc.), gentrification processes in cities (pushing the poor and unwanted to the outskirts, making room for the ‘wanted’ – the rich), deportation policies and other. Media portrayal often describes the Other as dangerous, if not for anything else, for the ability to stain the space and people (Kuzmanić 1999). But this danger applies to persons, who are socially perceived as male. Masculinity is socially constructed and portrayed as progressive, forward-thrusting, even revolutionary, whereas

[w]omen are represented as atavistic and authentic body [...] (inert, backward-looking and natural) (McClintock et al. 1997: 92).

We believe that even though the Other male does not (yet) have the access to (political) power, he is believed to carry the potential to become a political subject. The female, on the other hand, is not perceived as a political subject and is thus far less threatening. This might derive from historical development of European nation-states, starting with Code Napoleon as

[...] the first modern statute to decree that the wife's nationality should follow her husband's [...] (*op. cit.*: 89).

Female bodies became a political subject only through the political agency of their husbands.

After visiting detention centre in Veliki Otok, Postojna (which, ironically, is called Centre *for* Foreigners), it became apparent how many borders it has and how the otherness is constructed, how the situation inside reflects the way our society works.

As mentioned, the police was ‘kind enough’ to give us a guided tour through the maze of the centre. Our small group of eight was accompanied by two policemen carrying weapons, which were always near us, firstly allowing us to move in a more relaxed group as we were moving through spaces at the time not occupied by the detainees. But as we came closer to the ‘living’ areas they started herding us into an ever tighter group. In the area where persons socially perceived as women and children are staying we were still allowed to move in somewhat free manner, but before we were to enter the male side of the building, we were told to stay together and not to move away from the group. The explanation went somewhere along the lines of (and without much paraphrasing):

These men can be very dangerous, you really need to be careful, one can never know what kind of thoughts they have in their minds and what they might do to you.

Here we can see how persons socially perceived as male are seen as a much more serious threat, or as Fanon puts it (in McClintock, 1997: 94)

There can be no further doubt that the real Other for the white man is and will continue to be the black man.

Even though Fanon is talking about colonial histories, we believe his claim can still be applied here. The bodies constructed as the Others go through the process of otherization and

⁹ We focus here on the EU only to describe the regional situation, which in any case does not mean this discourse occurs only in EU or only in Europe for that manner.

ethnicization. The bodies in the detention centre are ethnicized and gendered – the female does not inhere enough agency to propose menace both to the visitor as well as to the system. Whereas on the other hand the male is the one carrying the potential for having agency and the power. A similar construction of the genders can be seen in the portrayal of the danger of immigrant ‘overflow’ done by FRONTEX¹⁰, which in its promotion videos mainly shows racialized male bodies crossing borders (and the white man courageously defending the borders), always emphasizing the illegality of the process and picturing it as a new phenomena, following the general discourse of increased immigration to Europe, whereas the narrative of long distance and even massive migrations can be found already in ancient Egyptian papyrus (Papastergiadis 2000) and is certainly not a new phenomenon. This kind of discourse – with the constant threat of the Other – is used to create a ‘unity’ among the ‘Europeans’ and to justify the immense expenses used in migration control.

On the other hand, female migration is rarely mentioned, even in public discourse. This reproduces the invisibility of many migrant workers, who work in the domestic sphere and often have no access to any kind of rights and are at the same time abused under cover of privacy of domesticity. Fabjančič (2006) shows how female domestic workers are often illegalised twice, firstly as illegal immigrants and secondly as illegal workers. She is talking about Germany, but this is a common phenomenon in many countries.

We believe detention centres are a good point to observe not only how the discourse of migration defines lives of migrants, but also how structures of state control, patriarchy and nationalism work.

Borders of social work

The aim of this part of the article is examination of the situation of social work inside the detention centre. We will try to connect the theory of the triple mandate – which was introduced by Silvia Staub-Bernasconi (2007) – with the practice of social workers in the detention centre. Our idea is to revise the relevance of the concept within the setting of the detention centre and analyse it critically. We will also try to reflect on the borders of social work and set an emancipatory perspective of the practice of social work in the field of citizenship.

The social workers move between the axis of ‘assistance’ and ‘control’. Social workers try to offer support and have to accept the state controlled environment at the same time. On one side social workers should empower the persons to find possible strategies for their self-organization (help for self-help). But then again they implement sanctions of social control, exclusion and disciplining. On the one hand they should convey ethic values like solidarity or empathy. On the other hand they accept the separation of socially integrated from socially non-integrated persons (e.g. citizens and non-citizens, employed and reluctant to work/unemployed, legal and illegal migrants, etc.) (see Dimmel 2006).

Silvia Staub-Bernasconi (2007) developed a third mandate – the commitment to the profession of social work. And this mandate can assist professionals of social work to handle the difference between ‘assistance’ and ‘auxiliary guidance’ reflective (see Hafen 2008: 456). This liability includes a reference to scientific methods and adherence to the code of ethics of the social work professionals¹¹.

To achieve these objectives, the social work profession has the possibility, indeed the duty to invoke to the code of ethics of social work professionals. In many countries human rights are ratified and as a consequence incorporated into the constitution. Thus, human rights stand above all other laws and social workers are morally obliged – and due to the professional code

¹⁰ FRONTEX – European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union (see more at <http://frontex.europa.eu>).

¹¹ Code of Ethics of Social Work: <http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles>.

of ethics – to defend human rights before the constitutional court and beyond. Gore (1968: 67) describes thus the human rights dictate as one of the possible targets for social work in the long run. These fundamentals may irritate those social workers who admit their satisfaction with the prevailing values and norms in society.

The human rights can be seen as a tool to encourage professionals to clearly take position on relevant social issues (*ibid.*). Often social work professionals are aware of these ethical principles but the power and force of the institutions (like detention centres), politics or state is too overwhelming for a single person. For that reason contact points (like offices for ombudsman) were established to which they can refer in cases of social or human rights violations. These are also educational institutions, professional associations, international organizations or NGOs, which help social workers to enforce their professional attitude (Hafen 2008: 457). Although we highlight the importance of the concept of human rights (and their respect), we believe relying simply on this rhetoric can also be part of the problem. Human rights might be used as an excuse to divert from the criticism of the whole system of detention and social workers should remain aware of this paradox in order to avoid settling for small improvements.

Flynn (2013) describes this paradox as follows: experience of recent years has shown that reports about detention practices, done by highly respected human rights activists, can lead to another global phenomenon in dealing with detention. Rather than demanding the abolition of detention methods, sovereign states throughout the world adapt and modify its methods of detention to better meet the demands of the advocates. For example, there is a worldwide trend of separation between detention centres and conventional incarceration, even though the operation of these ‘protective’ measures¹² is fundamentally not different in a prison. Furthermore, many nations try to hide deportation facilities behind trivializing names like ‘guesthouses’ in Turkey, ‘centres for foreigners’ in Slovenia or ‘welcome centre’ in Italy. Modern deportation centres, that present themselves outwardly as humane and non-penal, are arising¹³. (Flynn 2013: 3 ff.)

Even the police-chief told us during the visit of the detention centre: ‘The human rights are very important and always in our minds.’ Endeavour to respect human rights does not mean abolition of detention of (non)citizens as such and thereby deprivation of freedom – as one of the fundamental human rights – will not stop.

We try to connect this with social work methods of social workers inside the detention centre. A social worker told us about individual care plans for every person. An individual care plan is part of the method of case management. The important point is to develop a person-centred plan based on the client’s goals, strengths and needs (NADA 2013). But how can somebody develop their own goals when the fundamental right for freedom is not guaranteed? To establish an individual care plan, it is necessary to have the possibility to ensure (together with the clients) the best options of services or assistance for the clients. In these circumstances of detention centres social workers are only authorized to fulfil basic existential needs and emotional support for the detainees which are monitored by the police. This points out the main border of social work, when authoritative, oppressive environment in the context of detention conditions the practice of social work and renders it impossible. Social workers decide, following the dictate of human rights to guarantee the criminalized individuals the most comfort in a repressive situation and obviously fail to see their work as a problem.

Even if we make sure that the living conditions inside the detention centres will be improved and will become more ‘human friendly’, nothing changes the fact that this form of criminalization of non-citizens persists and the people’s right to freedom is denied.

¹² In comparison with incarceration (real prison) detention procedure is supposed to be only an administration act. It is not a punishment because of a criminal act but rather a protective measure to fulfil this administration act faster and more efficiently.

¹³ It’s the same with other institutions as well: big asylums that detain people with mental illness/disability are now called ‘homes’ and the wards are named after animals, flowers etc.

Instead of spurring states to create special institutions [like detention centres] – or standard operating procedures – for keeping migrants in their custody, advocates should work to ensure that any limitation on freedom remains the exception to the rule. (Flynn 2013: 11.)

Calling for the abolition of detention and remaining critical towards ‘improvement of conditions’ should be the goal of social work as a profession. Developing our thoughts further, we find useful what Zdravković (2013) explains, following Šumić Riha, as the difference between the demand for having and the demand for being. The first concept accepts the existing authority and hierarchies and demands from them within the frame of what is possible. This is manifested, in case of detention, in constant aspiration for the improvement of conditions, endeavouring human rights and making the repressive power less visible. It is a way for the state to give up some of its control and violence, embedded in the structures in order to maintain its power over the criminalized bodies. Demand for having is therefore a way of easing social conflict and social workers should remain aware to not fall in that trap. On the contrary the concept of the demand for being allows us to think outside of what is possible in this very moment because it does not rely on authority, it does not demand a better, friendlier authority, but rather ‘the space where we can exist’ (2013: 69) and find new, non-hierarchical ways of being together. The demand for being is therefore

[...] really emancipatory, revolutionary. It is a demand for fundamental equality that the state cannot fulfil, since the demand implicitly assumes the abolition of the state or any other hierarchically superior, authoritative Other and therefore creates a situation in which everyone takes the responsibility for the price of freedom. (2013: 70.)

The demand for being can therefore be translated into the abolition of borders, the abolition of military, police, surveillance and detention centres.

Considering the above arguments it may be concluded that the triple mandate is impossible to fulfil. It is because the fundamental right to freedom is not resolved neither in theory nor practice. Individual goals such as self-chosen place of residence, work ability or individual leisure activities limit the possibilities of assistance to the minimum. This fact also includes that the professional ethical access of social work is virtually impossible. Furthermore, social workers fail to recognize the usefulness of their knowledge of the authoritative environment to provide analysis of how other, less visible structures of state power condition and border the practice of social work in other settings. We see the role of social work in facilitating emancipation, empowerment of people, not in replicating state’s oppression.

Developing this notion, we underline the importance of the concept of citizenship. We agree with Foucault’s consideration on state power and its influence on citizenship – as he remarks that citizenship immanently means the subjugation to power structure (in Rygiel 2010). Obtaining citizenship does not mean escaping oppression or escaping the effects of borders, since it represents a

[...] tacit but increasing inscription of individual’s lives in the state order, thus offering a new and more dreadful foundation for the very sovereign power from which they wanted to liberate themselves. (Agamben 1995 in Rygiel 2010: 99.)

Furthermore, as Arendt (1968 in Rygiel 2010) explains – citizenship is defined through the right to exist as a political subject; therefore it is this performative aspect of citizenship that should be the starting point for its redefinition – especially since historically the right to exist as a political subject has been constructed on the basis of exclusion. Citizenship should not be seen as an end goal but rather as a tool of transformation of the society. Citizenship as resistance means analysing the mechanisms of governance and oppression exercised by the state (on everyone), finding commonalities and using the knowledge to dismantle the existing violent concepts of state and borders. It is analysing what it means (or what it could mean), today, to be one ‘who has part’. The commonalities between citizens and non-citizens lie

in the terrain of struggle for a redefinition of citizenship, whereas the role of social workers should lie in strengthening this struggles and articulations.

Conclusion

Borders are not static points or strict lines between national countries or other political organizations. They are constructed as material and discursive power that spreads well into the territory and is internalized by the state's organization. Through this process a new subjectivity of transmigrant is created, closing the gap between 'states of arrival' and 'states of origin' thus subjecting the entire territory to the effects of border policies. Detention centre in Veliki Otok, that we visited, is one example of this internal extension of the border-as-process. But it is also demonstrated in the way of how social welfare agencies are constituted, creating hierarchies between those who deserve to have access and those who do not. We are critical to this notion of social work as it reproduces state's authority and disciplining of the population.

Another extension of the border-as-process is the criminalization of bare existence, the unmaking of citizenship (excluding those formerly included), whenever groups of the population are denied the access to healthcare, social services, education and even the access to public space, to the right of political expression. On the other hand any kind of autonomous organizing of this structures is met with state's repression. We juxtapose this developments with Foucault's idea of biopower to demonstrate that the concept might be disintegrating because of the needs for capital accumulation and its counterpoint – the emerging resistances.

A brief encounter with the structure of detention pointed out the ideology of human rights dictate with police officers, who constantly highlighted the importance of endeavouring human rights and the praise of the improvement of the conditions of detention. We remain critical to this notion and point out how it diverts the attention from focusing on the real problem – the claim to abolish detention centres as inhuman results of border-crossing. Through setting this claim at the beginning of our analyses we recognized the limitations detention imposes on the profession of social work, reducing its practice to catering to the basic needs of detainees. Starting from the concept of triple-mandate (introduced by Silvia Staub-Bernasconi), we analysed and deconstructed the concept to show that social work cannot be done in the context of detention. And, furthermore, how analysing this context can serve to unveil the borders of social work in others, less visibly authoritative environments.

As mentioned above, the brief encounter with the structure of detention exposed us to some of the mechanisms that structure the society. The difference in treating detainees socially perceived as male and those perceived as female (the first are considered as dangerous whilst the second ones are not considered as a threat) is a reflection of the patriarchal power relationships ruling the society in general – showing how sexism and racism are particularly intertwined concerning migration. We demonstrate the link between the construction of gender and political agency as potent factors in determining the treatment of detainees.

We try to conclude the article on a more positive note, demonstrating the need of social work to claim for the abolition of detention. We do this by introducing the difference between the demand for having (e.g. demanding a better, friendlier authority, improving conditions of detention and endeavouring human rights) and the demand for being (abolition of detention, borders, surveillance) as key concepts in this distinction. We invite social workers to reflect on these two positions and start to question their role in redefining citizenship as resistance.

References

- Agamben, G. (2005), *Metropolis: transcription of a lecture on Uninomade*. Available at: <http://www.generation-online.org/p/fpagamben4.htm> (17. 6. 2014).
- Alternativa Obstaja (2014), *Another crime in the asylum machine*. Available at: <http://www.komunal.org/teksti/199-another-crime-in-the-asylum-machine> (17. 6. 2014).
- Balibar, É. (2004), World borders, political borders. In: *We, the People of Europe? Reflexions on transnational citizenship*. Princeton, New York: Princeton University Press (101–114).
- Bezbec, B. (2009), Migracije in lateralni prostori državljanstva. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, Horizont bojev: na lateralah, mejah in marginah, XXXVII, 238: 13–28.
- Castro Varela, M., Mecheril, P. (2011), Migration. In: Arndt, S., Ofuatey-Alazard, N. (eds.), *Wie Rassismus aus Wörtern spricht – (K)Erben des Kolonialismus im Wissensarchiv deutsche Sprache – Ein kritisches Nachschlagewerk*. Münster: Unrast-Verlag (154–176).
- Dimmel, N. (2006), *Verbetriebswirtschaftlichung, Professionalisierung und sozialpolitisches (Doppel)Mandat – ein Bermuda-Dreieck der Sozialen Arbeit?* Available at: www.sozialearbeit.at (8. 6. 2014).
- European Commission (2010 a), The EU Internal Security Strategy in Action: Five Steps towards a More Secure Europe. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0673:FIN:EN:PDF#page=2> (9. 6. 2014).
- (2010 b), Schengen Information System (SIS). Available at: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen-information-system/index_en.htm (9. 6. 2014).
- Fabjančič, N. (2006), Migrantke brez dokumentov kot »nove služkinje« v Nemčiji. *Časopis za kritiko znanosti*, 34, 226: 41–53.
- Flynn, M. (2013), The hidden costs of human rights: the case of immigration detention (September 1, 2013). Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2344193> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2344193> (8. 6. 2014).
- Foucault, M. (2003), Society must be defended: lectures at the College de France 1975–1976. New York: Picador. Available at: http://rebels-library.org/files/foucault_society_must_be_defended.pdf (17. 6. 2014).
- Gore, Madhov S. (1968), Social work and its human rights aspects. In: *Social welfare and human rights: proceedings of the XIVth International Conference on Social Welfare*, Helsinki, Aug. 1968. Helsinki: International Council on Social Welfare (56–68).
- Hafen, M. (2008), Die Mandatierung der Sozialarbeit – eine systemtheoretische Analyse und ihre Folgerungen für die Praxis der Sozialarbeit. In: *Theorie und Praxis der Sozialen Arbeit*, 59, 6: 453–459.
- Hess, S. (2012), Gefangen in der Mobilität – Prekäre Zonierungsprozesse an den Rändern Europas. In: *BEHEMOTH – A Journal on Civilisation*, 5, 1: 8–29.
- Humphries, B. (2004), An unacceptable role for social work: implementing immigration policy. *British Journal of Social Work*, 34, 1: 93–107.
- Kuzmanić, T. (1999), Hate-speech in Slovenia: Slovenian racism, sexism and chauvinism. Ljubljana: Open Society Institute – Slovenia.
- McClintock, A., Muft, A., Shohat, E. (eds.) (1997), 'No longer a future in heaven': gender, race and nationalism, In: *Dangerous liaisons: gender, nation, and postcolonial perspectives*. Minneapolis: University of Minnesota Press (89–112).
- NADA (2013), *Care planning and case management. Complex needs capable. A practice resource for drug and alcohol services*. Available at: http://www.nada.org.au/media/45224/complex_needs_capable_web_120813.pdf (15. 6. 2014).
- Official Journal of the European Union* (2007). Decision No 575/2007/EC of the European Parliament and of the Council of 23 May 2007 – establishing the European Return Fund for the period 2008 to 2013 as part of the General Programme 'Solidarity and Management of Migration Flows'. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32007D0575> (10. 12. 2014).
- Overbeek, H. (2002), Globalisation and governance: contradictions of neo-liberal migration management. *HWWA Discussion Paper*, no. 174.

- Pajnik, M. (2009), Brezdržavljskost migrantov in pravica imeti pravico. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, Horizont bojev: na lateralah, mejah in marginah, XXXVII, 238: 138–147.
- Papastergiadis, N. (2000), Mapping global migration. In: *The turbulence of migration: globalization, deterritorialization, and hybridity*. Cambridge, UK: Polity Press (22–50).
- Rygiel, K. (2010), *Globalizing citizenship*. Vancouver-Toronto: UCB Press.
- Staub-Bernasconi, S. (2007), *Soziale Arbeit: Dienstleistung oder Menschenrechtsprofession? Zum Selbstverständnis Sozialer Arbeit in Deutschland mit einem Seitenblick auf die internationale Diskussionslandschaft*. Available at: www.zpsa.de/pdf/artikel_vortraege/StaubBEthiklexikonUTB.pdf (6. 6. 2014).
- Walters, W. (2009), Anti-political economy: cartographies of ‘illegal immigration’ and the displacement of the economy. *Cultural Political Economy*. London: Routledge (113–138).
- Zdravković, L. (2013), Možnost nemogočega – ali: »Ne bomo plačali vaše krize!«. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, XL, 251 (!No pasaran! Zapisi iz seminarja Antifa): 64–73.

Mateja Verdinek Žigon

URJENJE SOCIALNIH SPRETNOSTI PRI POUKU V SREDNJI ŠOLI

Analiza dobre prakse

Autorica opiše pomen negovanja socialnih spretnosti v srednjem izobraževanju in podrobneje opredeli, kaj obsegajo socialne spretnosti in zakaj so za dijake tako dragocene in koristne. Potem pa kot svetovalna delavka v šolski svetovalni službi opiše osebne izkušnje pri uvajanju predmeta urjenje socialnih spretnosti v šolski kurikulum. Analizira anketne odgovore dijakov, ki so imeli ta predmet (poučevala ga je sama). Ugotavlja, kaj so dijaki prepoznali kot koristno pri novem predmetu, kaj dijakom ni bilo všeč, kaj bi spremenili ter kakšen je bil odnos dijakov do novega predmeta na začetku, ob polletju in ob koncu šolskega leta. V sklepu navede nekaj predlogov za izboljšave in nadaljnje delo.

Gljučne besede: svetovalno delo, mladi, šola, kurikulum, socialno delo, mladostništvo.

Mag. Mateja Verdinek Žigon je univerzitetna diplomirana socialna delavka. Raziskovalno in pedagoško se ukvarja z mladostniki, še posebej z mladimi, ki imajo primanjkljaje v socialnih veščinah. Zaposlena je kot šolska svetovalna delavka na Šolskem centru Ravne, Srednja šola Ravne. Je študentka psihoterapevtske modalitete realitetna terapija. Kontakt: mateja.verdinek@guest.arnes.si.

SOCIAL SKILLS TRAINING IN SECONDARY SCHOOL: ANALYSIS OF GOOD PRACTICE

The author describes the importance of nurturing social skills in secondary education and specifies what social skills include and why are they so precious and useful for students. As a school counsellor in a school counselling service, she shares her personal experience with introducing the 'social skills training' course into curriculum. She analyses the questionnaire responses of students who have had this course (she was teaching it). The author concludes what the students recognised as useful in the new course, what did they dislike, what would they change and what was their reaction to the course at the beginning, after the first semester and at the end of the school year. Suggestions for improvements are proposed in the final part of the report.

Key words: counselling, young people, school, curriculum, social work, adolescence.

Mateja Verdinek Žigon, Master of social work, deals with the youth, especially young people who lack social skills. She is employed as a school counselor at School Center in Ravne, Ravne Secondary School. Furthermore, she is a student of psychotherapeutic modality Reality Therapy. Contact: mateja.verdinek@guest.arnes.si.

Pomen negovanja socialnih spretnosti v srednjem izobraževanju

Šolska svetovalna služba v vrtcu oziroma šoli pomaga in sodeluje z osnovnim namenom, da bi bili vsi posamezni udeleženci v vrtcu oz. šoli in vzgojno-izobraževalni ustanovi kot celota čim bolj uspešni pri uresničevanju temeljnega cilja, ki je optimalni razvoj otroka, ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, narodno pripadnost ter telesno in duševno konstrukcijo. (*Programske smernice* 2008: 14)

Svetovalna služba je interdisciplinarno zasnovana in obsega različne strokovne profile, kot so psiholog, socialni pedagog, socialni delavec. Znotraj omenjenih profilov si vsak posamezni svetovalni delavec prizadeva, da v skladu s svojo strokovno usposobljenostjo čim jasneje opredeli svoj vsakokratni prispevek v projektu pomoči in sodelovanja.

Naloge šolske svetovalne delavke na naši šoli obsegajo reševanje težav, povezanih z dinamiko v razredu, čim več osebnega dela z dijaki in vsakoletno načrtovanje in oblikovanje oddelkov. Izvedba zadnje naloge je večkrat zelo zahtevna, saj kot svetovalna delavka poznam samo tiste dijake, ki zaradi različnih potreb prihajajo k meni na pogovore. Ko je bilo treba načrtovati oddelke, sem se srečevala z dilemami, kako dijaku svetovati ob morebitnem prepisu, ponavljanju, če z dijakom doslej še nisem sodelovala (v delovnem odnosu). Zanašala sem se samo na njegovo pripoved in ocene učiteljev. Ugotavljala sem, da sem imela premalo informacij o vedenju dijaka. Tudi kadar je bilo treba reševati dinamiko v razredu, je bilo to težko zaradi nepoznavanja klime v razredu. Tudi če je bil narejen načrt izvajanja aktivnosti v razredu, je bilo težko dobiti proste

ure za izvedbo vaj. Dijake je težko spodbuditi, da bi ostajali na šoli po končanem pouku, znotraj pouka pa zaradi t. i. realizacije ur teh aktivnosti ni bilo možno izvesti pri kateri od drugih ur. Tudi pri individualni obravnavi sem začela pogrešati to, da ne vem, kako posamezen dijak funkcionira v razredu.

Delo svetovalne službe je tudi preventivno, organiziramo kontekste, v katerih se dijaki učijo primernega komuniciranja med seboj, do učiteljev in delodajalcev ter pozneje do potencialnih strank. Ugotavljala sem, da Slovenija v primerjavi s srednje- in vzhodnoevropskimi državami po nekaterih primerjavah zaostaja pri zagotavljanju infrastrukture za mlade, kot so mladinski centri in klubi, mladinska prenočišča in drugi objekti, ki so pomembni za neformalno vzgojo, izobraževanje in socializacijo mladih, sploh v manjših krajih.

V vsakdanjem življenju poudarjamo pomen telesnega videza in v šoli teoretsko znanje, večkrat pa pozabimo, da je treba razvijati tudi socialne spretnosti. Omogočiti dijakom enakomeren razvoj celovite osebnosti je prava umetnost. Dijaki morajo pridobiti izkušnje, iz katerih se lahko učijo, in dobiti možnost za prenašanje teh izkušenj na vsa področja življenja. V tem času se mladostnik še razvija in pridobiva pomembne izkušnje in znanje. Na tej podlagi si oblikuje prepričanja, ki ga vodijo v oblikovanje in negovanje odnosov.

Dijaki potrebujejo znanje za ravnanje v določenih situacijah, priučiti se morajo sprejemanja samega sebe in drugih, svojih čustev in drugačnosti.

Šola je prostor, kjer naj bodo vsi, učenci in učitelji, enako upoštevani in cenjeni, prostor, v katerem vsak obiskovalec začuti toplino, ljubezen, skrb in ustvarjalno energijo. Na šoli so učenci z različnimi potrebami in željami. Za nas, ki stopamo v ta prostor in delamo z dijaki ali mladostniki, je pomembno, da gledamo nanje celostno. In tako tudi poskušamo zadovoljiti njihove potrebe, čeprav se v šolah zaradi preobilice drugega dela večkrat pozabi na duševne potrebe učencev.

Socialne spretnosti vplivajo na vsa življenjska področja: zdravje, učenje, vedenje in odnose. Dijaki in mladi ljudje, ki so socialno spretni, imajo prednost na vsakem področju življenja, imajo več možnosti za srečno in produktivno življenje ter za obvladovanje miselnih navad.

Socialne spretnosti večinoma razumemo v kontekstu interakcije med posameznikom in drugimi ljudmi. So torej spretnosti, s katerimi posameznik uresničuje svoje namene in ki ga vodijo, da lahko zadovoljuje svoje potrebe v socialnem okolju.

Naj pojasnim besedno zvezo urjenje socialnih spretnosti (v uporabi je tudi izraz trening socialnih veščin). Beseda urjenje/trening namiguje na to, da gre za dril in nenehno ponavljanje nečesa, dokler tega ne usvojimo. Vendar gre pri urjenju socialnih spretnosti bolj kot za učenje norm in pravil za učenje razmišljanja o lastnem vedenju, za upoštevanje drugega posameznika (tistega, s katerim smo v odnosu) in za odgovorno ravnanje. Gre za skrb zase in za druge. Urjenje socialnih spretnosti omogoči posamezniku izkušnje zadovoljevanja lastnih potreb ob upoštevanju drugih, s katerimi je v odnosih. Omogoči mu prevzemanje odgovornosti zase in učenje samostojnega življenja. Omogoči izkušnjo grajenja in vzdrževanja socialnih mrež.

Rozman (2006) takole povzema cilje urjenja socialnih spretnosti:

- pomagati ljudem, da rešijo svoje trenutne težave;
- izboljšati njihove možnosti za spopadanje s težavami v prihodnosti;
- razviti nove in boljše možnosti za upravljanje z vsakodnevnimi stvarmi.

Dodaja še sposobnosti za pogajanje in sodelovanje z drugimi, ustrezno ravnanje z drugačnostjo, ustrezno ravnanje v konfliktnih situacijah, konstruktivno poslušanje drugih, pridobivanje informacij in izražanje svojih zamisli in mnenj. Temu lahko dodamo še obvladovanje stresa, poznavanje osnov bontona in javnega nastopanja.

Urjenje socialnih spretnosti se v Sloveniji izvaja večinoma na taborih, v okviru mladinskih dejavnosti ali v različnih pristočasnih dejavnostih, kamor se mladi vključujejo prostovoljno in glede na svoj interes. Treba pa bi bilo zagotoviti urjenje socialnih spretnosti širši populaciji mladih. To lahko naredimo, če z omenjenimi vsebinami oblikujemo nov predmet in ga vključimo v obvezni del šolskega predmetnika.

Oprti kurikulum šole je ena izmed novosti v prenovljenih slovenskih srednješolskih programih na področju srednješolskega strokovnega in poklicnega izobraževanja. Šola sama razpolaga z določenim številom ur in jih razporeja glede na potrebe gospodarstva, želje dijakov in staršev ter ugotovitve šole. Čačinovič Vogrinčič in sodelavci (1999) v *Izhodiščih kurikularne prenove svetovalne službe v gimnazijah, nižjih in srednjih poklicnih šolah ter strokovnih šolah in v dijaških domovih* opredeljujejo oprti kurikulum kot prostor za zadovoljevanje specifičnih izobraževalnih potreb gospodarskih panog, regij in posameznih socialnih skupin, kot so odrasli, osebe s posebnimi potrebami, narodnostne manjšine in drugi. Država določi 80 % vsebin oziroma ciljev izobraževalnih programov, šole pa naj bi v skladu s poklicnimi standardi na nacionalni ravni in v sodelovanju s socialnimi partnerji v regiji opredelile 20 % vsebin oziroma ciljev izobraževalnih programov.

Srednja šola v programih srednjega strokovnega in poklicnega izobraževanja ponuja dijakom splošno znanje, specifična strokovna znanja glede izbranega poklica in tudi športno vzgojo. Nikjer pa ni v okviru rednega izobraževanja srednješolske izobrazbe poskrbljeno za sistematično pridobivanje znanja, ki je nujno potrebno za uspešno funkcioniranje v življenju.

Kaj obsegajo socialne spretnosti

Gre za taka znanja: kako uspešno komunicirati, reševati konflikte, se bojevati proti stresu, graditi pozitivno samopodobo, opraviti pogovor za službo, se učiti, kuspješno javno nastopati, uspešno zadovoljevati svoje potrebe in razreševati stiske, ki nastajajo ob tem. Določene teme so vključene v druge predmete (npr. slovenščino, sociologijo ali psihologijo), vendar jim je namenjeno premalo časa ali so teme obravnavane le strokovno, teoretsko, brez prakse. Praksa pa je pri teh temah izjemno pomembna oz. ključna.

Predmet urjenje socialnih spretnosti zapolnjuje to vrzel v srednješolskem izobraževanju. Predmet sem zasnovala tako, da ga izvaja in poučuje svetovalni delavec, socialni delavec. Vanj vnaša elemente socialnega dela in vzpostavlja z dijaki socialnodelovni odnos.

Predmet je vključen v urnik, in sicer eno uro na teden. Pri predmetu je predvidena tudi ocena, ki je enakovredna ocenam pri vseh drugih predmetih. V kurikulumu je natančno opredeljen način pridobivanja ocene.

Program je uvrščen v primarno in sekundarno preventivo. Sekundarna preventiva je usmerjena na zgodnje odkrivanje težav, da bi jih preprečili. Primarno preventivo pa usmerjamo v preprečevanje osipa in izboljšanje razredne klime.

Pri delu so uporabljene sodobne metode učenja in poučevanja ter različne dejavnosti za spodbujanje in razvijanje podjetniških lastnosti.

Zaradi lažjega komuniciranja in sodelovanja je predlagana postavitve stolov v krog. Poudarek je na dvostranski besedni komunikaciji, da se informacije pretakajo v obe smeri. Zaželen sta pozitivni in negativni odziv. Žal je to v razredu, v katerem je veliko dijakov in ni možnosti delitve v skupine, to težko ali celo nemogoče. Takrat predlagam klasično postavitve klopi in večjo angažiranost učitelja pri vodenju pogovora.

Veliko pozornosti je namenjene tudi neverbalni komunikaciji.

Metode in oblike dela so čim bolj raznolike, aktivne, ustvarjalne, izhajajo iz učencev. Program vključuje individualno delo, delo v dvojicah, poudarek pa je na skupinskem delu. V skupini želimo ustvariti ugodno socialno klimo, da lahko povečujemo medsebojno zaupanje, samozavest in spoštovanje, zato spodbujamo projektno delo. Dijaki naj bi delali čim bolj samostojno.

V izvajanju programa bodo vključene ključne kvalifikacije: socialne spretnosti, učenje učenja, načrtovanje in vodenje kariere.

Program je razdeljen na 35 ur v srednjem poklicnem izobraževanju. Lahko se razširi glede na interes in potrebe dijakov in šole. Tudi vsebinski program v naslednjih letih lahko variira glede na izkušnje in interese vključenih dijakov.

Program izvaja šolski svetovalni delavec, socialni delavec, ki ima vlogo vodje, usmerjevalca, organizatorja, animatorja srečanj. Skrbi tudi za primeren prostor, zračnost, potrebno gradivo.

Teme v programu so prilagojene ciljem, ki bi jih želeli doseči.

Dijak:

- spozna pomen samopodobe;
- prepozna čustva in jih poimenuje;
- spozna in razume sebe in druge v socialnem okolju;
- razvija občutka za odgovorno ravnanje v različnih socialnih okoljih;
- razvija učinkovito sodelovanje;
- predstavlja in utemeljuje svoj pogled;
- razmišlja o svojih ciljih, razpoložljivih informacijah, načrtih, svojem znanju in sposobnostih;
- razvija zmožnosti vživljanja v drugačne poglede in upoštevanje drugih ljudi;
- razvija spretnosti za produciranje čim več novih idej in rešitev;
- uči se zaupati svojemu zaznavanju, tudi kadar je to drugačno od zaznavanja drugih;
- vadi miselne tehnike (brainstorming, asociiranje ...);
- spozna tehnike učenje učenja;
- razvija kritično mišljenje;
- razvija spretnosti aktivnega poslušanja;
- učinkovito in konstruktivno sodeluje v skupini/timu in dosega konsenz;
- samostojno in odgovorno prevzema, načrtuje, organizira in opravlja delovne naloge;
- spozna konstruktivno reševanje konfliktnih položajev;
- uči se učinkovito sporazumevati v različnih okoliščinah.

Izvedbeni kurikulum je sestavljen iz petih modulov:

1. spoznavanje, samopodoba, pravice in dolžnosti,
2. učenje učenja,
3. javno nastopanje, delovno okolje, komunikacija,
4. odnosi, reševanje konfliktov, bonton, stres,
5. projektno delo.

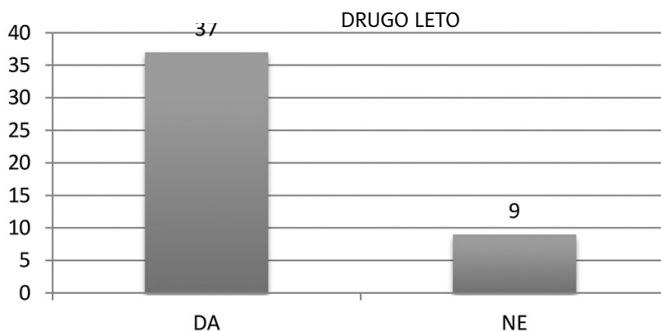
Profesor preverja dijakovo znanje s pomočjo delovnih listov, ki jih dijaki ob posameznih učnih temah rešujejo. Dijakom daje povratne informacije, spodbuja samovrednotenje doseganja ciljev in standardov znanja, pomaga jim načrtovati delo in razvija sposobnost za samoevalviranje. Učitelj preverja in ocenjuje doseganje ciljev in standardov znanja strukturirano ob koncu konferenčnega obdobja s testom. Test pokaže, koliko so usvojili določeno snov.

Analiza ankete: mnenje dijakov o predmetu

Mnenje dijakov sem zbirala s pogovorom in anonimno anketo med šolskim letom in ob koncu pouka.

Na vprašanje, ali bi dijaki tudi drugo leto izbrali ta predmet, če bi jim bil ponujen, so odgovarjali pisno z anonimnim anketnim listom. Odgovorilo je 46 dijakov.

Graf 1: Odločitev o izbiri novega predmeta tudi v naslednjem letu.

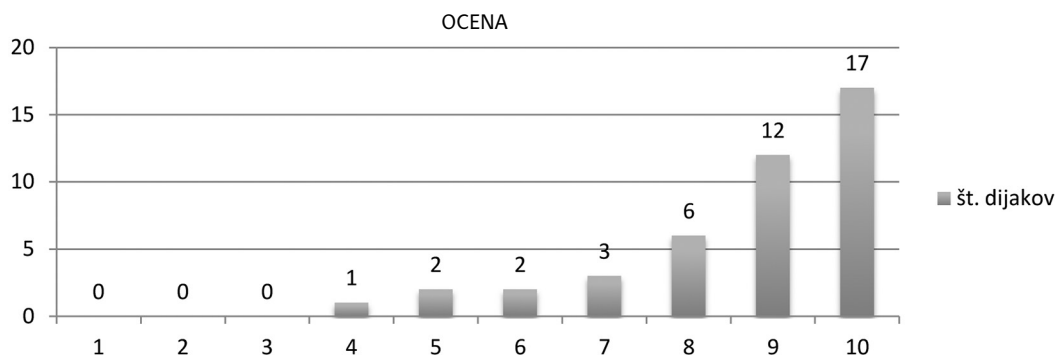


Sedemintrideset dijakov ali 80,43 % je odgovorilo, da bi predmet izbrali tudi drugo leto, če bi imeli to možnost, 9 dijakov (19,56 %) pa, da predmeta drugo leto ne bi izbrali.

Novi predmet oz. obravnavane vsebine novega predmeta se dijakom zdijo koristne. Dijaki, ki že imajo izkušnjo z novim predmetom, bi ga prostovoljno izbrali tudi drugo leto, če bi jim bil ponujen.

V nadaljevanju so dijaki odgovarjali na vprašanja o koristnosti vsebin novega predmeta in novi predmet tudi ocenili, od 1 (najmanj) do 10 (največ). Dobili so navodilo, naj ovrednotijo predmet na splošno; kako so se počutili in kako ocenjujejo uvedbo takšnega predmeta na urnik.

Graf 2: Številčna ocena novega predmeta.



Dijaki so predmet ocenili s povprečno oceno 8,7. Z oceno 8, 9 ali 10 je predmet ocenilo kar 81 % dijakov. Največ dijakov je predmet ocenilo z 10 (17 dijakov). Dvanajst dijakov je dalo predmetu oceno 9. Šest dijakov se je odločilo za oceno 8. Najnižja ocena je bila 4 in dal jo je en dijak. To je bil tudi dijak, ki je dejal, da predmeta drugo leto ne bi imel. Po dva dijaka sta se odločila za oceni 6 in 5.

Analiza med dijaki kaže na veliko zadovoljstvo z novim predmetom.

Potem so dijaki odgovarjali na vprašanja o koristnosti novega predmeta.

Graf 3: Kaj so dijaki prepoznali kot koristno pri novem predmetu?



Odgovori o koristnosti novega predmeta so glede na število odgovorov prikazani še v preglednici 1.

Preglednica 1: Kaj so dijaki prepoznali kot koristno pri novem predmetu?

Kaj se ti je zdelo koristno ali ti je bilo všeč?	
naučil sem se, kako se lažje učiti	15
vse	14
način dela	10
naučil sem se bolje sporazumevati z drugimi	7
javno nastopanje	5
teme, ki smo jih obravnavali	3
naučil sem se primerne obnašanja v razredu	3
profesorica je bila super	3
znanje za vsakdanje življenje	3
delovni listi	3
učenje obnašanja	2
naučil sem se, kako se predstaviti	2
s pomočjo novega znanja sem pridobil boljše ocene pri predmetih	2
izgubil sem strah pred nastopanjem	1
naučil sem se veliko novega o sebi	1
aktualne teme	1

Med različnimi odgovori dijakov na vprašanje, kaj jim je bilo všeč pri novem predmetu, izstopata dva, in sicer poudarjajo predvsem pomen vsebin, ki so jim pomagale učiti se učenja. Sama sem med letom ugotavljala, da se dijaki ne znajo učiti, saj se marsikateremu v osnovni šoli ni bilo treba. Ko so se začeli učiti, pa so bili izgubljeni, saj niso vedeli, kako naj se tega lotijo.

Pomembne se jim zdijo še vsebine, ki so povezane s pridobivanjem znanja za življenje, na primer izboljšanje lastnega sporazumevanja, boljše javno nastopanje, odprava treme. S temi vsebinami so dijaki izboljšali samopodobo in pridobili samozavest.

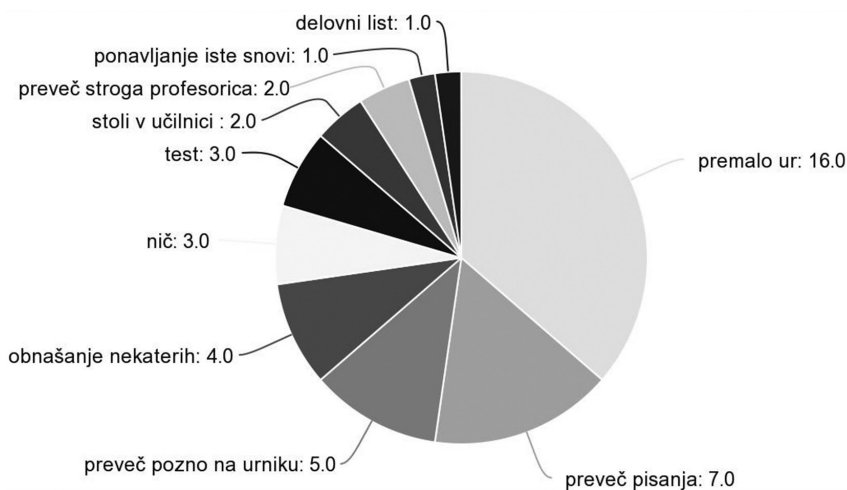
Pomembno je, da mlad človek pridobiva vedenja o samem sebi, prepoznava lastne meje ravnanja in ga načrtno spreminja.

Veliko dijakom je bilo tudi všeč vse, kar smo delali in obravnavali. Spodbudno se mi je zdelo tudi, da imajo občutek, da so izvedeli veliko koristnih stvari.

Tretji najpogostejši odgovor je povezan z metodami dela, saj dijaki poudarjajo način dela.

Dijaki so odgovorili tudi na vprašanje, kaj jim ni bilo všeč. Njihova mnenja (zapisali jo jih 44) so prikazana v grafu 4 in preglednici 2. Vsak dijak je lahko zapisal poljubno število mnenj.

Graf 4: Kaj dijakom ni bilo všeč pri novem predmetu?



Njihova mnenja niso vezana na vsebino, ampak vrednotijo objektivne in subjektivne okoliščine izvedbe novega predmeta; na primer število ur predmeta, urnik, šolsko pohištvo ter metodiko in didaktiko poučevanja.

Preglednica 2: Kaj dijakom ni bilo všeč pri novem predmetu?

Kaj ti ni bilo všeč?	
premalo ur	16
preveč pisanja	7
preveč pozno na urniku	5
obnašanje nekaterih	4
nič	3
test	3
stoli v učilnici	2
preveč stroga profesorica	2
ponavljanje iste snovi	1
delovni listi	1

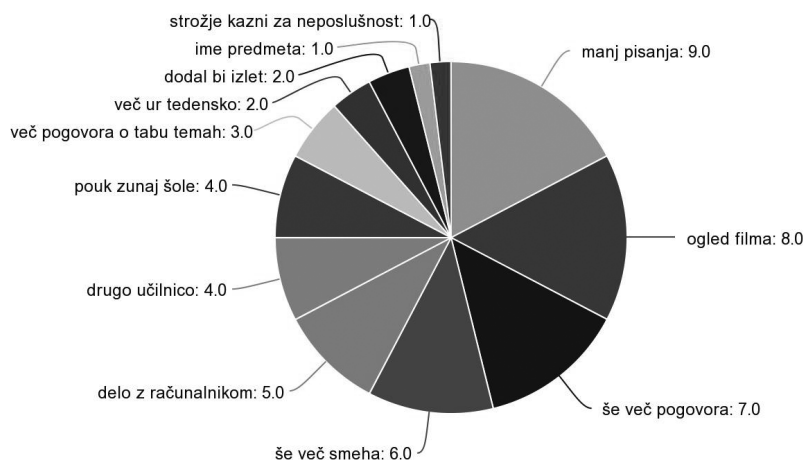
Dijaki so menili, da je novemu predmetu namenjenih premalo ur – takih odgovorov je 36 %. Drugi najpogostejši odgovor (16 %) je bil preveč pisanja. Glede na to, da v prvem letu poučevanja novega predmeta zanj ni bilo pripravljenih gradiv, so dijaki v resnici veliko teoretskih izhodišč ob obravnavi snovi zapisovali. To se bo v prihodnje spremenilo z nastankom učbenika in delovnega zvezka, saj bodo lahko teorijo sistematično spoznavali ob delovnem gradivu.

Tretji najpogostejši odgovor (11 %) je povezan s časom izvajanja novega predmeta. Dijakom se je zdel neprimeren, ker je bil na urniku prepozno. Devet odstotkov dijakov je menilo, da je moteče obnašanje drugih. Manjše število mnenj se nanaša še na nezadovoljstvo v zvezi s pisnim ocenjevanjem, prestrogo učiteljico in stoli v učilnici. Ponavljanje iste snovi in delovni listi pomenijo 0,4 % vseh mnenj.

Kljub navodilu, naj dijaki zapišejo samo negativne stvari in da je te moč vedno najti, so trije dijaki (0,7 % vseh mnenj) odgovorili, da jih nič ni motilo.

Za uvedbo novega predmeta v predmetnik tudi v prihodnje je pomemben tudi odgovor dijakov na vprašanje, kaj bi novemu predmetu spremenili oziroma dodali. Zapisali so 46 mnenj.

Graf 5: Kaj bi dijaki spremenili ali dodali pri novem predmetu?



Preglednica 3: Kaj bi dijaki spremenili ali dodali pri novem predmetu?

Predlogi sprememb	
manj pisanja	9
ogled filma	8
še več pogovora	7
še več smeha	6
delo z računalnikom	5
drugo učilnico	4
pouk zunaj šole	4
več pogovora o tabu temah	3
več ur tedensko	2
dodal bi izlet	2
ime predmeta	1
strožje kazni za neposlušnost	1

Odgovori so se delno pokrivali z odgovori na vprašanje, kaj jim ni bilo všeč. Predlagali so spremembe v objektivnih okoliščinah, v metodiki in didaktiki dela.

Predlogi v zvezi z objektivnimi okoliščinami poudarjajo pomen kraja izvedbe predmeta – želijo si drugo učilnico oziroma bi imeli pouk zunaj šole (20 % mnenj). Preostali trije predlogi so povezani s številom ur novega predmeta (želeli bi jih več). Eno mnenje pa je, da bi se novi predmet preimenoval.

Predlogi v zvezi z metodiko obsegajo 67 % mnenj in vključujejo manj pisanja, več pogovora, delo z računalnikom, ogled filma in izlet. Tri mnenja so povezana z vsebino, in sicer bi izbrali še več pogovora o tabu temah.

Zanimivo je mnenje o smehu (13 % mnenj), ki pove, da je bil ta pri novem predmetu že navzoč in si ga dijaki želijo še več. Predlog kaže na potrebo mladostnika po sprostitvi tudi znotraj izobraževalnega procesa. Če sta dijak in učitelj sproščena, je komunikacija lažja, zaupanje je večje, posledica tega pa je boljši uspeh pri reševanju težav oziroma tudi boljši učni uspeh. Tudi predlog o strožji kazni za neposlušnost zadeva didaktiko poučevanja. Kaže na to, da imajo tudi dijaki radi red in disciplino v razredu.

Kakšen je bil odnos dijakov do novega predmeta na začetku, ob polletju in ob koncu šolskega leta?

Prvi pogovor z dijaki je potekal že pri prvi učni uri, ko so se seznanili z vsebino novega predmeta. Predstavljeni so jim bili cilji, ki jih bodo morali doseči za pozitivno oceno, in tudi posredni cilji, ki jih z uvedbo predmeta želimo doseči na šoli.

Pričakovanja, ki so jih navedli dijaki:

- da se bom naučil boljšega vedénja,
- da se bomo imeli dobro,
- da se bom naučil, kako komunicirati z uradnimi osebami,
- da bo veliko zabave,
- da bo hitro minilo,
- da ne bo veliko snovi,
- da ne bomo veliko pisali,
- da ne bodo težke kontrolne naloge.

Strahovi oziroma dvomi dijakov:

- nenapovedano spraševanje,
- nesramna učiteljica,
- neopravičene ure.

Veliko dijakov strahov sploh ni navedlo.

Pričakovanj glede same vsebine ni bilo veliko, predvsem jih je zanimal način dela. Zanimivo se jim je zdelo tudi to, da jih učitelj sprašuje po njihovih željah glede načrtovane snovi, zato so bili njihovi odgovori skopi. Vprašanja, ki so jih navedli:

- kako punco povabiti ven;
- kako pravilno komunicirati;
- kaj narediti, če ti smrdi iz kanalizacije.

Nekateri odgovori kažejo tudi na to, da vprašanja niso vzeli resno.

Poleg tega so na začetku leta navajali, da jim ni všeč predmet, ker so še eno uro dlje na šoli, in da se bodo morali še en predmet dodatno učiti, pisati in zanj delati naloge.

Ob koncu prvega konferenčnega obdobja oziroma ob polletju sem ponovila pogovor o pričakovanih in zadovoljstvu s temami in izvajanjem učnih ur.

Dijaki so že začeli sami predlagati teme, ki bi jih želeli obravnavati. Odpor se je zmanjšal. Navajali so, da so se veliko naučili in da so pridobili znanje, za katero ocenjujejo, da jim bo v življenju koristilo. Slišala sem konkretnjša vprašanja o vsebini, ki bi jo še želeli obravnavati: želim se bolje razumeti s profesorji, kaj lahko storim? Nočem, da bi se z dvigovanjem rok zameril drugim, kaj lahko storim? Kako se lahko uprem vrstnikom, ki me prepričujejo, naj kadim? Rad bi se naučil bontona na zmenku. Kako naj se učim matematiko?

Pohvalili so način dela. Všeč jim je bilo to, da smo se veliko pogovarjali in zagovarjali svoje mnenje. Všeč sta jim bili tudi skupinsko delo in izkustveno učenje s socialnimi igrami. Še vedno pa se jim je zdelo preveč pisanja.

V pogovoru ob koncu šolskega leta so izrazili nekaj mnenj, ki jih v anketnem vprašalniku ni razbrati. Navedli so, s katerimi vsebinami bi razširili novi predmet, in sicer: iskanje zaposlitve, kako zavrniti prijatelja, ko me nagovarja za stvari, ki jih nočem početi.

Sklepi

Osnovna težnja organizma je težnja k rasti, razvoju in težnja k vzpostavljanju notranjega ravnovesja, homeostaze. Ob slehernem porušenju ravnovesja se pojavi potreba, zadovoljitev te potrebe vodi k ponovnemu vzpostavljanju notranjega ravnovesja. (Žorž 1999: 163.)

Pomembno se mi zdi, da imajo mladostniki v okviru rednega pouka dostop do informacij, s katerimi bi si lahko pomagali pri zadovoljitvi teh potreb, in hkrati priložnost za učenje o komunikacijskih vzorcih, reševanju težav, določanju ciljev in drugih vsebin, ki jih prepoznajo kot koristne.

Žorž (*op. cit.*) poudarja, da se v komunikaciji z drugimi ljudmi vzpostavljajo povsem novi odnosi, posameznik spoznava socialne vloge in odnose, ki niso vselej namenjeni zadovoljevanju njegovih osebnih potreb. Pojavijo se potrebe po druženju, oblikovanju socialnih odnosov, sodelovanju, ustvarjanju ipd. Čustva so pomemben del človekove osebnosti in med odraščanjem se v zvezi s čustvi razvije veliko potreb po izražanju, preverjanju, prepoznavanju vseh čustev. Nezadovoljena potreba v človeku povzroči stisko.

Žorž (*op. cit.*) navaja, da je stiska doživljanje stanja, v katerem je katerakoli potreba nezadovoljena. Stiska sama po sebi ni škodljiva ali koristna, ni ne pozitivna ne negativna. Mobilizira mladostnikovo energijo, da nekaj naredi za zmanjšanje stiske. Lahko bi rekli, da so stiske, ki jih mladostnik lahko reši, koristne, saj se tako uči in pridobiva dragocene izkušnje. Škodljive pa so stiske, ki jih mladostnik ali otrok ni sposoben razrešiti. Stiske so del življenja in se jim ni mogoče izogniti, zato je pomembno, da otroke in dijake naučimo, kako te stiske razreševati in kje poiskati pomoč, ko postanejo stiske prehud zalogaj.

Sola je za učence in tudi za učitelje velikokrat zelo stresna. Tudi stres sam po sebi ni ne dober ne slab. Težava se pojavi, kadar postane stres za posameznika neobvladljiv. Spretnost obvladovanja stresa je sposobnost, da znamo najti ravnovesje med zunanji dražljaji in našimi odzivi nanje. Obvladljiv stres nas lahko navdaja z delovno energijo in nas motivira.

Menim, da se tudi učitelji pri svojem vsakodnevnem delu srečujejo s številnimi težavami v razredu: slabi medosebni odnosi, nestrpnost, nezdrava tekmovalnost, pomanjkanje motivacije za delo, disciplinske težave pri pouku, neprimerna komunikacija ipd. Pri rednem pouku pa je premalo časa, ki bi ga lahko posvetili tej problematiki; vsebine učnih načrtov, ki jih morajo upoštevati, so namreč zelo obširne. Zato se mi zdi pomembno dvoje: da imajo dijaki priložnost in

možnost izpopolnjevati se tudi na osebni ravni v času šolskega pouka (z znanjem, pridobljenim pri novem predmetu, lažje oblikujejo in negujejo medsebojne odnose na šoli in zunaj nje) in da so vsebine novega predmeta predstavljene tudi učiteljem (učitelji lahko pomembno pripomorejo k večjim učinkom novega predmeta).

Novi predmet vsebuje teoretsko znanje, ki ga je treba prek šolskega leta preverjati in uporabljati v praksi. Tako je tudi delo načrtovano; krajšemu teoretskemu delu sledi več praktične obravnave in to je dijakom zelo odgovarjalo. Tudi sama vidim vrednost projekta, saj so učinki dela hitro vidni – kot svetovalna delavka sem imela možnost opazovati, kako obravnavani dijaki sodeluje pri pouku, kako izvaja in upošteva navodila, kako navezuje stike s sošolci.

Novi predmet so dijaki zelo dobro sprejeli, saj bi ga večina izbrala tudi naslednje leto, če bi jim bil ponujen. Tudi njegove vsebine so ocenili kot koristne in pri tem poudarili predvsem znanje o tem, kako se učiti. Pomembne so jim tudi vsebine, ki so povezane s pridobivanjem znanja za življenje, saj izboljšujejo človekovo samopodobo.

Dijakom je pomemben kraj izvajanja novega predmeta. Ker vsebine niso vezane na učilnico, bi lahko poiskali nov prostor, ki bi bolj motiviral delo oziroma omogočil pristnejši stik med učiteljem in dijakom, npr. učilnica v naravi. Določene vsebine se lahko povežejo z obiskom kulturne ustanove ali javnih dogodkov – te bi lahko povezali z določeno vsebinsko problematiko in učenjem različnih socialnih vlog.

Smiselno bi bilo določiti število ur v učnem načrtu novega predmeta, ki bi jim dijaki izbrali vsebino, in sicer v drugem polletju, ko so njihovi predlogi bolj konstruktivni. Torej gre za fleksibilni učni načrt. Večkrat namreč ni možno upoštevati učnega načrta, saj se med učnim procesom zgodijo nepredvidene situacije, ki imajo prednost in jim je treba posvetiti celo šolsko uro (pogosto manjkanje dijakov, neprimerno vedenje, konflikti z učitelji ipd.)

Praksa izvajanja novega predmeta že kaže na pomembne oziroma koristne vsebine, ki jih je treba obdržati in jim nameniti še več pozornosti (npr. komunikacija, javno nastopanje, karierna orientacija).

Uvedba novega predmeta delno rešuje vsakodnevne dijaške stiske, ki so povezane s šolskim življenjem in življenjem na sploh. Temu naj bo prilagojena tudi njegova vsebina.

Pozornost je treba nameniti didaktiki poučevanja, ki sicer zahteva spoštljivost in red, a hkrati sproščenost.

V poučevanje je treba vnesti veliko metodološke raznovrstnosti, a dati prednost pogovoru, katerega pomen dijaki najbolj poudarjajo.

Treba je preišljeno izdelati delovno gradivo, zaradi lažje obravnave teoretskih vsebin.

Dobro bi bilo, če bi delo pri novem predmetu potekalo v manjših skupinah, da bi se lahko intenzivneje ukvarjali tako s socialno kot učno problematiko posameznikov s praktičnimi vajami, socialnimi igrami ipd. Če bi oddelk razdelili na dve skupini, bi tako lažje izvedli praktične vaje, jih povezali s teoretskimi izhodišči in si zastavili drugačno metodologijo dela (skupinsko delo, delo v krogu, igra vlog, spoznavanje problematike prek filmov ipd.), vendar bi s tem izgubili tedensko srečevanje z dijaki. Lahko pa bi vendarle to delitev upoštevali pri praktičnih vajah, ki bi sledile skupnim teoretskim uram.

Viri

Čacinovič Vogrinčič, G., Bregar-Golobič, K., Bečaj, J., Pečjak, S., Resman, M., Bezič, T. (1999), *Izhodišča kurikularne prenove svetovalne službe v gimnazijah, nižjih in srednjih poklicnih šolah ter strokovnih šolah in v dijaških domovih*. Ljubljana: Strokovni svet RS za splošno izobraževanje.

Programske smernice (2008), *Program srednješolskega izobraževanja*. Ljubljana: Svetovalna služba v srednji šoli.

Rozman, U. (2006), *Trening socialnih veščin*. Nova Gorica: Educa.

Žorž, B. (1999), *Mladi med željami, pasivnostjo in (ne)smislom*. V: Žebovec, I., Erjavec, M. (ur.), *Mladi, ulica, prihodnost – sodobne oblike revščine mladih: zbornik predavanj*. Ljubljana: Salve (88–110).

FESTIVAL »ZBÜJDI SE!« 2014

Člani Pomurskega društva za krepitev socialnega dela smo letos že peto leto zapored pripravili festival »Zbüjdi se!«. Osrednji temi sta bili prostovoljstvo in socialna vključenost. Hoteli smo prebuditi osnovnošolce, ki poletne počitnice po navadi preživijo za zidovi hiš in pred računalniki, da pridejo v mestni park Murska Sobota in tam teden dni spoznavajo drugačnost ob druženju z vrstniki in ustvarjajo na inovativnih delavnicah. Prebujali smo tudi srednješolce, študente, ki so kot prostovoljci pomagali na festivalu. Mladi se z uporabniki socialnovarstvenih organizacij ne družijo pogosto in drugačnost jih velikokrat straši in jim zbuja začudenje.

Prebujali pa smo tudi lokalno okolje. Na enem mestu smo zbrali osnovnošolce, otroke s posebnimi potrebami, srednješolce, študente, otroke iz vrtca, uporabnike socialnovarstvenih organizacij (osebe z ovirami v duševnem razvoju, stanovalce dveh domov za stare iz Pomurja in člane romskega društva). Vsi drugačni, vsi posebni, vsi enkratni in vsi zelo potrebni za soustvarjanje sprememb v družbi. V Prekmurju je v zadnjih letih veliko podjetij in tovarn zaprlo vrata, zato na festivalu vztrajamo pri brezplačni udeležbi za vse obiskovalce festivala. Zelo pomembno se nam zdi, da omogočimo udeležbo na festivalu vsem, ki si tega želijo.

Festival »Zbüjdi se!« smo letos razdelili na tri dele. Prvi del so bile dopoldanske delavnice za osnovnošolske otroke. Prostovoljci so pripravili in vsak dan izvedli socialno, permakulturno, likovno, športno delavnico in knjižnico na prostem. Kar 70 otrok je vsak dan v spremstvu prostovoljcev ustvarjalo na delavnicah, na katerih so se pomešali v skupinah s prostovoljci in uporabniki socialnovarstvenih organizacij. Štiri ure ustvarjanja na dan jim je hitro minilo in med njimi so se spletla prijateljstva. Marsikateri otrok je bil v petek, zadnji dan festivala žalosten, ker se je festival končal.

Popoldanski del festivala je obsegal vsakodnevno intervizijo med prostovoljci. Razpravljali smo o dopoldnevu, skupaj iskali rešitve za nastale težave in soustvarjali potek festivala. Izvedli smo dve razpravi. Prva je bila o usklajevanju poklicnega in družinskega življenja. Na njej je vodja medgeneracijske hiše, Hiše sadeži družbe, povedal, kako on usklajuje poklicno in družinsko življenje in kaj so njegove prioritete pri usklajevanju. Druga razprava je potekala v znamenju permakulture in je imela naslov »ozelenitev Murske Sobote«. Popoldne smo pripravili tudi gledališko predstavo ter jogo za otroke in odrasle.

Z večernim programom, ki je tretji del festivala, smo popestrili dogajanje v mestu. Pripravili smo večer vina in literature, ogled zvezdnih utrinkov, kino pod zvezdami in koncert. Festival »Zbüjdi se!« je trajal od 11. do 16. avgusta 2014 in je potekal kot »tabor prostovoljstva«. Štirideset prostovoljcev, kolikor nas je pripravljalo festival in sodelovalo pri njem, smo teden dni živeli skupaj. Spali smo v telovadnici osnovne šole, sami smo si pripravljali zajtrk, kosila, sami smo organizirali delavnice in celoten potek festivala. Povezali smo se, si pomagali in soustvarjali prijetno ozračje, da se je vsak počutil dobrodošlega.

Glavni organizator festivala je bilo Pomursko društvo za krepitev socialnega dela. Člani društva smo večinoma študenti in študentke socialnega dela, socialni delavci in delavke ter drugi, ki podpirajo naše poslanstvo in vizijo društva. Vsako leto se nam pri organizaciji festivala in drugih aktivnostih pridružijo še sorodna društva iz Pomurja in preostalega dela Slovenije. Društvo organizira projekte za študente na Fakulteti za socialno delo, glavni del projektov pa je usmerjen v Pomurje. Med odmevnejšimi so poleg festivala »Zbüjdi se!« še delavnice socialnega vključenja na Osnovni šoli IV Murska Sobota (osnovni šoli s prilagojenim programom).

Festival je inovativen projekt prostovoljstva in socialne vključenosti v Pomurju. Pred petimi leti smo prvi začeli mlade Pomurce seznanjati z drugačnostjo na tak način. V vseh teh letih smo

spoznavali svet slepote, gluhotе, svet življenja oseb s težavami z duševnim zdravjem, oseb z intelektualnimi ovirami, vsakdan oseb na vozičkih, brezdomcev, življenje stanovalcev domov za stare. Javno smo na razpravah govorili o položaju brezdomcev v Pomurju, o drogah, konoplji, dolgotrajni oskrbi, spremembah socialne zakonodaje, arhitekturnih ovirah v lokalnem okolju, stigmah in tabujih. Izvedli smo živo knjižnico, ki je leta 2013 kot prvi tak primer v Pomurju omogočala spoznati in »prebrati« ljudi z različnimi življenjskimi zgodbami, stili in izkušnjami. Vse to počemo na vključujoč, soustvarjalen način, ob upoštevanju raznovrstnih mnenj in odzivov iz okolice.

Medgeneracijsko sodelovanje je pomemben dejavnik festivala že od začetka. Na enem izmed preteklih festivalov smo razdeljeni v delovne skupine na terenu izvajali socialne akcije. Med drugim je delovna skupina »stari« obiskovala na domovih stare ljudi, ki živijo sami. Seznam ljudi smo dobili s pomočjo pomurskih centrov za socialno delo in društev upokoјencev. Na domovih starih ljudi smo urejali okolico hiš, vrtove, pospravljali hiše, pleskali in se seveda družili z njimi. Istega leta smo organizirali razpravo o medgeneracijskem sodelovanju, v kateri smo predstavili naše socialne akcije. Stari in strokovni delavci so poudarili, da bi si želeli takšno pomoč tudi med letom, ne zgolj tisti teden, in porodila se je ideja o učni bazi.

V študijskem letu 2014/2015 je Pomursko društvo za krepitev socialnega dela že tretje leto učna baza na Fakulteti za socialno delo. Namen učne baze, ki jo opravljajo študentje v prvem in drugem letniku študija, je organizirati socialno mrežo pomoči v njihovem domačem okolju za stare v Pomurju. Individualno delo študenta obsega druženje z eno ali več starejšimi osebami vse študijsko leto, proti koncu opravljanja prakse pa študentje poiščejo prostovoljko/prostovoljca, ki bo druženje z osebo nadaljeval. Uvrstitev med učne baze je pomemben dosežek našega društva.

Festival »Zbūjdi se!« je doživel velik medijski sprejem. O njem so poročali tako lokalni kot nacionalni mediji. To nas zelo veseli. Letos je bilo največ otrok, ki so se vsak dan vključevali v delavnice. To razumemo kot potrditev, da delamo dobro, da smo postali prepoznavni, da nam starši zaupajo in v našem festivalu vidijo pridobitev pomembnih izkušenj za njihove otroke s spoznavanjem drugačnosti. Pri vseh aktivnostih v društvu nas vodi slogan festivala: »Zbūjdi se! – Ne pusti času, da te obrača!«.

Več o festivalu lahko preberete na uradni spletni strani festivala (www.zbujdi.se) in na spletni strani Pomurskega društva za krepitev socialnega dela (www.pdksd.si).

Patricija Vidonja

Ob koncu festivala »Zbūjdi se!« 2014



Ulla-Maija Takkunen

OUTREACH YOUTH WORK

Finding invisible lonely young people

Ulla-Maija Takkunen is a Senior Lecturer, a psychologist, MA, and a coordinator of international affairs at the Department of Social Services, Tampere University of Applied Sciences, Finland. She's particularly interested in disability studies and rehabilitation. In May/June 2014 she participated in the 'From farm to fork: food self-sufficiency as social right' Erasmus Intensive Programme in Ljubljana, organised by Faculty of Social Work, University of Ljubljana, where professors and students from ten European countries joined forces to find innovative and sustainable solutions for current burning social issues. In her lecture she pointed out the importance of incorporating young people with diminishing social skills back into society.

At your presentation you were talking about the need of finding young people that are kind of invisible, left behind and forgotten in a society, youngsters that nobody really bothers about. Why do you think this is important for social work?

It is very important for two main reasons. On the one hand we're fighting for human values and human rights, but also, on the other hand, because if we count all the expenses related to them, it's very expensive. A person who is lost, left behind or marginalised, is a cost for psychiatric care, prison, lawyers or police. You can count in even suicide, as emergency care and different kinds of services and facilities for this kind of persons should also be taken into consideration. Actually, it's possible to count in Euros how expensive an excluded person is for society.



Photo: Thomas Schulze

So a good society can't afford to eliminate such people?

Exactly. On the one hand, it is a question of human rights, but on the other hand it's a question of money. Because we're losing tax-payers' money and human resources.

Can you tell us more about how did you find hidden young people who are forgotten? What did you do?

Firstly, the general approach was to count how many they are. One person from the Ministry, Erik Häggman, was finding statistics and making comparisons with them. Some people are in psychiatric care, prison etc. and he found that there is a big number of young people who aren't in any statistics. It took him one year to count their number. It was very important for us because our Ministry kept saying that there are not many people who are lost, because our service system is good. So we were thinking that they were inside some kind of services. But when Erik wanted to count these persons, they were not found in any statistics. So it was a very basic thing to get the numbers.

In the first place there were a lot of arguments that he wasn't counting right. The number was big. Of course there could have been some mistakes. So the first phase was to get the numbers.

We wanted to check out the situation in Tampere. Again we were looking at the statistics: how many young people drop out from basic education, how many are in vocational education. We were phoning the headmasters of vocational institutions and asking how many young people are actually there. You know, their names are on the list, but they are not actually there. Then we went to discuss it with fire fighters because they know where young people are hiding or staying overnight, they have to know it in case of fires and so on. We were also discussing it with the police but they don't know as much as fire fighters.

We also talked with social workers, but they're not very good informants because they're busy with clients who are already in the system. They don't know about persons who don't come to their offices.

Then we were thinking that these people do exist somewhere and we thought that they are in the streets or in hidden places known by fire fighters, but then, surprisingly, we found out that they were not in the streets. They just disappeared, they are totally invisible. When I was young, lost young people were in gangs in the streets, but here this wasn't the case. So it's very difficult to find them. But we put a lot of effort to hang around in some neighbourhoods: just standing there and seeing who's coming in and out is important. We were also talking with other young people about who's living where. After all Tampere is a small place so it's not too difficult to find out.

Can you describe a typical invisible young person?

They stay at home. At first sight it might not be such a big problem, but after a year or two they begin to be so shy and so isolated, that they don't know anyone. They don't know how to go for example to a swimming hall or a shopping centre or a cafeteria. They're characterised by a total lack of social skills. They know that they are left behind and they become ashamed as they're not involved in any activities. And when they are older, they're slowly forgetting how to behave in a cafeteria.

They live alone and obviously don't have partners.

No partners. Maybe only family, mother and father telling them to go out and find education opportunity etc., but this in turn only makes them more and more ashamed. In my mind this is not a psychiatric problem at first. It's a social one. But in the end it becomes a psychiatric problem. In daytime they're so ashamed that they're indoors and alone, that they prefer to live at night. At night at least they have the feeling that there are also some other lonely people somewhere. Their daily routine has been turned upside down. You have to take this into account: if you want to try to find them you have to go out very early in the morning or very late in the evening. During daytime you just can't find them, as they're asleep.

If I understand correctly, they're not looking for jobs and are just dependent on their family like big small children?

Exactly. In one Finnish survey researchers were asking young people about the quality of their life. I asked researchers what kind of interviews were they doing and at what time. They were making interviews by phone and in the morning. In that time you don't find 'invisible' young people. If they have a phone, they don't answer. So they are out of the statistics. It is very little knowledge available about these persons. Our street work was carried out in a very small scale. We only discovered that this phenomenon exists. And we went to the Ministry and described what we had found out, and after two years they're now finding more and more money for our outreach youth work. They have also developed better methods than those we were using at the beginning. At the beginning we didn't know what we're looking for. We were looking for gangs and street children. We didn't know that they're actually living indoors.

If you manage somehow to find them, what's the proper way to get them out?

The answer is always: go where they are. Stay for a while inside with them and say: follow me, come out. Seat down and discuss and make a contact. The process might be sometimes

slow. And show respect for the person, don't blame them: 'Now, finally, I've found you and you have to change your life style!'

This might be the first time that they experience somebody is paying attention to them outside family.

Yes. We have found something important: when we're trying to find a person and then we finally find him or her, we should not give him or her the address where to go. This is not the way. In the first phase you need just to be together with the person. You know, seat together and have a cup of tea.

Without judgements, of course.

Yes. Only later you can ask, would you like to go out with me. First nurture trust. In the end it's not very difficult to get them out if you're doing it slowly enough. But make sure you attend an activity center together. For example, you can say, tomorrow at ten o'clock I'll come and we'll go there together. And stay for a week together and then find more contacts. Sometimes social workers try to change a person too early, but in that case they lose the person.

It means that social workers should have excellent social intelligence. They should be very sensitive. It's a delicate question, not to be too interfering but at the same time you need to be very welcoming. It's hard, isn't it?

It sounds easy and in a way it is, but at the same time it's quite difficult. It's easy to make a mistake.

It's easy to have I-know-better-attitude. So you have to be humble and very understanding. How do you prepare social workers for such a tough job?

A good question. They have to be educated. Well, not all of them. I know very good social pedagogues who don't have a proper formal education, but they are such good personalities. But it's better to have education. The more you know, the more humble you get, since you learn to know that there could be so many layers in life. You never know what will happen.

Do you have any figures about how many young people are there successfully 'dragged' out from their little holes and doing better freed from isolation?

In the first phase when we were counting how many people 'disappear', we found out that around every 18th young person is 'missing'. It's a lot of people. I don't have statistics how successful our work has been. But I know that the statistics do exist because the Ministry is counting it and I know the programme is successful. That's the reason why they're giving us more money.

Are we talking more about young men or young women?

Predominantly men. It's a bit funny: the situation is the same in psychiatric care and in prisons. The missing persons are men.

Would you relate this group of people with higher suicide rate?

Yes. Young men tend to kill themselves more often than women.

How do you explain such an asymmetrical balance between young men and young women?

It has been discussed in Finland, that in our education system girls are doing better. It's a lot of reading and writing and girls are just better at it. Our vocational schools used to be more practically oriented than they are now. In old days the students were just repairing a car and that was it, but nowadays they are first making a written plan, doing some practical things and then again writing a report. Reading and writing abound. It's excellent for those who can read and write well, but for the others who are less skilful, well, they suffer. Also they are the ones with working class identity: they think that they should have a job, work hard and earn money. It's a part of their identity and if they're unemployed it's a problem for them. More academic types care less about it and know that they can just hang around and be artistic.

Young men that you're describing are getting socially extremely poor, with less and less social capital.

In Finland, we were the fastest county in Europe in terms of moving from farmhouses to factories and cities. For women in the house, for mothers, it's not such a big change: they're in the kitchen cooking and taking care of children and older people and household tasks. But for men it is a very big change. On farms they were farming and in their leisure time fishing and hunting. But after they'd moved to the city center of Helsinki, for instance, they find out that there's nothing to do compared with the old-fashioned way of life. They don't go to concerts or get busy with handicraft. The process happened so quickly in Finland.

When was this industrialisation taking place?

It began in the sixties when it became obvious that it's extremely hard to survive on land. A lot of people found the solution in moving to Sweden. In the eighties and nineties we got a big depression. Many people had already moved to cities but then many became unemployed and the situation got even worse for them. Women can always do something in the house, but if men don't have anything meaningful to do as they lost their jobs in the factories and are without money and have only their free time, in their block of flats they can only watch TV. They're not talkative, they don't get involved into political discussions with neighbours. There are a lot of lonely men! And when they're raising their boys, they're their role models. It might take one generation before they learn how to live in a city and find different activities.

For the end, maybe just a short comment on the Erasmus Intensive Programme in Ljubljana that you have participated in?

I think this is the best I've been to, even if it's a more classical model, without role plays and fancy ideas. I've been thinking about what has made it so good. I think it's the mentality. We've seen the same things in very different aspects and layers, so the people got many ideas. It's giving freedom of thought and creating space in our heads, giving us food for thought. If you use only certain methods, you're putting people's thoughts in one box. It might be good for children and some university students, because you have to develop your ideas in a certain way, but at the same time it means less freedom. In the classical model that you have been using, you get more freedom, you can think about your own thoughts. And students have been thinking really a lot.

Borut Petrović Jesenovec

DA BI BILO UMOROV V KOMBINACIJI S SAMOMOROM ČIM MANJ

Po izbruhu epidemije šolskih in drugih strelskih pohodov, samomorilskih napadov in podobnih nasilnih dogodkov, ki se končajo z umorom in samomorom storilca, je zaznati povečanje števila znanstvenih prispevkov o tej temi. K povečanju znanstvenega zanimanja zagotovo pripomoreta medijsko poročanje o množičnih pobojih v ZDA, ki so se zgodili v zadnjih letih, in občutek nemoči glede predvidevanja in preprečevanja takih tragedij.

Dejstvo je, da se v Združenih državah Amerike zgodi približno 1000 do 1500 primerov umorov oz. samomorov na leto. Ti tragični dogodki skoraj vedno vključujejo uporabo strelnega orožja, storilci pa so skoraj brez izjeme moškega spola. Čeprav so ameriški mediji osredotočeni na množične umore in strelske pohode, statistika kaže, da se večina umorov oz. samomorov zgodi v domačem okolju, v škodo intimnega partnerja. Pri tem se kaže jasna razlika v odnosu do vseh drugih umorov, pri katerih se partnerji veliko redkeje znajdejo v položaju žrtev.

Literatura opisuje najpogostejši prototip umora oz. samomora: moški, ki je večinoma starejši od svoje partnerke (ali partnerja), začne sumiti v njeno oz. njegovo nezvestobo ali se mora spopadati z grozečo prekinitvijo razmerja. Raziskovalci so prepričani, da so ti storilci v večini primerov izrazito depresivni, neredko zasvojeni z alkoholom ali drogami ter se spopadajo z vsiljevanjem samomorilnih idej in načrtov. Kot dodaten motiv za tako dramatičen razplet zakonske ali partnerske krize se pokaže tudi neugodna gmotna situacija storilca ali celotne družine.

Redke storilke razširjenih samomorov se pri izbiri žrtev precej razlikujejo od moških. Značilno je, da v smrt vzamejo s seboj svoje otroke, le izjemoma svoje partnerje.

Glede na to, da je posedovanje strelnega orožja pomemben dejavnik pri tem pojavu, je jasno, da so taki dogodki pogostejši pri pripadnikih oboroženih poklicnih formacij, kot so policisti, vojaki in tudi lovci.

Ker nimam dostopa do podatkov, ki jih zbira policija o takih dogodkih v Sloveniji, ne morem ponuditi kompetentnega odgovora na vprašanje, ali se število takih dogodkov povečuje ali ne. Ob spremljanju dnevno-informativnih poročil pa je jasno, da je poročanj o umorih, ki se končajo s samomorom storilca, čedalje več.

Če v Sloveniji veljajo podobni razlogi, kot je to pokazala raziskava, narejena na ameriškem vzorcu, potem je jasno, da gre predvsem za posebej hudo obliko družinskega nasilja, ki se v Sloveniji prepleta z že tradicionalno visoko stopnjo samomorilnosti moških v srednjih letih in visoko stopnjo alkoholne zlorabe. Povezave med dejavniki tveganja ne dajo odgovora na vprašanje, zakaj smo v zadnjih letih priče eskalaciji.

Sem psihiater v klinični praksi in se že več let srečujem z ljudmi, ki zahajajo v konflikte s seboj in drugimi. Opazam, da se predvsem na podeželju izrazito spreminja predstava žensk o tem, kakšne so njihove vloge in pravice. Generacije podredljivih, ubogljivih in trpečnih žensk so molče prenašale nasilje partnerjev, revščino, v katero jih je pahnilo njihovo popivanje, in ponižanost ob njihovi nezvestobi. Danes se ta slika radikalno spreminja, saj se ženske srednjih let in celo starejše aktivno trudijo doseči emancipacijo, uveljavljanje svojih pravic in potreb. Te spremembe lahko pozdravimo kot pomemben korak k humanizaciji družbe.

Na začetku svoje kariere sem kot psihiater srečeval veliko trpečih, depresivnih žena alkoholikov, ki so bile »prepojene« z občutki strahu, nemoči in nesamostojnosti. Celo ob ponujeni pomoči zdravstva in sociale so ostale pasivne, nemočne in trpeče.

Z menjavo generacij ta skupina žensk postopno izginja. Tudi po zaslugi zakonov, ki ponujajo varovanje pravic šibkejših, po zaslugi socialnih transferjev, ustanov, kot so varne hiše, spremenjenega odnosa pravosodnih organov in socialnih služb postajajo ženske pogumnejše in odločnejše v odporu proti nasilju v domačem okolju. S tem se zagotovo povečuje možnost osamosvajanja za tiste, ki trpijo zaradi svojih partnerjev.

Med svojim delom pogosto ugotavljam, da se moških srednjih let, predvsem na podeželju, ki so najbolj »na udaru« zaradi osamosvojitvenih teženj svojih partnerk, še ni dotaknil veter družbenih sprememb na področju razumevanja partnerskih odnosov in odnosa do družinskega oziroma partnerskega nasilja. Opisane družbene predpostavke in od njih odvisni nesporazumi med spoloma delujejo kot nekakšno gorivo za razraščanje nasilja in samouničevalnosti v družinskem okolju, vendar je iztek takšne dinamike odvisen še od drugih dejavnikov, ki bi jih lahko uporabili za preprečevanje nasilja.

Omeniti moram tudi družbo, ki opazuje odmevna nasilna dejanja in jih tudi javno komentira. Ko se namreč potencialni storilec pripravlja na zelo nasilen dogodek, se ne hote sprašuje, kaj naj bi družba, širša družina, prijatelji mislili o tem, kar bo storil. Večkrat je že bilo omenjeno, da so storilci partnerskega in družinskega nasilja prepričani o upravičenosti svojega dejanja. Ta prepričanost pa je lahko posledica tega, da se storilec »prepoji« s sporočili, ki mu jih družba posreduje. Nekdaj so bili viri družbenega diskurza cerkve, šole, sodišča pa tudi vaške gostilne, pozneje pa tudi časopisi in v današnjem času elektronski mediji, ki se jim niti hote ne moremo izogniti.

Spomnim se dvojnega umora v mojem življenjskem okolju. Tedaj se je zelo bran slovenski časopis eksplicitno postavil na stran storilca, saj je žrtev predstavil kot osebo, ki je s svojo odločitvijo o dokončanju partnerske zveze aktivno pripomogla k temu, da »dobi, kar si je zaslužila«.

Sicer pa žrtve, ki preživijo tak dogodek, pogosto povedo, da ni šlo za povsem nepričakovan izbruh nasilja, temveč so se že prej nakazovali pripetljaji, iz katerih bi bilo mogoče razbrati, da se pripravlja nekaj hudega. Navedel bi le nekaj primerov:

- Ženske, ki partnerju sporočijo, da nameravajo prekiniti zakonsko ali partnersko razmerje, kljub njegovi očitni nasilnosti in nerazsodnosti ostanejo z njim pod isto streho. Poseben problem je neodločnost v tem stadiju razreševanja partnerske zveze. Odhodi in prihodi nazaj zaradi lastne neodločnosti ali izsiljevanja partnerja, popuščanje pred partnerjevimi grožnjami – vse to opogumlja izvajalca nasilja in mu daje opravičila, da nadaljuje svoja dejanja in jih celo stopnjuje.
- Čeprav potencialne žrtve imajo informacijo o nezakonitem strelnem orožju ali morilnem namenu, tega ne prijavijo policiji niti takrat, ko se smrtne grožnje že vrstijo.
- Leta in leta trpijo zaradi bolezenske ljubosumnosti partnerja in se neskončno dolgo trudijo dokazovati svojo zvestobo, ne da bi prepoznale, da gre za bolezensko motnjo, in ukrepale zoper moškega, čigar ljubosumnost ne temelji na realni osnovi. Neredko se zgodi, da preganjana oseba stori samouničevalno dejanje.
- Zasledovane osebe ne ukrepajo zoper zasledovalcev oziroma takšen vzorec vedenja ne prepoznajo kot smrtno nevarnega.
- Ne prepoznajo resnosti groženj z umorom, nasiljem, saj si ne morejo predstavljati, da bi jih oseba, s katero so preživeli dolga leta v partnerski zvezi, lahko umorila.

Skratka, srhljivo pogosto vidimo, da žrtve ne znajo ravnati samozaščitno, vendar to ni njihova krivda. Vsekakor je treba upoštevati sociokulturno posredovana sporočila, mnenje ožje in širše družine, stereotipe, ki preprečujejo, da bi se potencialna žrtev obrnila na ustrezen naslov z namenom zaščite pred nasiljem.

Še vedno je veliko ljudi prepričanih, da policija ukrepa le takrat, ko se že zgodi nekaj hudega. Občasno se vzbuja občutek, da policija, predvsem na podeželju, ukrepa pavšalno, ne da

bi se poglobila v posamezno zgodbo in prepoznala znamenja, ki bi kazala na resnost grožnje. Neodločnost in slaba sodelovalnost žrtve le še pripomoreta k temu. Ukrepi, kot so prepoved približevanja, psihiatrično zdravljenje proti volji, namestitev v pripor ob ponovitveni nevarnosti, lahko precej zmanjšajo tveganje za eskalacijo nasilja do umora in samomora.

V tem tekstu ne želim zbuditi občutka, da je problematika ekstremnega družinskega nasilja, ki se konča z umorom in samomorom, rešljiva le s formalnimi ukrepi, kot je prepoved približevanja ali namestitev v varno hišo.

Nasilje je skoraj vedno posledica dolgotrajnih, neredko z roda na rod prenesenih nefunkcionalnih vedenjskih vzorcev, odnosov in idealiziranih pričakovanj do sebe in drugih. Prebivalstvo le redko dosežejo sporočila, ki bi nakazovala potrebo po spremembi miselnosti in načinov reševanja problemov.

Čeprav je Slovenija ena od razvitejših držav v srednjeevropskem prostoru, opazno zaostaja v humanizaciji medosebnih odnosov. Dostop do psihoterapije ali vsaj svetovanja je predvsem na podeželju in za pripadnike nižjega družbenega sloja izrazito omejen. Obstoječe ustanove, kot so centri za socialno delo, sodišča in psihiatrične institucije, ljudje doživljajo kot odtujene, nerazumevajoče za njihove osebne stiske. Zaupanje v pravno državo je izjemno nizko.

Ob razmišljanju o tem, kaj bi bilo treba storiti za to, da bi se tragični dogodki, v katerih se prepletata umor in samomor, dogajali čim redkeje, vedno znova ugotavljam, da so ustanove, intervencijske strukture, namenjene za spopadanje z nasiljem v družinskem okolju, še danes bolj ali manj predtranzicijsko organizirane, toge, slabo sodelovalne in zato nezadostne za reševanje izzivov našega časa. Na žalost so možnosti za razvoj teh ustanov precej omejene, predvsem zaradi izrazito rigidnega in nefunkcionalnega odnosa družbe in politike do teh ustanov in strokovnjakov, ki se ukvarjajo s problematiko družbenega nasilja.

Nadvse kritični odnos družbe in medijev do vseh tistih, ki so bili vpleteni v preprečevanje in razreševanje konfliktov, ki so povzročili nasilni dogodek, sprožajo le obrambne mehanizme tistih, ki so ali mogoče tudi niso storili, kar bi lahko, da bi preprečili kako družinsko tragedijo. Redkeje ali mogoče celo nikoli pa se ne zgodi, da bi se ti akterji sestali in opravili *debriefing*, sestanek z namenom razreševanja in analiziranja izkušenj in občutkov, in ugotovili, kaj je bilo narejeno narobe in kaj bi še bilo mogoče narediti, da se kaj takega ne bi več zgodilo.

Izkušnje, ki bi lahko vzniknile iz takega medinstitucionalnega sodelovanja, bi bile silno dragocene, predvsem ob pozitivnem odnosu in prispevku medijev, ki ne bi le prežali na dežurnega krivca, ampak bi imeli pomembno vlogo pri posredovanju premišljenih sporočil o tragediji, saj so ti dogodki na koncu koncev res tragedije, čeprav jih na žalost vidimo vedno pogosteje le kot dnevne senzacije.

Robert Oravec

Izdajatelj
Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani
Vse pravice pridržane

Urednik
Bogdan Lešnik

Uredniški odbor
Lena Dominelli, Srečo Dragoš
Tamara Rape Žiberna
Mojca Urek, Darja Zaviršek

Pomočnik uredništva
Borut Petrovič Jesenovec

In memoriam
Jo Campling

Uredniški svet
Gabi Čačinovič Vogrinčič, Bojan Dekleva
Vito Flaker, Andreja Kavar Vidmar, Zinka Kolarič
Anica Kos, Blaž Mesec, Zdravko Mlinar
Marija Ovsenik, Jože Ramovš, Tanja Rener
Bernard Stritih, Nada Stropnik

Naslov
Topniška 31, 1000 Ljubljana
tel. (01) 2809260, faks 2809270
socialno.delo@fsd.uni-lj.si

Spletne strani
www.fsd.uni-lj.si/sd

Subvencije
Javna agencija za knjigo Republike Slovenije

Tisk
Tiskarna Pleško, Ljubljana

Naročnina (cena letnika)
za pravne osebe € 75,00
za fizične osebe € 36,22 (študentje € 31,69)

Oblikovanje
Jaka Modic

Vključenost v podatkovne baze
International Bibliography of the Social Sciences
Linguistics & Language Behavior Abstracts
Mental Health Abstracts
Social Planning/Policy & Development Abstracts
Sociological Abstracts
Studies on Women Abstracts

Časopis izhaja dvomesečno, začeni s februarjem.

Vodila, kako pripraviti in predložiti prispevek za objavo, se nahajajo na spletnih straneh časopisa.

SOCIALNO DELO
LETNIK 53
DECEMBER 2014
ŠTEVILKA 6

ISSN 0352-7956
UDK 304+36

ČLANKI/ARTICLES

Srečo Dragoš – **SOCIALNA RAZDALJA** – 309

Jasna Magić – **SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL FACTORS INFLUENCING REPORTING OF HOMOPHOBIC HATE CRIME** – 321

Gabrijela Simetinger – **MEDICINSKI DISKURZ O IMPERATIVU NARAVNEGA ZNOTRAJ KONTRACENCIJE NA PRIMERU PREKINJENEGA SPOLNEGA ODNOSA** – 335

Philipp Günther, Asja Hrvatina, Maja Ivačič, Alexander Rehm – **BORDERS OF SOCIAL WORK: DETENTION CENTRE IN THE LIGHT OF CITIZENSHIP, CRIMINALISATION AND STATE POWER** – 347

POROČILI/REPORTS

Mateja Verdinek Žigon – **URJENJE SOCIALNIH SPRETNOSTI PRI POUKU V SREDNJI ŠOLI: ANALIZA DOBRE PRAKSE** – 361

Patricija Vidonja – **FESTIVAL »ZBŪJDI SE!« 2014** – 371

INTERVJU/INTERVIEW

Borut Petrović Jesenovec – Ulla-Maija Takkunen – **OUTREACH YOUTH WORK** – 373

ESEJ/ESSAY

Robert Oravec – **DA BI BILO UMOROV V KOMBINACIJI S SAMOMOROM ČIM MANJ** – 377

ISSN 0352-7956

9177035217950081